LATVIJAS UNIVERSITĀTE

VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE

LATVIJAS UN AUSTRUMEIROPAS JAUNO UN JAUNĀKO LAIKU

VĒSTURES KATEDRA

Maģistra darbs

Krievu pretboļševistiskā kustība Latvijā 1920.-1934.g.

Darba autors: Pāvels Peļevins

st. apl.: pp11014

Darba vadītais: dr. hist. asoc. prof. Ēriks Jēkabsons

Rīga

2016

Saturs.

Anotācija…….2

Annotation……...3

Ievads……..4

Avotu un literatūras apskats……....8

1.“Vrangeliāde” Latvijā 1920.g. augusts – decembris……..22

1.1. Iekšpolitiskā situācija 1920.g.: valdības krīze ……22

1.2. Krievu minoritātes stāvoklis Latvijā un pretboļševistisko spēku darbība līdz 1920.g. augustam ……23

1.3. Latvijas un Padomju Krievijas attiecības 1920. g. 11. augustā - 1920. g. 14. oktobrī……..30

1.4. „Dienvidkrievijas un Poļijas bēgļu reevakuācijas komitejas” pārstāvju darbība Latvijā……..32

1.5. „Vrangeliādes” izraisītā krīze Latvijas un Padomju Krievijas attiecībās 1920. g. 14. oktobrī – 1920. g. 5. novembrī……...35

1.6.“Vrangeliādes” lietas izmeklēšana un konflikta atrisinājums 1920.g. novembrī – 1920.g. decembrī ……46

2. Krievu pretboļševistisko spēku aktivitātes Latvijā 1921-1928 g……..60

2.1. Krievu monarhiska kustība 1920-os gados. Īss raksturojums……60

2.2. “Союз верных” darbība Latvijā 1920.g. nobeigums – 1922.g. janvāris……63

2.3. 1922.g. pavasaris – atentātu gatavošana pret Padomju Krievijas Genujas konferences delegāciju……67

2.4. “Monarhistu-afēristu” lieta 1927.g. marts – aprīlis ……73

2.5. Krievu jaunatnes biedrība Latvijā 1925.g. augusts – 1927.g. 7. oktobris……78

3. “Братство Русской Правды” pārstāvniecības darbība Latvijā 1929.g. – 1934.g……85

3.1. “Братство Русской Правды” vispārējais apskats: izveidošana, ideoloģija un struktūra……...85

3.2. “Братство Русской Правды” Latvijas nodaļas izveidošana un redzamākas aktivitātes 1929. – 1932.g……88

3.3 Latvijas un PSRS attiecības 1932.g……...……93

3.3. Organizācijas krīze un Latvijas nodaļas likvidēšana 1932. – 1934.g……...……96

Secinājumi……...105

Izmantotu avotu un literatūras saraksts ……..111

Anotacija

Maģistra darbā "*Krievu pretboļševistiskā kustība Latvijā 1920.-1934.g.*" ir apskatītas krievu pretboļševistisko spēku aktivitātes Latvijā no 1920. g. līdz 1934. g., tas īpatnības, mērķi un sasniegumi. Ir arī apskatītas Latvijas valdības reakcijā uz šo darbību, un Latvijas un PSRS attiecības ietekme uz to. Darba gaita secināts, ka attiecīgajā laika posmā Latvijā bija viens no krievu pretboļševistiskas kustības centiem. Tomēr organizācijas aktīvu darbinieku skaits nebija liels, un ziņas par šo organizāciju darbību ir piepildītas ar pārspīlējumiem un mītiem. No arhīva materiāliem ir redzams, ka ziņas par sakariem starp Latvijas valdību un krievu pretboļševistiskām organizācijām, kurus aktīvu izplatīja PSRS pārstāvniecībā Rīgā, nav precīzas.

Atslēgvārdi: "Vrangeliāde" Latvijā, Krievu pretboļševistiska kustība, krievu monarhiskas organizācijas, Latvijas un PSRS attiecības

Anotation

The Master's Thesis '*Russian Anti-Bolshevik Movement in Latvia in 1920-1934'* is dedicated to the study of activities of the Russian Anti-Bolshevik forces in Latvia from 1920 to 1934, their peculiarities, targets and achievements. The study also discusses the response of the Latvian government to such activities and impact of relationship between Latvia and the USSR on them. The study resulted in a conclusion that within the relevant period of time Latvia was one of the centres of the Russian Anti-Bolshevik movement. However, the number of active members of such organizations was small and information of the activities of such organizations is filled with exaggerations and myths. As it is evidenced by the archival documents, information of the links between the Latvian government and the Russian Anti-Bolshevik organizations, which was actively disseminated by the USSR representation in Riga, is inaccurate.

Ievads

Maģistra darba temats ir saistīts ar krievu pretboļševistisko spēku darbību Latvijā 1920. - 1934. gadā, un ar Latvijas un Padomju Krievijas (no 1922.g. PSRS) attiecībām attiecīgajā laikposmā. Starpkaru posmā Latvija kļuva par vienu ievērojamākiem krievu emigrācijas centriem. 1920. gadā, pēc Krievijas Ziemeļrietumu armijas likvidēšanas, Latvijā ierodas salīdzinoši liels bijušo krievu virsnieku un karavīru skaits, kuri meklēja šeit labākus dzīves apstākļus, iespējas atgriezties dzimtenē, apvienoties ar savam ģimenēm un arī iespējas turpināt pretkomunistisku darbību. Vietējie krievi nonāca dažādu krievu pretboļševistisko organizāciju redzeslokā, kuras cerēja izveidot šeit dažādus militārus formējumus cīņas turpināšanai, veicināja izlūkošanas darbību PSRS teritorijā, piegādāja pretkomunistisku literatūru. Sakarā ar krievu pretboļševistisko organizāciju aktivitātēm Latvijas teritorijā ir iespējams pieminēt divus Latvijas un Padomju Krievijas attiecības saasinājumus. Pirmais lielais notikums, kuru izprovocēja krievu pretboļševistisko spēku aktivitātes bija „Vrangeliāde”[1], kas bija saistīta ar vienlaikus notiekošajiem procesiem Krievijā Pilsoņu kara ietvaros. 1920. g. rudenī Krimā notika sīvas kaujas starp Sarkano armiju un P. Vrangeļa karaspēku. „Vrangeliāde” Latvijā ir krīze Padomju Krievijas un Latvijas attiecībās, kas vērojama 1920. gada rudenī, ja precīzāk, tad oktobrī-novembrī, kad Maskava apvainoja Latvijas valdību palīdzībā Vrangeļa armijai un miera līguma pārkāpšanā. Vēlāk 1932. g. padomju izlūkdienests mēģināja izmantot vietējas monarhistiskās krievu organizācijas “Братство русской правды” nodaļas darbību, lai diskreditētu Latvijas valdību laikā, kad notika sarunas par tirdzniecības līguma pagarināšanu. Šiem procesiem ir liela nozīme Latvijas vēsturē, jo katra jauna krīze apdraudēja republikas neatkarību. Tāpēc ir svarīgi saprast kādā veidā krievu pretboļševistiskās organizācijas attīstīja savu darbību, kādi bija organizāciju mērķi, kādi bija reālie panākumi, kādā veidā tas ietekmēja Latvijas un Padomju Krievijas (vēlāk PSRS) attiecības, kā Padomju Krievija (un PSRS) izmantoja šo organizāciju darbību savu mērķu sasniegšanai un cik lielā mērā Latvijas valdība atbalstīja krievu pretboļševistiskās organizācijas darbību un kādā veidā tā tika ierobežota.

Tēma ir ļoti svarīga, jo tā labi atspoguļo Latvijas un Padomju Krievijas (PSRS) attiecības apskatītajā periodā, Latvijas sabiedrību tajā laikā, kā arī labi raksturo krievu pretboļševistisko spēku stāvokli 1920-os-1930-os gados. Šie notikumi palīdz labāk saprast Latvijas vēsturi

[1] “Vrangeliāde” ir atvasinājums no ģenerāļa P. Vrangeļa uzvārda. P. Vrangelis 1920.g. kļuva par Krievijas armijas virspavēlnieku Krimā un Polijā. 1920.g. rudenī Sarkanā armija uzsāka ofensīvu pret P. Vrangeļa karaspēku Krimā. 13. – 16. novembrī P. Vrangeļa armija evakuējās no Krievijas uz Turciju.

starpkaru posmā, jo caur šiem procesiem ir iespējams apskatīt tādas problēmas Latvijas politiskajā dzīvē, kā LSDSP un Zemnieku Savienības politiskā cīņa, krievu emigrācijas un krievu pretboļševistiskās organizācijas stāvoklis Latvijā un kopumā Eiropā, Latvijas un Padomju Krievijas diplomātiskās attiecības, kā arī Padomju Krievijas diplomātijas metodes. Vēsturiskajā literatūrā šī tēma ir maz pētīta. Grāmatās, piemēram, „20. gadsimta Latvijas vēsture”[2] par krievu pretboļševistiskām organizācijām atrodamas tikai dažas rindkopas. Grāmatās par krievu minoritātes vēsturi arī gandrīz nemaz nav informācijas par mūs interesējošiem notikumiem. Nedaudz par krievu pretboļševistisko organizāciju aizsākumiem un “Vrangeliādes” notikumiem var uzzināt no Aivara Strangas darba „Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā”[3]. Tur „Vrangeliādei” ir veltītas gandrīz 10 lappuses. Nelielu ieskatu krievu monarhiskās organizācijas vēsturē ar nosaukumu “Krievu emigrācija un monarhistu kustība Latvijā: 20. gs. 20. gadi un 30. gadu sākums”[4] publicēja 2004.g. Latvijas vēstures institūta žurnālā Uldis Krēsliņš. Ieskātu krievu pretboļševistisko organizāciju darbībā izdeva arī grāmatas “Latvijas izlūkdienesti 1919.-1940. 664 likteņi” autori.[5] Noslēdzot šo īsu zinātnisku darbu pārskatu, jāpiemin arī A. Stranga rakstu par Latvijas un PSRS attiecibām 1932.g. kurā tiek pievērsta uzmanība arī krievu monarhistu aktivitātēm “Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета “Сегодня” (1932 г.)”.[6] Kopumā visas šis publikācijas mūs interesējošo jautājumu apskata pavirši, īpaši neiedziļinoties. Tāpēc var teikt, ka šī tēma ir aktuāla, jo no vienas puses tā ir maz pētīta, bet no otrās – attēlo daudzus Latvijas vēstures aspektus.

Ar nosaukumu “krievu pretboļševistiskās organizācijas” tiek saprastas tādas krievu organizācijas, kuras dēļ savas aktīvas pretkomunistiskās darbības un savas teikšanas pēc “vienotās un nedalāmās Krievijas” nonāca Latvijas drošības dienestu redzeslokā. Politiskās pārvaldes materiālos šādas organizācijas tika apvienotas ar nosaukumu “monarhistiskās organizācijas” un to darbinieki tika saukti par “monarhistiem”. Bet šo organizāciju vidū bija ne tikai izteikti monarhiskās (piemēram “Союз верных” vai “Братство русской правды”), bet arī sociālistiskā Borisa Savinkova organizācija “Союз защиты родины и свободы” vai

---

[2] *20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīgā valsts. 1918-1940*, Rīga, 2003, 1022. lpp
[3] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, Fonds Latvijas Vēsture, Rīga, 2000 g., 83.-90. lpp.
[4] Krēsliņš U., Krievu emigrācija un monarhistu kustība Latvijā: 20. gs. 20. gadi un 30. gadu sākums , *Latvijas Vēstures Iinstitūtā Žurnāls*. 2004. №. 2, 70.—98. lpp
[5] *Latvijas izlūkdienesti 1919.-1940. 664 likteņi*, Rīga, 2001, 223.-234.lpp.
[6] Странга А. *Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета “Сегодня” (1932 г.),* http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/studiju-centri/jsc/resursi/2009/EMM-7_226-258.pdf

“Русский общевоинский союз”[7], kurām oficiāli nebija politiskās platformas[8]. Tieši tāpēc tika izmantots nosaukums “pretboļševistiskās”, jo šīs vārds raksturo ideju, kura apvienoja visas šis organizācijas un visus cilvēkus, neatkarīgi no viņu politiskās orientācijas.

Darba hronoloģiskie ietvari ir no 1920. gada līdz 1934. gadam. 1920.g. 11.augustā tika parakstīts Latvijas un Padomju Krievijas miera līgums. Šajā līgumā abas valdības solīja nepiedalīties kādās otrai pusei naidīgās aktivitātēs un nepieļaut tādas savā teritorijā. Tieši šī panta pārkāpšanu centās pierādīt Maskava, apsūdzot Latvijas valdību krievu pretboļševistiskās organizācijas atbalstīšanā. Otra laika robeža ir 1934.g., jo kopš 1934. g. beigām krievu pretboļševistiskās organizācijas aktivitātes Politiskās pārvaldes dokumentos un tā laikā preses izdevumu materiālos netika konstatēti. Pēc tam ir bijuši tikai daži ziņojumi par kādu atsevišķu cilvēku darbību, kuri izmeklēšanas laikā netika apstiprināti.

Lai izstrādātu šo maģistra darbu, tika izvirzīts mērķis: Izpētīt krievu pretboļševistisko spēku aktivitātes Latvijā no 1920. g. līdz 1934. g., to īpatnības, pasākumus, Latvijas valsts iestādes reakciju uz šo darbību un kā Padomju Krievijas (vēlāk PSRS) izlūkdienesti izmantoja krievu pretboļševistisko organizāciju darbību Latvijā savu mērķu sasniegšanai, izmantojot arhīva materiālus, attiecīgā laika Latvijas presi un vēsturnieku darbus.

Lai īstenotu maģistra darba mērķi, tika izvirzīti konkrēti uzdevumi:

1) Apskatīt politisko situāciju Latvijā un Latvijas un Padomju Krievijas (PSRS) attiecības 1920.-1934. g. (šī uzdevuma mērķis ir izprast notikumu kontekstu, izprast, kāpēc sociāldemokrātu partija atbalstīja Padomju Savienības apsūdzības, kā izmainījās abu valstu attiecības un Latvijas politiskā dzīve ietekmēja krievu pretboļševistiskās organizācijas darbību),

---

[7] Šeit ir domātas ārzemju organizācijas – Parīzes nodaļas. Latvijā šo organizāciju pilnīgi legāli pārstāvēja “Bijušo krievu karavīru savstarpējās palīdzības kase” (*Latvijas izlūkdienesti 1919.-1940. 664 likteņi,* Rīga, 2001, 225.lpp.) un “Līvieniešu un ziemeļrietumiešu sakaru dienests” (LVVA. 3235.f., 6.ap., 214.l. 25.lp.). Pēc 1934.g. 15. maija pārstāvniecības Latvijā pārtrauca savu pastāvēšanu. Šis organizācijas bija domātas vairāk bijušo virsnieku morālam atbalstam, nekā kādai aktīvai pretboļševistikai darbībai, vienīgais, kas tika darīts – tika izplatīts oficiālais laikraksts “Часовой”. (*Latvijas izlūkdienesti 1919.-1940. 664 likteņi*, Rīga, 2001, 225.lpp.). Šo organizāciju locekļi citas organizācijas sastāvā piekopa zināmās aktivitātes, tomēr, un to īpaši jāpasvītro, ka izmeklēšanas dokumentos viņi tika uzskatīti par citu organizāciju locekļiem (piemēram, “Братство Русской Правды”, Krievu emigrantu jaunatnes biedrība Latvijā) un tāda gadījumā tiešie sakari ar organizācijas ārzemju biroju tika uzskatīti par noziegumu (piem. LVVA, PPK, Semeinikovs Nikolajs, 990.lp.). Tāpēc “Bijušo krievu karavīru savstarpējas palīdzības kase” un “Līvieniešu un ziemeļrietumiešu sakaru dienests” darbība Latvijā šajā darbā netika apskatīta atsevišķi.

[8] Серегин А.В., Монархисты-легитимисты и Русский общевоинский союз, *Новый исторический вестник*, Москва, 2014, №39, стр. 90-92

kas dotu iespēju labāk saprast, ko vēlējas panākt PSRS izlūkdienesti attiecīgajā laikā un kāpēc Latvijas valdība reaģēja uz "baltgvardu" aktivitātītēm tieši tādā veidā, kā tas notika;

2) Izpētīt "Vrangeliādes" norisi laika periodā no 1920.g. 11. augusta – 1920.g. decembris (šī uzdevuma mērķis ir paradīt krīzi Latvijas un Padomju Krievijas attiecībās, kuru izprovocēja krievu pretboļševistisko spēku aktivitātes, notikumu attīstību, valdības un sabiedrību reakciju un soļus, kurus veica Latvijas valdība, lai normalizētu attiecības ar Padomju Krieviju);

3) Apskatīt krievu pretboļševistiskās organizācijas darbību Latvijā 1921.-1929. g. (šī uzdevuma mērķis ir izprast kādas krievu pretboļševistiskās organizācijas darbojās Latvijā šajā laikā, kā valdība reaģēja uz šo organizāciju aktivitātēm, kādi reālie sasniegumi bija tām organizācijām un kādā veidā Latvijas un Padomju Krievijas (vēlāk PSRS) attiecības ietekmēja šo organizāciju darbību);

4) Izpētīt krievu monarhiskās organizācijas "Братство русской правды" darbību 1929. - 1934. (šī uzdevuma mērķis ir apskatīt organizācijas "Братство русской правды", kura attiecīgajā laikā bija ievērojamākā krievu pretboļševistiskā organizācijā Latvijā, tās mērķus, dalībniekus un panākumus, parādīt, kā Padomju Savienības izlūkdienests mēģināja izmantot organizācijas darbību savu mērķu sasniegšanai un izprast, kā un kad Latvijas valdība reaģēja uz organizācijas aktivitātēm).

Visi šie uzdevumi ir soļi, ar kuru palīdzību ir iespējams izpētīt krievu pretboļševistisko spēku darbību Latvijā no 1920. gada līdz 1934. gadam. Pirmais uzdevums ir izvirzīts, lai labāk izprastu kontekstu – Latvijas vispārējo stāvokli mūs interesējošā perioda ietvaros un Latvijas un Padomju Krievijas attiecības apskatītajā laikā. Pārējie uzdevumi ir izvirzīti, lai izpētītu tieši krievu pretboļševistisku spēku aktivitātes Latvijā.

Darbā ir izmantotas strukturālā, hronoloģiskā un salīdzinošā metodes. Darbā tika izpētīta atsevišķu krievu pretboļševistisku organizāciju darbība Latvijā, pateicoties kam ir iespējams izdarīt secinājumus par kopējo krievu pretboļševistisko spēku stāvokli un to aktivitātēm Latvijā. Šo organizāciju darbība tika salīdzināta, lai noskaidrotu Latvijas krievu pretboļševistiskās organizācijas kopējas pazīmes. Darbs ir strukturēts hronoloģiskā secībā, jo tas dod iespēju labāk ieskatīties notikumu dinamikā un attīstībā.

Avotu un literatūras apskats.

Arhīva materiāli

Arhīva materiāli bija svarīgākais informācijas avots maģistra darba tapšanas laikā, jo tie labi atspoguļoja krievu pretboļševistisko spēku darbību Latvijā. Visi izmantotie dokumenti ir no Latvijas Valsts vēstures arhīva. Vērtējot informāciju no arhīva kopumā, īpaši jāuzsver, ka tai bija ļoti būtiska loma tēmas izpētē, jo tā spilgti parādīja, gan to, kādi īstenībā bija krievu organizācijas sasniegumi, valdības īsto attieksmi pret visām „baltgvardu" organizācijām, kā arī "Vrangeliādes" un "Братство Русской правды" gadījumā cik lielā mērā Padomju Krievijas (vēlāk PSRS), Sociāldemokrātu un vietējo komunistu informācija par krievu pretboļševistisku organizāciju darbību un sakariem ar Latvijas valdību bija patiesas.

Starp arhīva materiāliem īpaši vērtīgs un atbilstošs darbā aplūkotajai tēmai, bija fonds 3235., jeb Politiskās pārvaldes fonds, kurā ir pieejami materiāli par visām krievu pretboļševistiskās organizācijas aktivitātēm. "Vrangeliādes" notikumu izpētei bija svarīgs arī fonds 3601., kur glabājas Armijas Virspavēlnieka štāba dokumenti. „Vrangeliādes" izmeklēšanas materiāli ir pieejami 3235.fondā 195. lietā no 2.apraksta. Otrā tikpat vērtīga, informācijas ziņā, bija 901.lieta no 3601.fonda, 1.apraksta. Tur atrodas dažādi dokumenti, vēstules un citi materiāli, kuri ir saistīti ar pretboļševistisko krievu organizāciju darbību Latvijā 1920.gadā. Tostarp krievu emigrantu vēstules no Latvijas uz Varšavu un Parīzi, kā arī no ārzemēm uz Latviju; dažādas pretboļševistiskās proklamācijas; bruņotās sacelšanās plāns; evakuēto krievu bēgļu saraksti. "Союз верных" lietas izmeklēšanas materiāli ir pieejami 3235.fondā 2.prakstā 1954.lietā. Tur, kopā ar nopratināšanas protokoliem ir arī ļoti plaši aģentūras ziņojumi par krievu monarhistu kopējo stāvokli, kā arī par B. Savinkova organizācijas "Союз защиты родины и свободы" darbību. Vajag atzīmēt, ka ieskats "Союз верных" un B. Savinkova darbība ir apvienoti ar vienu virsrakstu "Par monarhistu aktivitātēm" (LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 1.-3.lp.). Tomēr tekstā ir atzīmēts, ka "Союз защиты родины и свободы" ideoloģiskā ziņā turpināja sociālistu-revolucionāru partijas programmu. Informācija par atentāta gatavošanos pret Padomju Krievijas Genujas konferences delegāciju 1922.g. pavasarī ir pieejama 3235.fondā 6.aprākstā 16.lietā. Šeit ir pieejami nopratināšanas un kratīšanas protokoli un arī dažu apsūdzēto sarakste ar Latvijas valsts iestādēm par izsūtīšanas lēmuma atcelšanu.

Krievu emigrantu jauniešu biedrības lietas izmeklēšanas materiāli atrodas 3235.fondā, 2.aprakstā, 3708.lietā. Šajā lietā glabājas arī lietišķie pierādījumi – sarakste starp diviem krievu monarhistiem, kur ir izteiktas ļoti interesantas domas par kopējo pretboļševistiskās darbības jēgu. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 3708.l., 2.-3.lp.). "Братство русской правды" gadījumā īpaši svarīga informācija par organizācijas darbību ir pieejama 3235.fondā, 1/1.aprākstā, 411.lietā, kur glabājas nopratināšanas protokoli un arī 1935.g. Politiskās pārvaldes ziņojums Vilhelmam Munteram, kur īsumā ir aprakstīta "Братство Русской Правды" darbība. 3235.fondā 6.aprakstā 214.lietā ir pieejams viens no "Братство Русской Правды" "brāļa" Leonīda Nolde ziņojumiem PSRS izlūkdienestiem par organizācijas darbību.

Sakarā ar "Vrangeliādes" lietas pētīšanu tika izmantotas arī citas lietas no šiem fondiem, tostarp no 3235. fonda tika izmantota no 1/1. apraksta 13. lieta, no 1/2. apraksta 895. lieta, no 1/4. apraksta 2. lieta, no 1/13. apraksta 82. lieta, no 2.apraksta 203.lieta. Šajās visās lietās atrodas dažādas Politiskās Apsardzības un Armijas Virspavēlnieka štāba Iekšējās izlūkošanas nodaļas atskaites un citi ziņojumi vai materiāli, kur tiek minēta „Vrangeliādes" vai pretboļševistisko krievu organizācijas darbība, gan arī komunistiskās pagrīdes darbība, kura arī tika īsumā apskatīta. No 3601. fonda 1.apraksta tika izmantotas lietas 117., 464., 465. un 469. Pirmā no šīm lietām ir veltīta ģenerāļa A. Palēna iebraukšanai Latvijā. Pārējās lietas apvieno dažāda veida virspavēlnieka štāba dokumentus – pavēles, rīkojumus, atskaites, instrukcijas. To vidū bija atrodami dažādi materiāli, kas saistīti ar „Vrangeliādes" notikumiem. Tika apskatīti arī Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības ziņojumi no Varšavas (2575.f., 15.ap., 12.l.). Šie ziņojumi bieži apraksta notikumu norisi Dienvidkrievijā un vietējo krievu organizāciju darbību. Tur arī tiek minēti notikumi, kas saistīti ar „Vrangeliādes" procesu Latvijā. Tika apskatīta arī pulkveža Vasilija Sergejeva (viens no redzamākajiem cilvēkiem krievu emigrantu vidū) personīgā lieta (5601.f., 1.ap., 5752.l.).

Informācija par dažiem "Союз верных" lietas aspektiem ir pieejama arī citas Politiskās pārvaldes fonda lietās. No 2.apraksta 731.lieta ir veltīta Alekseja Daņilova darbībai Latgalē 1921.gadā un viņa sakariem ar B. Savinkova organizācijas centru Polijā.

Atentāta gatavošanās pret Padomju Krievijas Genujas konferences delegāciju 1922.g. pavasarī lietas izmeklēšanai tika veltīta arī no 3235.fonda, no 2 apraksta 2596.lieta, kurā tika izskatīta profesora Konstantīna Arabažina lieta, kurš, pēc Politiskās pārvaldes datiem, uzturēja sakarus ar krievu monarhistiem, kuri gatavoja atentātu. Atsevišķi izmeklēšanas laikā tika apskatīta arī A. Daņilova, V. Nepļujeva, Miķeļa Afansjeva, V. Lukina un K. Anatkina lieta, kura ir pieejama tajā paša fondā un aprakstīta zem numura 4246.

Papildus informāciju par "Krievu emigrantu jaunatnes biedrību Latvijā" iespējams uzzināt no Vladimira Presņakova lietas (3235.f., 2.ap., 4429.l.), pie kura 1927.g. jūlijā kratīšanas rezultātā tika atrasti pierādījumi viņa sakariem ar monarhisku kustību Dienvidslāvijā un Francijā.

Sakarā ar "Братство Русской Правды" lietas izmeklēšanu, jāpiemin arī lietas par atrastiem "Brālības" proklamācijām – no 3235.fonda, no 2.apraksta 4662.l., 4735.l., 5688. un 5786. lietas. Jāpiemin arī no tā paša fonda un apraksta 4989., 4990. un 4991.lietas, kurās atrodas sarakste par "Brālības" izsūtīto locekļu atgriešanos Latvijā.

Vēl viens ļoti svarīgs informācijas avots bija Politiskās pārvaldes kartotēka, kurā tika atrastas 27 kartiņas par cilvēkiem, kuri uzturēja sakarus ar krievu pretboļševistiskām organizācijām (kartotēkā tie visi tika saukti par "monarhiskām organizācijām" vai "monarhistiem"). Šo 26 cilvēku vidū ir: firsts Anatols Līvens, Leonīds Nolde, Klimentijs Didorovs, Romans Zile, Valentins Vrēde, Viktorins Stoligvo, Aleksandrs Kreilis, Leonīds Stolbošinskis (visi "Brālības" locekļi); Nikolajs Lišins (daudzi krievu organizācijas locekļi uzturēja sakarus ar "Brālības" locekļiem); Viktors Stroganovs, Jefims Andrejevs, Aleksejs Daņilovs, Ivans Formakovs, (B. Savinkova organizācijas darbinieki, tiek raksturoti arī kā "reakcionāri" un "monarhisti"); Jānis Lukins, grāfs Nikolajs Borhs, ("Союз верных" darbinieki); Ļevs Maidanovičs (Krievu emigrantu jaunatnes biedrības Latvijā biedrs); Nikolajs Semeinikovs (Krievu emigrantu jaunatnes biedrības Latvijā biedrs, uzturēja sakarus ar ROVS biroju Parīzē); Jelisejs Mortuks, Sergejs Karačevcevs, Jevgeņijs Maļskis-Tolstojs ("monarhisti-afēristi"); Vadims Popovs, Dimitrijs Smirnovs, Mihails Smirnovs (visiem bija sakari ar monarhistiem un ar ārzemju izlūkdienestiem); Vasilijs

Samojlovs un Nikolajs Strekalovskis (monarhisti, teroristi, mēģināja caur Latviju tikt uz PSRS).

Nobeidzot ieskatu arhīva dokumentos, jāpiemin arī dažas lietas, kur apsūdzības par piederību kādai monarhiskai organizācijai neizdevās pierādīt. 1927.g. avīzes "Слово" līdzstrādnieka Viktora Engeļa lieta (LVVA, 3235.f., 2.ap., 3695.l.), kad nekādi pierādījumi, izņemot aģentūras ziņojumu, netika atrasti un lieta tika izbeigta. 1923.g. Petra Savicka lieta (LVVA, 3235.f., 2.ap., 3535.l.), kuru apvainoja piederībā kādai monarhistu organizācijai. Galu galā viņu notiesāja par "baumu izplatīšanu". Tajā pat 1923.g. piederībā monarhiskai organizācijai apsūdzēja arī brāļus Ilju un Gabriēlu Borovkovus un Georgiju Smirnovu. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 4208.l.). Tomēr šajā gadījumā apsūdzības arī nav izdevies pierādīt. 1926.g. Mitrofana Važova lieta (LVVA, 3235.f., 2.ap., 3651.l.) kurš restorānā dziedāja "monarhiskās himnas" pirmos vārdus. Rezultātā tika pierādīts, ka viņš dziedāja, stāstot anekdoti par žīdiem un nekādu sakaru ar monarhistiem viņam nebija[9]. Līdzīgi tajā pat fondā un aprakstā 5700.lietā apsūdzības monarhismā 1927.g. izmantoja Otto Kubuļņieks, lai atriebtos savam bijušajām darba devējam Aleksandra Veigneram. 1936.g. netika pierādītas ziņas par Borisa Baimakova sakariem ar monarhistu organizācijām (LVVA, 3235.f., 2.ap., 6337.l.). 1939.g. Politiskajā pārvaldē nonāca ziņas, ka L. Nolde atkal nodibināja sakarus ar ārzemju monarhistiem (LVVA, 3235.f., 2.ap., 7470.l.). Šajā gadījumā lieta arī tika izbeigta pierādījumu trūkuma dēļ. Nedaudz savādāka bija A. Valujeva, V.Kašerininova un M. Markeviča lieta. (LVVA, 3235.f., 2.ap. 1392.l.) 1922.g. maijā viņi visi ieradās Rīgā no Vācijas. A. Valujevs un V. Kašerininovs cerēja dabūt Latvijā ziņas par saviem radiniekiem no Krievijas, un viņu sakarus ar monarhistiem pierādīt neizdevās, bet M. Markevičam bija uzdevums savākt informāciju priekš ģenerāļa P. Glazenapa. Tomēr viņi visi tika izraidīti no Latvijas.

Kopumā arhīva materiālu vidū ir gan izmeklēšanas dokumenti (nopratināšanas protokoli, kratīšanas protokoli, izmeklētāju lēmumi), gan arī aģentu ziņojumi, kuri izmeklēšanas sākumposmā ir vislielākā dokumentu grupa. Ja izmeklēšanas dokumenti

[9] Anekdotes jēga – ebrejs (tekstā ir teikts žīds) gatavo atentātu un, lai novērstu policijas uzmanību, viņš piezvanīja vietējā iecirknī un sāka pa telefonu skaļi dziedāt "Боже царя храни". Pats M. Važovs paskaidroja, ka restorāna īpašnieks sniedza Politiskai pārvaldei ziņas par viņu, lai nemaksātu parādu 200 Ls apmērā. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 3651.l.8.-9.lp.)

kopumā sniedz pārbaudītu informāciju, tad aģentu ziņojumiem ir raksturīgi pārspīlējumi un baumu atstāstīšanā.

Publicēti avoti

Publicētu avotu vidū jāpiemin OGPU ziņojumi par "baltgvardu" un krievu monarhistu aktivitātēm, kuri bija publicēti dokumentu krājumā "Совершенно Секретно": Лубянка Сталину о положении в стране (1922-1934 гг)".[10] Šie ziņojumi ir vērtīgs informācijas avots, jo tur ir aprakstīta krievu pretboļševistiskā kustība kopumā, sniedzot ieskatu par dažādu organizāciju ideoloģiju, par šo organizāciju darbinieku noskaņojumu un darbības virzienu.

Otrs publicētais avots ir 1928.g. Ārlietu Tautas Komisariāta neliela brošūra ar nosaukumu "Белый террор против СССР".[11] Šis avots ir ļoti interesants ar to, ka reprezentē PSRS valdības skatījumu uz krievu pretboļševistisku organizāciju aktivitātēm. Tajā ir ļoti plaši aprakstīta 1927.g. Ļeņingradā notikusī tiesas prāva, kurā piecu apsūdzēto monarhistu vidū trīs bija no Latvijas.

Satversmes Sapulces stenogrammas

Satversmes Sapulces stenogrammas ir svarīgs informācijas avots par "Vrangeliādes" notikumiem, no kuriem tika apskatīti 4. un 5. novembra ārkārtas sēdes materiāli.[12] No stenogrammām ir iespējams labāk izprast sociāldemokrātu un valdības argumentāciju, saprast, kāpēc Satversmes Sapulces deputāti nobalsoja par formulējumu, ka miera līgums netika pārkāpts. Īpaši interesantas bija sociāldemokrātu un ministru uzstāšanās, jo tie nodemonstrēja pilnīgi pretējus vērtējumus un pierādījumus, kā arī dažādu deputātu reakcija uz sociāldemokrātu apvainojumiem.

Prese

Maģistra darbā tika izmantota arī informācija no preses avotiem. Krievu pretboļševistiskās organizācijas darbība ir labi atspoguļota tā laika laikrakstos. To vidū jāatzīmē izdevumi: „Latvijas Sargs", "Latvijas Kareivis", "Latviešu Balss"

---

[10] *"Совершенно Секретно": Лубянка Сталину о положении в стране (1922-1934 гг),* Москва, 2001, (ir pieejams: http://istmat.info/node/22555)

[11] . Кичкасов Н. *Белый террор против СССР*, Москва, Литиздат Народного комиссариата по иностранным делам, 1928,

[12] *Satversmes sapulces stenogrammas*. III sejums, Satversmes Sapulces izdevums, Rīga,1920.

„Sociāldemokrāts”, „Valdības Vēstnesis” (sakarā ar “Vrangeliādes” notikumiem”), „Сегодня”, “Слово” un „Русская жизнь”. Šīs avīzes atspoguļoja dažādu Latvijas iedzīvotāju grupu uzskatus. Informācija no preses avotiem ir ļoti interesanta, jo parāda mums, ko par notikumiem zināja Latvijas sabiedrība, parāda iedzīvotāju attieksmi pret Padomju Savienību. Tika izmantoti vēl daži laikraksti, kuri salīdzinājumā ar iepriekš minētiem izdevumiem, bija daudz mazāki, tomēr arī sniedza svarīgu informāciju par atsevišķiem jautājumiem. Kopumā visi šie laikraksti veido noteiktu priekšstatu par Latvijas sabiedrības noskaņojumu, jo tie bija informācijas avoti, no kuriem Latvijas iedzīvotāji tāda, vai citādā interpretācijā uzzināja par notikumiem, par “baltgvardu” aktivitātēm un Padomju Krievijas apsūdzībām.

“Latvijas Sargs”, kas iznāca no 1919. līdz 1934. gadam, bija viens no lielākajiem un nozīmīgākajiem laikrakstiem Latvijas Republikā. Sākumā tam bija nacionāldemokrātiskais virziens, bet 1922. g. labējās politiskās orientācijas žurnālistu vadībā tas kļuvis konservatīvāks. 1922.-1928.gadā Latvijas Sarga tirāža samazinājās no 15 000 (1920.g.) līdz 3000 eksemplāriem.[13] „Vrangeliādes” laikā avīze labi attēloja notikumu gaitu, īpaši jāatzīmē tās pret-sociāldemokrātiskā pozīcija. Kopumā tās pozīcija bija līdzīga tādiem izdevumiem kā „Latvijas Kareivis” (Latvijas armijas štāba oficiālais izdevums, daži raksti no šī laikraksta tika izmantoti šajā darbā) vai „Jaunākās ziņas”. Tika izmantoti arī daži numuri no „Latvijas Vēstnesis”. Pēc sava noskaņojuma „Vrangeliādes” laikā šis izdevums ir tuvs „Latvijas Sarga” pozīcijām. No šī laikraksta tika izmantoti daži raksti, kuri bija veltīti „Vrangeliādes” notikumiem.

1927.g. debatēs par tirdzniecības līgumu “Latvijas Sarga” lappusēs ļoti aktīvi tika kritizēta sociāldemokrātu politika. Līdzīgu skatu uz notikumiem tajā laikā reprezentēja arī “Latvijas kareivis”, kurā tika pievērsta uzmanība arī krievu pretboļševistisku organizāciju darbībai un 1927.g. septembrī notikušai Ļeņingradā tiesas prāvai, kur tika notiesāti pieci monarhisti. 1932.g., sakarā ar jautājumu par Latvijas un PSRS tirdzniecības līguma pagarināšanu un PSRS apsūdzībām Latvijas valdībai “Сегодня” “Latvijas kareivis” pieņēma, ka rakstīja vēsturnieks A. Stranga, ļoti korektu pozīciju.[14]

---

[13] Ķirša K., Antisemitīsma diskurss laikrakstā „Latvijas Sargs” (1920-1928*), Latvijas preses vēsture: diskursi un identitātes*, Skudras O. redakcijā, LU SZF, 2010, 48.lpp.

[14] Странга А., *Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета “Сегодня” (1932 г.),* http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/studiju-centri/jsc/resursi/2009/EMM-7_226-258.pdf

“Latvijas Sargs” turpināja savu sociāldemokrātu un komunistu kritiku, bet, atšķirībā no pārējiem laikrakstiem, 1932.g. neko nav publicējis par vietējo krievu pretboļševistisko organizāciju aktivitātēm.

Oficiālais valdības izdevums „Valdības Vēstnesis” diezgan daudz uzmanības veltīja „Vrangeliādes” procesam. Pārsvarā tā bija oficiālā informācija, valdības notas, Satversmes Sapulces sēdes stenogrammas. Īpaši svarīgi šajā sakarā bija trīs numuri - №254, №255 un №257. Laikraksta komentāri atspoguļoja oficiālu valdības pozīciju „Vrangeliādes” laikā. Liela nozīme šajā sakarā bija 257.numuram, kurā bija publicēts Iekšlietu ministra „Vrangeliādes” notikumu skaidrojums, kur viņš pierādīja valdības nevainību.

“Latviešu balss” (1931.-1934.) bija partijas “Progresīva apvienība” izdevums. Tajā publicētā informācija ir īpaši interesanta, sakarā ar 1932.g. notikumiem, jo tajā laikā “Progresīvās apvienības” līderis un avīzes izdevējs Marģers Skujenieks, bija ministru prezidents. Tāpēc avīzes raksti par krievu pretboļševistisku organizāciju aktivitātēm un par Latvijas attiecībām ar PSRS labi atspoguļoja valdības noskaņojumu tajā laikā.

„Sociāldemokrāts” bija sociāldemokrātu partijas oficiālais laikraksts, kurš ļoti daudz uzmanības pievērsa gan attiecībām ar PSRS, gan arī vietējo krievu aktivitātēm, dažreiz publicējot pat nepārbaudītas baumas bulvārizdevumu līmenī[15]. Tieši ar šīs avīzes publikāciju sākās „Vrangeliāde” Latvijā. Avīzes pozīcija krīzes laikā ļoti atšķiras no citu izdevumu uzskatiem. „Sociāldemokrātā” tika publicēts daudz informācijas par „balto” krievu organizācijām, par brīvprātīgo vervēšanu P. Vrangeļa armijā. Laikraksta redakcija savos rakstos apsūdzēja valdību miera līguma pārkāpšanā. Interesanti, ka „Sociāldemokrāta” publikācijās pirmoreiz parādījās nosaukums „Vrangeliāde Latvijā”. Šis laikraksts kļuva par vienu no aktīvākajiem „Vrangeliādes” dalībniekiem. Caur laikraksta publikācijām ir iespējams saprast konflikta padziļināšanu un argumentāciju, kuru izmantoja sociāldemokrāti un Padomju sūtniecība, lai pieradītu savas apsūdzības. Vēlāk, 1927. gadā, “Sociāldemokrāts” dedzīgi aizstāvēja tirdzniecības līgumu ar PSRS un pievērsa īpašu uzmanību “baltgvardu aktivitātēm”, pozitīvi novērtējot viņu izsūtīšanu. 1932.g.

[15] Turpat

“Sociāldemokrāts” atkal bija uzmanības centrā, asi kritizējot laikrakstu “Сегодня” par sakariem ar reakcionāram organizācijām, Latvijas valdību par to, ka tādas organizācijas darbojas Latvijā un pašas “baltgvardu” organizācijas, pat publicējot informāciju no PSRS laikrakstiem par viņu aktivitātēm.[16]

Lielākais krievu izdevums „Сегодня”, proti, pievērsa uzmanību visiem notikumiem, kuri bija saitīti ar krievu minoritāti Latvijā. Interesanti atzīmēt, ka gan tā laikā PSRS laikraksti un oficiālās iestādes, gan vēlāk padomju vēsturnieki apsūdzēja izdevumu „melnsimtnieciskā” noskaņojumā un naudas saņemšanā “no Anglijas un citu imperiālistisko valstu aprindām”[17]. „Сегодня” asi kritizēja padomju sūtniecības darbību Latvijā un sociāldemokrātu pozīciju jautājumā par attiecībām ar Padomju Krieviju (PSRS) un viņu attieksmi pret krievu pretboļševiku organizācijām.

Krievu laikraksts “Слово” (1924-1929), kuru metiens bija piecreiz mazāks par “Сегодня” metienu, ieņēma daudz nacionālistiskāku pozīciju.[18] Padomju propagandē devēja šo laikrakstu par “baltgvardu avīze”, kurš iznāk par “poļu naudām”,[19] bet Latvijas sabiedrībā bija plaši izplatīts uzskats, ka “Слово” bija monarhistu izdevums.[20] No avīzes publikācijām ir redzams, ka no vienas puses tās redakcija ļoti kritiski uztvēra monarhistu aktivitātes, turēdamies pie uzskata, ka “nākotnes Krievijai” jābūt demokrātiskai, bet no otrās puses – atšķirībā no “Сегодня”, izdevums daudz vairāk uzmanības veltīja krievu emigrantu politiskajai kopdarbībai un “nākotnes Krievijai”.

„Vrangeliādes” notikumus aktīvi komentēja vēl viens krievu izdevums – „Русская жизнь”. Šī avīze ir īpaši interesanta, jo to finansēja krievu pretboļševistiskās organizācijas.[21] Avīze tika slēgta 1920.g. 8.novembrī, krīzes laikā. Šīs avīzes nostāja

---

[16] Piemēram: №111, 21.05.1932, 1.lpp. tika publicēts “kādas padomju radiostacijas” ziņojums par to, ka “baltgvardu” aģenti vervēja Latvijā vietējus krievus.

[17] Сиполс В. *Тайная дипломатия. Буржуазная Латвия в антисоветских планах империалистических держав*. 1919-1940 гг., Рига, Лиесма, 1968, стр.196.

[18] “Сегодня” – 54 000 eksemplāru (1927.g.), bet “Слово” – līdz 10 000 eksemplāru. (Sk. Абызов, Ю. 20 лет русской печати в независимой Латвии. *Русские в Латвии: история и современность*, вып. 1.-2. Рига, Центр гуманитарных исследований и просвещения "ВЕДИ", 1992.-1997. стр. 4-6, 15-16)

[19] Сиполс В.*Тайная дипломатия. Буржуазная Латвия в антисоветских планах империалистических держав*. 1919-1940 гг., Рига, Лиесма, 1968, стр.196.

[20] Слово, №1, 1.1.1926., стр. 1. Šajā rakstā laikraksta redakcija apraksta savu politisku un ideoloģisku platformu, “atbiedējot uz plaši izplatītajām baumām” par avīzes monarhisku noskaņojumu.

[21] Latvijas arhīvā saglabājusies pulkveža V. Sergejeva vēstule B. Savinkovam, kurā tās autors, prasa finansiālu atbalstu avīzei „Русская жизнь”. (LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l., 246.lpp.)

no vienas puses bija ļoti pretboļševistiskā, bet no otrās puses – avīzes redakcija daudz uzmanības veltīja B. Savinkova organizācijas darbībai.

Tika izmantoti arī PSRS izdotie laikraksti – "Komunāru cīņa" (latviešu komunistu izdevums Maskavā (1931.-1937.)), "Правда" un "Ленинградская правда". "Komunāru cīņā" tika apskatīti padomju ziņojumi par "baltgvardu" aktivitātēm Latvijā 1932.g., bet "Правда" un "Ленинградская правда" – informācija par 1927.g. septembrī notikušo tiesas prāvu Ļeņingradā.

Atmiņas

Īpaša vieta ir F. Cielēna atmiņām - „Laikmetu maiņa"[22]. Šis darbs ir īpaši interesants, jo to uzrakstīja cilvēks, kurš bija tieši saistīts ar „Vrangeliādes" notikumiem. Viņš, kā LSDSP loceklis, ļoti emocionāli uzrunā Satversmes Sapulci 5. novembrī. Savās atmiņās viņš aprakstīja, kā sociāldemokrātiem neizdevās 1920.g. izveidot savu valdību, kā arī attiecības starp K. Ulmaņa valdību un sociāldemokrātiem. Diemžēl, tur nav aprakstīta pati „Vrangeliāde", bet, neskatoties uz to, F. Cielēna atmiņas ir svarīgs informācijas avots, jo tur ir parādītas attiecības starp K. Ulmaņa valdību un sociāldemokrātiem. Ļoti lielu uzmanību atmiņas autors pievērsa arī 1927.g. notikumiem, kad viņš bija Ārlietu resora vadītais. Īpaši, sakarā ar mūs interesējošo tēmu, jāatzīmē apakšnodaļu "Tirdzniecības līgums ar Padomju Savienību"[23], kur F. Cielēns ļoti plaši apraksta sabiedrībā notikušās debates par Tirdzniecības līguma ratificēšanu. Šajā aprakstā viņš raksturoja dažādu politisku spēku uzskatus un pievērš uzmanību līguma jautājuma atspoguļojumam presē. Diemžēl, par 1932.g. sarunām par Latvijas un PSRS tirdzniecības līguma pagarināšanu autors uzrakstīja ļoti īsi, gandrīz nepievēršot tam uzmanību.

Literatūra

Visu literatūru, kura tika izmantota maģistra darba tapšanas laikā ir iespējams sadalīt uz četrām lielām grupām – pētījumi par Latvijas vispārējo stāvokli, pētījumi

[22] Cielēns F., *Laikmetu maiņa,* 3.grāmata, Stokholma, 1998
[23] Turpat, 40.-47.lpp.

par Latvijas un Padomju Krievijas vai PSRS attiecībām, pētījumi par krievu pretboļševistiskām organizācijām, pētījumi par krievu minoritātes stāvokli Latvijā.

Tieši krievu pretboļševistisko organizāciju aktivitātēm Latvijā kopumā apskatītajā periodā ir veltīts tikai neliels U. Krēsliņa raksts "Krievu emigrācija un monarhistu kustība Latvijā: 20. gs. 20. gadi un 30. gadu sākums" Latvijas Vēstures Institūta žurnālā[24]. Tomēr šeit salīdzinoši īsi ir aprakstīta organizāciju darbība un netiek pievērsta uzmanība jautājumam, kā Latvijas un Padomju Krievijas (vēlāk PSRS) attiecības to ietekmēja. Jāatzīmē arī grāmatu "Latvijas izlūkdienesti 1919-1940. 664 likteņi"[25], kur vienā apakšnodaļā ir aprakstītas krievu pretboļševistisko organizāciju darbība. Bet šajā darbā ir redzamas dažas neprecizitātes, kā piemēram, "Братство Русской Правды" – šeit ir pieminēta kā ROVS sastāvdaļa,[26] kas neatbilst patiesībai, jo ROVS un BRP bija pilnīgi neatkarīgas organizācijas.[27] Tiesa gan, ir jāpiemin, ka BRP darbinieku vidū bija daudz ROVS biedru.[28] Vēl viena grāmata, kur arī ir apskatīta krievu pretboļševistisku organizāciju darbība, ir Aivara Strangas pētījums „Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā"[29], kur „Vrangeliādei" ir veltīta viena apakšnodaļa un ir īsumā aprakstīta A. Derentāla, pulkveža V. Sergejeva, grāfa A. Pālena un citu redzamāko personu darbība, kā arī Padomju pārstāvniecības un sociāldemokrātu apsūdzību būtība.

Grāmatu vidū, kurās ir aprakstīts Latvijas vispārējais stāvoklis, jāatzīmē, „20. gadsimta Latvijas vēsture"[30], „Latvijas vēsture 1914. – 1920.gadi"[31]. Šeit par mūs interesējošiem notikumiem ir atrodamas tikai dažas rindkopas, tomēr tās sniedz labu ieskatu par vispārējo situāciju Latvijā, kas bija īpaši vērtīgi darba tapšanas laikā, jo deva iespēju saprast darbā aprakstīto notikumu vietu kopējā Latvijas vēsturē. Dažāda

---

[24] Krēsliņš U., Krievu emigrācija un monarhistu kustība Latvijā: 20. gs. 20. gadi un 30. gadu sākums , *Latvijas Vēstures Institūtā Žurnāls*. 2004. №. 2, 70.—98. lpp

[25] *Latvijas izlūkdienesti 1919.-1940. 664 likteņi*, Rīga, 2001, 223.-234.lpp.

[26] Turpat, 225.lpp.

[27] Šo faktu, ka arī to, ka starp ROVS un BRP bija ļoti sarežģītas attiecības, savos ziņojumos PSRS pārstāvniecībai mēģināja izmantot BRP darbinieks, kuru savervēja PSRS izlūkdienests, Leonīds Nolde, lai, pieradītu, ka firsts Anatols Līvens nav BRP loceklis, jo viņš kā ROVS pārstāvis uztver BRP darbību ļoti kritiski. (LVVA, 3235.f., 6.ap., 214.l., 1.-2.lp.)

[28] Sk. Базанов П.*Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, Москва, Посев, 2013, стр. 131-145.

[29] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, Fonds Latvijas Vēsture, Rīga, 2000 g., 258. lpp.

[30] *20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīgā valsts. 1918-1940.*, Rīga 2003 g.

[31] Andersons E., *Latvijas vēsture 1914-1920*, Stokholma, Daugava, 1967.

informācija par Brīvības ciņu tika ņemta arī no „Latvijas atbrīvošanas kara vēsture”.[32] Lai noskaidrotu sociāldemokrātu lomu un noskaņojumu mūs interesējošo notikumu gaitā tika izmantoti E. Dunsdorfa grāmata „Kārļa Ulmaņa dzīve”[33] un A. Strangas darbs „LSDSP un 1934.gada 15.maija apvērsums”[34].

Tieši Latvijas un Padomju Krievijas (PSRS) attiecībām ir veltīti divi A. Stranga darbi – jau iepriekš minēta grāmata Latvijas-Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā”[35] un raksts “Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета “Сегодня” (1932 г.),[36] kur ļoti skrupulozi ir aprakstītas sarunas par tirdzniecības līguma pagarināšanu un PSRS apsūdzības sakarā ar “baltgvardu aktivitātēm Latvijā”. Jāpiemin arī grāmatas par Latvijas ārpolitiku – Alberta Varslavāna darbs “Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā. Pirmā desmitgade 1919-1929.”, kur ir apskatītas arī 1927.g. sarunas par tirdzniecības līgumu ar PSRS;[37] Riharda Treija pētījums “Latvijas diplomātija un diplomāti (1918-1940)”, kur arī ir apskatītas Latvijas un PSRS attiecības mūs interesējošā periodā[38] un Edgara Andersona I sējums “Latvijas vēsture 1920-1940. Ārpolitika.”.[39] Pirmos divos darbos krievu pretboļševistiskās kustības aktivitātes Latvijā, sakarā ar Latvijas un PSRS attiecībām vispār nav pieminētas, bet pēdējā “baltgvardu problēma” ir atzīmēta, bet par šajā darbā apskatītajām organizācijām nekas nav rakstīts

Pētījumu vidū, kuros ir apskatīta krievu pretboļševistiskā kustība, īpaši jāpiemin krievu vēsturnieka P. Bazanova grāmatu “Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья”.[40] Tas ir liels pētījums par BRP izveidošanu, struktūru, ideoloģiju un aktivitātēm. Ir apskatīta arī organizācijas

---

[32] *Latvijas atbrīvošanas kara vēsture*. II sējums, virsred. M. Peniķis, Rīga, Austrālijas latviešu balva Jaunsargiem, 2006.
[33] Dunsdorfs E., *Kārļa Ulmaņa dzīve: Ceļinieks. Politiķis. Diktators. Moceklis*, Rīga, 1992
[34] Stranga A., *LSDSP un 1934.gada 15.maija valsts apvērsums*, Rīga, 1998
[35] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, Fonds Latvijas Vēsture, Rīga, 2000 g., 258. lpp.
[36] Странга А., *Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета “Сегодня” (1932 г.),* http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/studiju-centri/jsc/resursi/2009/EMM-7_226-258.pdf
[37] Varslavāns A., *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā. Pirmā desmitgade 1919-1929.*, Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 2008, 204.-222.lpp.
[38] Treijs R., *Latvijas diplomatija un diplomati (1918-1940)*, Rīga, Latvijas vēstnesis, 2003, 173.-193.lpp.
[39] Andersons E., *Latvijas vēsture 1914-1920. Ārpolitika*. Stokholma, Daugava, 1982, 72. – 121.lpp.
[40] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, Москва, Посев, 2013

Latvijas nodaļa, bet pamatā tiek izmantota informācija no Krievu arhīviem un krievu vēsturnieka M. Solovjova promocijas darba. Šajā darbā, neskatoties uz kopumā ļoti vērtīgu informāciju par dažādiem BRP darbības aspektiem, ir arī attieksme pret Latvijas nodaļas darbību, zināmās kļūdas. Tā, piemēram, P. Bazanovs uzskatīja, ka BRP radiostacija veiksmīgi uzsāka savu darbību[41], bet no lietas izmeklēšanas materiāliem, kuri glabājas Politiskās pārvaldes fondā, ir iespējams secināt, ka organizēt pārraidi uz PSRS teritoriju neizdevās, un pat tuvumā saprast diktora runu nebija iespējams.[42] P. Bazanovs arī pievērš uzmanību pulkveža Alekseja Daņilova "bandai", kurā 1923.g. bija 28.cilvēki, bet Politiskās pārvaldes uzraugs (diemžēl izlasīt pārrakstu neizdevās) 1922.g., izmeklēšanas rezultātā secināja, ka "Daņilova attiecībā sakari ar pretvalstiskām organizācijām nav konstatēti".[43] BRP darbībai sava rakstā "Братство Русской Правды — последний литературный проект С.А. Соколова-Кречетова" pievērš uzmanību arī pētnieks O. Budnickis.[44] Bet vajag atzīmēt, ka autors uzskatīja, ka BRP bija tikai "literārais projekts", un nekādas reālas darbības organizācijai nebija. Tomēr no Politiskās pārvaldes materiāliem ir ļoti labi redzams, ka kopumā "Brālība" aktīvi strādāja un bija nevis afēra, bet reāli eksistējošā organizācija.[45] Maģistra darba tapšanas laikā tika izmantoti arī daži krievu vēsturnieku raksti par atsevišķiem krievu monarhistu kustības darbības jautājumiem.[46] Tostarp ir jāatzīmē N. Antonenko promocijas darba autoreferātu "Идеология и программа монархического движения русской эмиграции",[47] Maskavas vēsturnieka A. Seregina raksti: "Программы русской монархической эмиграции в Европе в 1920-30-х гг. по реставрации монархии в России"[48] un "Монархисты-легитимисты и Русский общевоинский союз"[49], G. Ivankina pētījums "Идейно-политическая

[41] Turpat, 146.lpp.
[42] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l., 2.lp.
[43] LVVA, 3235.f., 2.ap., 4246.l.,27.lp.
[44] Будницкий О.Братство Русской Правды — последний литературный проект С.А. Соколова-Кречетова, *Новое Литературное Обозрение*, 2003, №64, http://magazines.russ.ru/nlo/2003/64/budn9.html
[45] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.
[46] Visi šī raksti, ja tas nav īpaši noradīts atsaucē, ir pieejami "Научная электронная библиотека" datubāzē elibrary.com.
[47] Антоненко Н. В., Идеология и программа монархического движения русской эмиграции : автореф. дис. Москва, 2005.
[48] Серегин А.В., Программы русской монархической эмиграции в Европе в 1920-30-х гг. по реставрации монархии в России, *Преподаватель XXI век*, Москва, МПГУ, 2009, №4
[49] Серегин А.В., Монархисты-легитимисты и Русский общевоинский союз, *Новый исторический вестник*, Москва, 2014, №39

жизнь в среде русских эммигрантов-монархистов в начале 1920-х годов",[50] vēsturnieces V. Izverginas darbs "И.А. Ильин и идеология Белого движения",[51] A. Terezova raksts "Идейно-политические искания и организационное оформление русской белоэмигрантской молодежи в 1920-1930-е годы на примере национального союза нового поколения",[52] A. Ivanova raksts "«Мы должны связать и красных и белых». Политическая деятельность Н.Е.Маркова в годы Гражданской войны и эмиграции (1918 -1930-е гг.).",[53] A. Okorkova apskatu "Краткий исторический обзор политических организаций русской эмиграции"[54], R. Ganeļina darbs "От черносотенства к фашизму"[55], vēsturnieces A. Urjadovas pētījums "Генуэзская конференция и русская эмиграция"[56] un vēsturnieces N. Hanarinas raksts "«Русский Берлин» (1921–1923 годы)"[57]. Interesants ir arī Ē. Jēkabsona raksts „Latgale vācu okupācijas laikā un pulkveža M. Afanasjeva partizānu nodaļas darbība Latvijā 1918. gadā"[58], kur ir aprakstīta krievu vienības cīņa pret boļševikiem 1918.g. Bija izmantotas arī dažādas vispārējas grāmatas par „balto" krievu valdības, vienības un organizācijas vēsturi – S. Volkova darbs „Российское офицерство как служилое сословие"[59] un V. Klavinga darbs „Гражданская война в России: Белые армии"[60]. Pirmais no šiem darbiem ir par krievu virsnieku vietu

---

[50] Ивакин Г.А., Идейно-политическая жизнь в среде русских эммигрантов-монархистов в начале 1920-х годов, *Интеллигенция и Мир*, Иваново, ИГУ, 2015, №4

[51] Извергина В.П. И.А. Ильин и идеология Белого движения, *Регионология*, МГУ им. Н.П. Огарёва, Саранск, 2012, №1 (78)

[52] Терезов А. С., Идейно-политические искания и организационное оформление русской белоэмигрантской молодежи в 1920-1930-е годы на примере национального союза нового поколения, *Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского*, Пенза, 2008, №10.

[53] Иванов А.*«Мы должны связать и красных и белых». Политическая деятельность Н.Е.Маркова в годы Гражданской войны и эмиграции (1918 -1930-е гг.).*, (ir pieejams: http://rusk.ru/st.php?idar=172245)

[54] Окроков А.В., Краткий исторический обзор политических организаций русской эмиграции, *Трибуна русской мысли*, №11, (ir pieejams: http://www.cisdf.org/TRM/TRM11/okorokov_11.html)

[55] Sk. Ганелин Р. От черносотенства к фашизму, *Ad hominem. Памяти Николая Гиренко*. Санкт-Петербург, МАЭ РАН, 2005, с. 243-272.

[56] Урядова А.В., Генуэзская конференция и русская эмиграция, *Вестник РГГУ*, Серия «История. Филология. Культурология. Востоковедение», №17, 2009, стр. 141-142

[57] Харина Н.А. «Русский Берлин» (1921–1923 годы), *Журналистика русского зарубежья XIX – XX веков*, под ред. Г.В. Жиркова, Санкт-Петербург, 2003, (ir pieejams: http://evartist.narod.ru/text5/20.htm#з_04)

[58] Jēkabsons Ē. Latgale vācu okupācijas laikā un pulkvieža M. Afanasjeva partizānu nodaļas darbība Latvijā 1918. gadā. *Latvijas vēstures institūta žurnāls*. Rīga, Latvijas Vēstures institūta apgāds, 1996., №1., 42.-59.lpp.

[59] Волков С., Российское офицерство как служилое сословие, Офицерский корпус русской армии. Опыт самопознания, *Русский военный сборник*, вып. 17, Москва, 2000, стр. 489–511.

[60]Клавинг В, *Гражданская война в России: Белые армии*, Санкт-Петербург, 2003.

Krievijas vēsturē un par cara laika virsnieka tēlu, kur daudz informācijas ir veltīts virsnieku nostājai Krievijas pilsoņu kara laikā un virsnieku emigrācijai. Otrā grāmata ir veltīta tieši Pilsoņu kara notikumiem un „balto" krievu virsnieku likteņiem.

T. Feigmanes grāmata „Русские в довоенной Латвии"[61], V. Volkova raksts „Krievi Latvijā"[62], I. Apines un V. Volkova kopdarbs „Latvijas krievu identitāte: vēsturisks un socioloģisks apcerējums"[63] un A. Gavrilina raksts "Русская эмиграция в Латвии в 20 - 30- х годах XX века"[64], tika izmantoti, lai apskatītu krievu minoritātes stāvokli Latvijā uz 1920.gadu.

Darba gaitā tika izmantotas arī dažas grāmatas par komunistu darbību Latvijā, tostarp Ā. Puriņa raksts „Sarkanais terors Latvijā, 1917 – 1919"[65], kur ir aprakstīta P. Stučkas valdības darbība Latvijā, un raksts par „Partizāņu kustība" no „Latvijas PSR Mazā enciklopēdija", kur aprakstīta komunistiskās pagrīdes darbība Latvijā.[66]

---

[61] Фейгмане Т., *Русские в довоенной Латвии*, Рига, 2000,
[62] Volkovs V., Krievi Latvijā, *Mazākumtautības Latvijā. Vēsture un tagadne,* sast. Dribins Leo, Rīga, 2007, 91.-139.lpp.
[63] Apine I., Volkovs V., *Latvijas krievu identitāte*: *vēsturisks un socioloģisks apcerējums,* Rīga, 2007,
[64] Гаврилин А. В. Русская эмиграция в Латвии в 20 - 30- х годах XX века, *Seminarium Hortus Humanitatis,* (ir pieejams: http://shh.neolain.lv/seminar14/gavrilin1.htm)
[65] 12. Puriņš Ā. Sarkanais terors Latvijā, 1917 – 1919, *Latvijas Vēsture*, Rīga, Latvijas Universitāte, 1998., № 4., 15.-23.lpp.
[66] *Latvijas PSR Mazā enciklopēdija*, 2. sējums, Rīga, 1968, 738.lpp.

1. "Vrangeliāde" Latvijā 1920.g. augusts – decembris

1.1. Iekšpolitiskā situācija 1920.gadā: valdības krīze

Pēc Latvijas atbrīvošanas kara (Latvijas brīvības cīņu) beigām par svarīgāko Latvijas tautas un valdības mērķi kļuva Satversmes Sapulces vēlēšanas, kuras notika 1920.g. 17. un 18.aprīlī. Vēlēšanās uzvarēja sociāldemokrāti, kuri ieguva 38.7% no visām nodotajām balsīm, otra lielākā Satversmes Sapulcē tika pārstāvētā Zemnieku savienība, kura ieguva 17.8% balsu.[67] Šī lielā uzvara deva sociāldemokrātiem iespēju izveidot koalīcijas valdību, bet sava maksimālisma rezultātā viņiem tas neizdevās, jo sarunas ar centra grupām un latgaliešiem[68] izjuka.[69] Visas partijas ātri vienojās par kopēju platformu, bet sākoties sarunām par kabineta sastāvu, tās tomēr nonāca strupceļā, jo sociāldemokrāti vēlējās veidot jaunu valdību bez Zemnieku savienības pārstāvjiem. Un sociāldemokrātu frakcija bija spiesta paziņot Satversmes Sapulces priekšsēdētājam J. Čakstem, ka viņiem nav izdevies izveidot koalīciju.[70] Tāpēc savu ceturto valdību izveidoja otrās lielākās frakcijas pārstāvis – Kārlis Ulmanis, bet sociāldemokrāti palika opozīcijā.

Vislielākās grūtības jaunajai valdībai sagādāja pārmetumi par korupciju un nelietderīgiem līgumiem. Īpaši nopietnas apsūdzības tika adresētas Finanšu un Apgādības ministrijām. Pirmo lielo skandālu ir izraisījis līgums starp Latvijas valdību un Lielbritānijas pavalstnieku H. Fortingtonu par linu nodošanu realizācijai. Šīs vienošanās rezultātā, pēc Satversmes Sapulces līguma un sūdzību komisijas revīzijas datiem, Latvijas zaudējumi bija aptuveni 2,5 milj. latu. Latvijas valdības vienošanās par šo jautājumu ar citiem angļu uzņēmumiem arī nav bijušas izdevīgas. To rezultātā Latvija ir zaudējusi vēl 1,5 milj. latu. Papildus lielus zaudējumus radīja līgums ar amerikāņu uzņēmumu „U.S.A. International Corporation", saskaņā ar kuru Latvijas valdība caur Ņujorkas banku ir izmaksājusi uzņēmumam 450 000 dolāru avansā par vagonu un lokomotīvju piegādi, bet nekā no iecerētā netika saņemts, jo šis uzņēmums bija neliels un turklāt tam nebija nekāda sakara ar vagonu ražošanu. Par trešo

---

[67] *20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīgā valsts. 1918-1940.*, 155., 156.lpp.
[68] Latgales zemnieku partija
[69] Stranga A., *LSDSP un 1934.gada 15.maija valsts apvērsums*, Rīga, 1998, 27.-28.lpp.
[70] Cielēns F., *Laikmetu maiņa, 3.grāmata*, Stokholma, 1998, 130.lpp.

zaudējumus radošu notikumu ir kļuvis valdības lēmums iepirkt Norvēģijā siļķes. Bet siļķes tika nepareizi iekrautas kuģī, un pie tam vēl Rīgas ostā šis kuģis nostāvējis vairākas dienas lielā karstumā. Rezultātā radās zaudējumi 1,6 milj. latu apmērā. Pēdējais incidents, par kuru Līgumu un sūdzību komisija kritizēja valdību, bija darījumi ar diviem ebrejiem – J. Kleinu un Kutiskietu, kuri savā rīcībā bija ieguvuši dažādas vācu karaspēka mantas, ko vēlāk par lielu cenu pārdeva Latvijas valdībai. Pēc komisijas domām, valdībai nevajadzēja to visu pirkt, jo mantas bija bezīpašnieka īpašums, un valdībai vajadzēja to pārņemt.[72]

Visi minētie incidenti notika oktobrī – novembrī, tieši „Vrangeliādes" laikā. Tas vēl vairāk saasināja situāciju valstī. Sociāldemokrātu partija tajā laikā jutās aizskarta un aizvainota sakarā ar neveiksmīgo mēģinājumu izveidot jaunu valdību.[73] Tāpēc tā ļoti aktīvi kritizēja K. Ulmaņa valdību un meklēja jebkādus sabiedrotos, noskaņotus pret viņu. Par tādu sabiedrotu kļuvis Demokrātiskās partijas vadītājs V. Zāmuels, kurš personīgi bija ļoti negatīvi noskaņots pret K. Ulmani.[74] Tieši viņš bija iecelts par Līgumu un sūdzību komisijas vadītāju, kura nodarbojās ar valdības pieļautu kļūdu izmeklēšanu. Kopumā var atzīmēt, ka laiks, kad sākās „Vrangeliāde", K. Ulmaņa valdībai bijis ļoti sarežģīts, jo to apdraudēja ne tikai sociāldemokrātu apsūdzības par sadarbību ar P. Vrangeli, bet arī daudzi korupcijas skandāli. Tāpēc sociāldemokrātu apsūdzības varēja vēl vairāk pasliktināt valdības stāvokli un pat sekmēt valdības gāšanu.

1.2. Krievu minoritātes stāvoklis Latvijā un pretboļševistisko spēku darbība līdz 1920.g. augustam

Pirms revolūcijas Latvija bija Krievijas impērijas sastāvā. Krievi nebija lielākā tauta Latvijas teritorijā, bet tie dzīvoja savā valstī, kur dominēja dzimtā valoda un dzimtā kultūra. Pēc revolūcijas situācija principiāli mainījusies. Krievu tauta kļuvusi par lielāko, bet minoritāti Latvijā. Un krieviem bija nepieciešams atrast savu vietu jaunajā valstī.

---

[72] Dunsdorfs E., *Kārļa Ulmaņa dzīve: Ceļinieks. Politiķis. Diktators. Moceklis*, Rīga, 1992, 158. – 160.lpp.
[73] Stranga A., *LSDSP un 1934.gada 15.maija valsts apvērsums*, Rīga, 1998, 28.lpp.
[74] Dunsdorfs E., *Kārļa Ulmaņa dzīve: Ceļinieks. Politiķis. Diktators. Moceklis*, Rīga, 1992, 158.lpp.

1913.gadā Latvijas teritorijā krievu skaits bija aptuveni 300 tūkstoši cilvēku.[75] Pirmā pasaules kara un Brīvības cīņu laikā šis skaits samazinājies vairāk nekā divreiz – 124 746 cilvēki vai 7,82% no visiem Latvijas iedzīvotājiem.[76] Rīgā krievu iedzīvotāju daudzums mainījās daudz vairāk nekā citās vietās. Ja pirms kara Rīgā dzīvoja 60 000 krievu, tad 1919.gada beigās – 1920.gada sākumā tikai 12 000.[77] Šīs izmaiņas noteica galvenokārt masveida evakuācija, kas notika kara laikā. 1919.–1920.gados Latvijā sāka atgriezties bēgļi, kas tika evakuēti uz Krieviju kara laikā, bet kopā ar tiem uz Latviju devās arī emigranti. Un ar laiku, 20 – 30-os gados Rīga kļuva par vienu no krievu emigrācijas centriem.

Lielākā daļa vietējo krievu atbalstīja Latvijas neatkarību. Par to liecina tas, ka krievu pārstāvji strādāja gan Tautas padomē, gan Satversmes sapulcē; krievi piedalījās arī Brīvības cīņās. Latvijā darbojās dažādas krievu organizācijas. Galvenā no kurām bija vēl 1917. gadā nodibinātā Rīgas krievu pilsoņu nacionālā demokrātiskā sabiedrība (Национально-демократический союз русских граждан города Риги).[78] Tieši šīs organizācijas locekļi (A. Bočagovs, V. Presņakovs, A. Sirotins, A. Makedonskis, F. Pavlovs, I. Kolosovs un V. Formakovs) pārstāvēja krievu minoritāti Tautas Padomē. Stenogrammās var atrast tikai divus uzvārdus – A. Bočagovs un V. Presņakovs, visi citi tikai formāli piedalījās Padomes darbībā. Satversmes sapulces vēlēšanās piedalījās Krievu pilsoņu grupa, kura ieguva 4 mandātus. Vēlēšanās piedalījās tikai 15% no visiem krievu iedzīvotajiem, kuriem bija vēlēšanu tiesības.[79] Tāpēc var teikt, ka politiski krievi bija mazāk aktīvi, nekā, piemēram, vācieši vai ebreji. Par svarīgāko faktoru šajā situācijā var uzskatīt zemo izglītības līmeni krievu vidū. Tā 1920.gadā tikai 42% krievu vīriešu un 28% sieviešu prata lasīt un rakstīt.[80]

Kā jau tika minēts, krievi cīnījās par Latvijas neatkarību. No krieviem bija izveidotas dažādas vienības, kuras cīnījās kopā ar Latvijas armiju pret lieliniekiem un vāciešiem. Par drosmi, ar kādu Latvijas krievi piedalījās dažādās kaujās, liecina tas, ka 30 cilvēki no tiem tika apbalvoti ar Lāčplēša ordeni.[81]

---

[75] Фейгмане Т.,*Русские в довоенной Латвии*, Рига, 2000 г., стр. 5
[76] Turpat 5. lpp.
[77] Turpat 175. lpp.
[78] Apine I., Volkovs V., *Latvijas krievu identitāte*: *vēsturisks un sociloģisks apcerējums,* 34. lpp.
[79] Флейгмане Т., *Русские в довоенной Латвии* стр. 16 – 17, 22
[80] Volkovs V., *Krievi Latvijā. Mazākumtautības Latvijā. Vēsture un tagadne,* 102. lpp.
[81] Turpat,, 101. lpp.

Pirmā krievu vienība, kas turpmāk cīnījās Latvijas Pagaidu valdības dienestā, parādījās 1918.gadā novembrī. Tā bija pulkveža Afanasjeva pašaizsardzības vienība. 9.decembrī starp Pagaidu valdību un pulkvedi Afanasjevu tika parakstīts līgums par pašaizsardzības vienības iekļaušanos Latvijas dienestā.[82] Decembra beigās Afanasjeva vienība piedalījās Rīgas aizstāvēšanas kaujā, pēc kuras sākumā atkāpās uz Rīgu, bet pēc tam caur Jelgavu uz Liepāju. Janvāra vidū šī vienība devās uz Igauniju, Ziemeļrietumu armijā.[83] Baltijas zemessargu rotās bija arī krievu vienības. Par krievu nodaļas komandieri kļuva firsts Anatols Leonīds fon Līvens. 1919.gada februārī visi spēki pret lieliniekiem Latvijā apvienojās vācu 6. rezerves korpusā. Korpusa sastāvā (landesvēra daļā) bija arī krievu vienība – Līvena bataljons (250 vīru).[84] 1919.g. jūnijā Cēsu kauju laikā šis bataljons atteicās cīnīties pret latviešiem vāciešu pusē un atgriezās Rīgā.[85] Vēlāk 9. un 23.jūlijā Līvena vienības pēc N. Judeņiča pavēles tika aizvestas uz Narvu[86], kur iekļāvās Krievu Ziemeļrietumu armijā. Vēlāk, Bermonta uzbrukuma laikā, Ziemeļrietumu armija uzdāvināja Latvijai 4 lielgabalus un tās komandieris N. Judeņičs 9.oktobrī pasludināja Bermontu par dzimtenes nodevēju.[87]

„Balto" jautājums Latvijas teritorijā pastāvēja kopš Judeņiča armijas sabrukuma. 1919.gada oktobrī Ziemeļrietumu armijas uzbrukums Petrogradai beidzās ar pilnīgu sabrukumu un novembrī kaujas spējīgās Judeņiča vienības ieradās Igaunijā. 1920.gada 22.janvārī Judeņičs izdeva pavēli par Ziemeļrietumu armijas izformēšanu.[88] Šā paša gada decembrī Sabiedroto misijas loceklis Baltijas valstīs franču ģenerālis E. Etjevāns (Etievant, Ernst Emmanuel) pieprasīja Latvijas valdībai atļaut N. Judeņiča nodaļām izvietoties Alūksnē, bet Latvijas pagaidu valdība šo lūgumu noraidīja.[89] Tomēr daudziem Ziemeļrietumu armijas karavīriem izdevās aizbraukt uz Latviju. Latvijas kara atašejs Polijā M. Hartmanis savā ziņojumā 1920.g. 26.oktobrī atzīmēja, ka Latvijas valdība un latvieši kopumā ļoti labi attiecas pret krieviem, un ka „atšķirībā no

---

[82] Jēkabsons Ē., *Latgale vācu okupācijas laikā un pulkvieža M. Afanasjeva partizānu nodaļas darbība Latvijā 1918. gadā.* 52. lpp.
[83] Turpat, 53.-54. lpp.
[84] Andersons E., *Latvijas vēsture 1914-1920*, 407. lpp.
[85] *20. gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīgā valsts. 1918-1940.*, 96.lpp.
[86] Andersons E., *Latvijas vēsture 1914-1920*, 542. lpp.
[87] Jēkabsons Ē., *Latvijas un Krievu Ziemeļu korpuss (Judeņiča Ziemeļrietumu armija 1918-1920).* 65. lpp.
[88] Turpat, 69. lpp.
[89] Turpat, 69.lpp.

Igaunijas, Latvijā pret bijušiem Judeņiča virsniekiem izturas ļoti labi".[90] Paši krievu karavīri, kurus aizturēja robežsardze, nopratināšanu laikā liecināja, ka Igaunijā viņu dzīve bijusi ļoti sarežģīta un Latvijā viņi meklēja labākus dzīves apstākļus[91] un arī iespējas aizbraukt mājās, jo daudzi no tiem, kuri aizbrauca uz Latviju, bija no Polijas, Baltkrievijas vai Lietuvas[92].

Ziemeļrietumu armijas sastāvā dienēja salīdzinoši liels latviešu skaits (it īpaši Līvena divīzijā). Ar šo latviešu atgriešanās jautājumu stingri nodarbojās Latvijas valdība. Decembra laikā latviešu atvaļināšanas jautājums tika atrisināts.[93] Latvijā atgriezās arī daudz ne latviešu tautības (galvenokārt krievi un vācbaltieši) karavīru.[94] Emigrantu vidū Rīgā ieradās „balto" organizāciju – „Союз верных\ "Uzticīgo savienība" un „Baltā krusta" pārstāvji.[95] „Союз верных"\ "Uzticīgo savienības" pārstāvis, pulkvedis Ivans Lukins, izveidoja sakarus ar B. Savinkova organizāciju un Francijas pārstāvniecību.[96]

1920.g. maija sākumā Latvijā ierodās pulkvedis Vasilijs Sergejevs, kuram ir īpaša loma „Vrangeliādes" lietā. Viņš ir dzimis 1876.g. Poltavas apgabalā. Pēc izglītības ir militārais inženieris, ar izcilību beidzis Nikolaja inženieru akadēmiju, vēlāk Imperatora meža institūtu. 1916.g. karoja Latvijas teritorijā 7. Sibīrijas korpusa sastāvā. 1919.g. 27. augustā iestājās Ziemeļrietumu armijā, kur kļuva par Ziemeļrietumu armijas inženieru vadītāja palīgu.[97] 1920.g. 30.aprīlī viņš iestājas Latvijas armijas dienestā.[98] Viņš strādāja dažādos amatos, no kuriem svarīgākais bija

---

[90] LVVA, 3235.f., 1/2.apr., 895.l., 183.lp.
[91] LVVA, 3601.f., 2.apr., 117.l., 13., 20. lp.
[92] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 175.-176.lp
[93] Jēkabsons Ē., *Latvijas un Krievu Ziemeļu korpuss (Judeņiča Ziemeļrietumu armija 1918-1920,*, Latvijas Kara muzeja gadagrāmata, II, 74.lpp.
[94] Turpat, 75.lpp.
[95] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, 86.lpp.
[96] Turpat, 86.lp.
[97] LVVA, 3234.f., 2.apr., 2782.l., 2.-6., 12. lp. V. Sergejeva personiskā lietā tika atzīmēts, ka viņš dabūjis pulkveža pakāpi 1920.g. janvārī, bet sakarā ar Latvijas armijas virspavēlnieka rīkojumu, Latvijas armijā viņš bija pieņemts pulkvežleitnanta pakāpē. Interesanti atzīmēt, ka tomēr visos izmeklēšanas dokumentos, sarakstē, visi viņu sauca par pulkvedi Sergejevu.
[98] 30. aprīlī notika Ministru kabineta sēde, ar kuras lēmumu pulkvedis V. Sergejevs tika pieņemts Latvijas dienestā (LVVA, 3601.f., 1.apr., 465.l., 145.lp). Interesanti, ka V. Sergejevs lūgumu pieņemt viņu Latvijas dienestā iesniedza tikai 1920.g. 18. maijā (LVVA, 3234.f., 2.apr., 2782.l., 1.lp), bet savos pirmajos amatos Latvijas armijā (žurnāla „Armijas tehniķis" redaktors un Vispārējo noteikumu izstrādāšanas drošu aizžogojumu un citu pozīciju ierīkojumu noplēšanas komisijas priekšsēdētājs) viņš tika iecelts 10. un 14. maijā. (LVVA, 5601.f., 1.apr., 5752.l., 3.lp.).

Veco pozīciju nojaukšanas un tehnisko kara materiālu savākšanas komisijas priekšsēdētājs. Viņš ir kļuvis pazīstams ne tikai kā Latvijas armijas virsnieks, bet arī kā aktīvas pretboļševistisko organizāciju loceklis. 1920.g. vasarā V. Sergejevs piedalījās bruņotas sacelšanās Padomju teritorijā (Pleskavas, Novgorodas, Petrogradas, Tveras un Vitebskas apgabalos) plāna izstrādāšanā. [99] Bija ieplānots parakstīt vienošanos ar Latvijas valdību, kura paredzēja atļauju izveidot Latvijas teritorijā Ziemeļrietumu divīziju ar štābu Rīgā, īstenot krievu un latviešu vervēšanu savos formējumos, izmantot Latvijas telegrāfu un dzelzceļus militārām vajadzībām, iegādāties ieročus Latvijā un ārzemēs un izmantot tos Liepājas un Rīgas ostas apgādes vajadzībām. Par to visu Latvijai tika solīta „pilna neatkarība valstu savienības, kuru veido Krievija, sastāvā".[100] Ja runājam par konkrētiem soļiem sacelšanās organizēšanā, tad jāatzīmē, ka kopumā visa operācija tika sadalīta 3 daļās. Sākumā bija paredzēta divīzijas formēšana Latvijas un Igaunijas teritorijā un partizāņu vienības veidošana Padomju Krievijā un Baltkrievijā. Otrajā posmā bija paredzēta partizāņu sacelšanās padomju teritorijā. Un trešais posms - Ziemeļrietumu divīzijas iesaistīšana kaujās.[101] Vēlāk pats pulkvedis V. Sergejevs pēc savas aizturēšanas 1920.g. 22.oktobrī, liecināja, ka, sakarā ar šo plānu viņam bijusi tikšanās ar Francijas pārstāvjiem, bet nekādas sarunas ar Latvijas valdības pārstāvjiem viņam nav bijušas, un nekas no šī projekta netika īstenots.[102] Jāatzīmē, ka V. Sergejevam bija arī sakari ar ģenerāļa Petera Vrangeļa pārstāvjiem Parīzē, galvenokārt ar ģenerāli N. Monkevicu. Ģenerālis N. Monkevics nosūtīja pulkvedim V. Sergejevam 10 000 franku ar mērķi atbalstīt tos trūcīgos cilvēkus, kuri bija gatavi caur Serbiju aizbraukt uz Krimu, bet tika atzīmēts, ka tie, kuri vēlējās, varēja palikt Serbijā.[103] Naudas izdalīšanai pulkvedis V. Sergejevs izmantoja „Bijušo Ziemeļrietumu armijas karavīru savienību", kuru viņš vadīja.[104]

1920.gada 1. jūnijā Latvijā ieradās ģenerālleitnants Aleksejs fon Pālens, kopā ar apakšpulkvežiem L. Trapeznikovu, V. Pilku un P. Silivelju.[105] Ģenerālis A. Pālens

[99] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 104.lp.
[100] LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l., 6.lp.
[101] LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l., 3.-7.lp.
[102] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 104.lp.
[103] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 102.lp.
[104] Jēkabsons Ē., *Latvijas un Krievu Ziemeļu korpuss (Judeņiča Ziemeļrietumu armija 1918-1920).* 77. lpp.
[105] LVVA, 3601.f., 2.apr., 117.l., 13.lp.

nekavējoties nodibinājis sakarus ar Borisa Savinkova komiteju Polijā.[106] Jāatzīmē, ka „baltie" varēja paļauties arī uz zināmiem sakariem Latvijas armijā, kur lielāka komandējošā sastāva daļa bija cara armijas virsnieki. 11. jūlijā laikraksts „Огонёк" paziņoja, ka ģenerālis A. Pālens ir ieguvis atļauju brīvprātīgas armijas izveidošanai ar štābu Rēzeknē. Starp citu, tika atzīmēts, ka „brīvprātīgo skaits jau pārsniedz 1 000 cilvēku".[107] Jūlijā pats ģenerālis A. Pālens savā vēstulē uz Varšavu rakstīja, ka Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba priekšnieks pulkvedis P. Radziņš izteicies, ka atļauju veidot krievu vienības ir iespējams iegūt tikai gadījumā, ja līdzīgu atļauju izsniedz Polijas valdība. Viņš atzīmēja, ka kopumā Latvijā ir iespējams savervēt 15-20 tūkst. vīru.[108] Pālens plānoja uzsākt sacelšanos – uzbrukumu no Latvijas robežas 10.augustā, bet viņam neizdevās īstenot savu plānoto uzbrukumu, jo tika noslēgts Latvijas – Padomju Krievijas miers.[109] Iespējams, ka šī brīvprātīga armija, par kuru rakstīja „Огонёк" un Ziemeļrietumu divīzija, un kuru gribēja izveidot pulkvedis V. Sergejevs, ir viens un tas pats formējums. No sacelšanās plāna, kurš atrodas LVVA, ir grūti secināt par autora personību, jo tajā nav paraksta, un arī tekstā netiek minēti vadītāju uzvārdi. Vienīgais izņēmums ir B. Savinkovs, kura vārds tika minēts vienā vietā kā visu krievu spēku vadītājs.[110] Arhīvā atrodas ģenerāļa A. Pālena ziņojums, ka viņš ir pieņēmis savā vadībā kādas pretboļševistiskas vienības Polijā, un ka Rīgā palicis viņa pārstāvis – pulkvedis V. Sergejevs.[111] Šis ziņojums nav datēts[112], bet no tā var secināt, ka pulkvedis V. Sergejevs, iespējams, bija pakļauts ģenerālim A. Pālenam. Iespējams, ka ģenerālis A. Pālens bija šīs ieplānotās operācijas vadītājs, tāpēc ziņojumus Polijā par operācijas gatavošanu rakstīja tieši viņš, bet pašu plānu izstrādāja V. Sergejevs (iespējams, kopā ar A. Pālenu). Tāpēc laikraksts ziņoja par ģenerāļa A. Pālena armiju, bet izmeklēšanas ierēdņi par sacelšanās un pretboļševistiskas armijas veidošanas plānu prasīja V. Sergejevam. Diemžēl iekšējās izlūkošanās nodaļas atskaitēs nekas nav teikts par ģenerāļa A. Pālena un pulkveža V. Sergejeva attiecībām, kā arī pulkvedis V.

---

[106] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā,* 86.lpp.
[107] Огонёк, №22, 11.07.1920, стр. 7
[108] LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l., 124.lp.
[109] Jēkabsons Ē., *Latvijas un Krievu Ziemeļu korpuss (Judeņiča Ziemeļrietumu armija 1918-1920).* 78. lpp.
[110] LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l., 3.-7.lp.
[111] LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l., 117. Lp.
[112] Visticamāk, tas attiecas uz 1920.g. jūlija sākumu, jo 8. jūlijā Polijas un Latvijas krievu formējumu pārstāvji parakstīja vienošanos, kurā tika atzīmēts, ka vienības, kuras atrodas pie Vitebskas un Pleskavas apgabalu robežām, ir pakļautas ģenerālim fon Pālenam, bet viņš, savukārt, ir pakļauts B. Savinkovam. (LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l., 273.lp.)

Sergejevs izmeklēšanas laikā nekur neko nav stāstījis par ģenerāli A. Pālenu. Tomēr ir iespējams izdarīt secinājumu, ka viņi ir strādājuši kopā, - par ko netieši var liecināt viens no zemāk izklāstiem piemēriem. . 15.septembrī Armijas Virspavēlnieka štāba Iekšējās izlūkošanas nodaļas priekšnieks savā ziņojumā ir atzīmējis, ka A. Pālens kādu laiku atpakaļ ir saņēmis no Parīzes 10 000 franku ar nolūku izdalīt šo summu trūcīgu krievu emigrantu vidū.[113] Un pulkvedis V. Sergejevs, kā jau tika minēts, nopratināšanas laikā pastāstīja, ka viņam ģenerālis N. Monkevics no Parīzes ir nosūtījis tādu pašu summu tajā pašā laikā un gandrīz tādam pašam nolūkam[114]. Varbūt viņi pārstāvēja vienu organizāciju un tāpēc abos gadījumos tiek minētas vienas un tās pašas naudas summas? Izslēgt tādu iespēju, man šķiet, nedrīkst.

Kā mēs redzam, Latvijā bija gan vietējie krievi, kuri piedalījās Latvijas valsts veidošanas procesā, gan krievi, kuri ieradās Latvijā Pilsoņu kara rezultātā. „Baltos" Latvijā var iedalīt divās grupās – daļa mēģināja atgriezties pie civilās dzīves, pielāgoties jaunajiem apstākļiem, atgriezties mājās; savukārt otrā daļa redzēja savu dzīvi tikai pretboļševistiskas cīņas ietvaros. Tieši šī otrā grupa aktīvi piedalījās dažādu „balto" organizāciju darbībā, nodibināja sakarus ar P. Vrangeli un B. Savinkovu. Starp tā laikā redzamākajām personām ir jāatzīmē pulkvedis V. Sergejevs un ģenerālis A. Pālens. Viņiem bija plāni par brīvprātīgo divīziju veidošanu Latvijā, bet, kā liecina iekšējās izlūkošanas nodaļas vadītāja atskaites, viņu darbība „vairāk balstījās uz fantāzijām, nekā uz faktiem".[115] Spriest par nopietnu atbalstu no valdības puses arī ir grūti, jo nodibināt kaut kādus sakarus ar Latvijas valdību viņiem, kā atzina pats V. Sergejevs, nav izdevies. Laikraksta „Огонёк" ziņojums par ģenerāļa A. Pālena armijas veidošanu pēc Virspavēlnieka štāba operatīvās daļas priekšnieka datiem, „ir pilnīgi nepamatots"[116]. Lielākā daļa no krievu kopienas Latvijā pret Latvijas valdību bija noskaņota lojāli un kaut kādu sakaru ar pretboļševistiskām organizācijām tai nebija.[117] Tādēļ ir iespējams secināt, ka, neskatoties uz lieliem ģenerāļa A. Pālena un pulkveža V. Sergejeva plāniem reālie sasniegumi bija minimāli.

[113] LVVA, 3235.f., 1/2.apr., 895.l., 121.lp.
[114] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l.,102.lp.
[115] LVVA, 3235.f., 1/2.apr., 895.l., 121.lp.
[116] LVVA, 3601.f., 1.apr., 469.l., 423.lp.
[117] LVVA, 3235.f., 1/2.apr., 895.l., 121.lp.

1.3. Latvijas un Padomju Krievijas diplomātisko attiecību sākums

Pēc Latvijas – Padomju Krievijas miera noslēgšanas 1920.gada 11. augustā abu pušu attiecības pakāpeniski nonāca diplomātiskā rutīnā. Sākumā Padomju Krievijas pārstāvis Latvijas Republikā bija Roberts Pelše, kura oficiālais statuss bija Krievijas pilnvarotais bēgļu reevakuācijas lietās.[118] Viņš gandrīz tūlīt pēc savas ierašanas Latvijas teritorijā sāka veidot sakarus ar nelegālo LKP (Latvijas Komunistisko Partiju), piegādājot tai naudu un literatūru. Jāatzīmē, ka vēl pirms līguma parakstīšanas par teroristisku darbību un citiem pārkāpumiem Latvijā tika apcietināti vairāki komunisti, un, saskaņā ar miera līguma pantiem, Padomju Krievija pieprasīja viņu izdošanu.

Šajā posmā Latvijas sabiedrība bieži bija diezgan piesardzīgi noskaņota pret Padomju Krieviju. Visi vēl ļoti labi atcerējās P. Stučkas valdības teroru, ka arī badu, kas valdīja Rīgā lielinieku valdības laikā. Tāpēc daudzi neticēja Padomju valdības miermīlīgumam. Tā, piemēram, „Сегодня" rakstīja, ka kulturālā sadarbība ar Padomju Krieviju nav iespējama.[119] Latvijas sarunu delegācijas priekšsēdētājs I. Vesmanis uzskatīja, ka komunisti saglabāja savus plānus „pakļaut visu pasauli sarkanajam karogam".[120] „Latvijas Sargs" ļoti plašā rakstā „Ko devusi Krievijai lielinieku agrārā reforma" stāstīja par visām grūtībām krievu laikos, kuri radušies lielinieku politikas dēļ.[121] Raksta nobeigumā tika atzīmēts, ka avīzes redakcija sagatavoja šo publikāciju, lai parādītu sociālistiskās ekonomikas politikas trūkumus, un, ka raksts ir atbilde „sociāldemokrātu demagoģijai agrārajā jautājumā". Latvijas preses nostāja bija ļoti dažāda. Pastāvēja laikraksti, kas sludināja, ka cīņa pret boļševismu ir viņu svarīgākais uzdevums,[122] gan arī tādi, kas salīdzinoši labi raksturoja Padomju valdības darbību.[123] Kopumā latviešu sabiedrība pret Vrangeļa valdību bija noskaņota piesardzīgi. Tā, vērtējot informāciju par Vrangeļa valdības atzīšanu *de facto*, Latvijas ārlietu ministrs Z. Meierovics atzīmēja, ka tas „pasliktinās Latvijas starptautisko stāvokli".[124] Interesanti, ka Z.Meierovics un Latvijas armijas štāba priekšnieks ģenerālis P. Radziņš

---

[118] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, 86. lpp.
[119] После заключения мира, *Сегодня*, 13.08.1920
[120] Мнение председателя мирной делегации И. Весмана, *Сегодня*, 20.08.1920
[121] Ko devusi Krievijai lielinieku agrārā reforma, *Latvijas Sargs* 25-26.08.1920
[122] Год борьбы и работы, *Сегодня*, 26.08.1920
[123] Piemēram, *Sociāldemokrāts*.
[124] Ārlietu ministrs par starptautisko stāvokli, *Latvijas vēstnesis*, 17.08.1920

ļoti atšķirīgi vērtēja Vrangeļa iespējas cīnīties pret Sarkano armiju. Z. Meierovics uzskatīja, ka P. Vrangelim neizdosies panākt vairāk par A. Kolčaku vai A. Deņikinu. Savukārt, P. Radziņš vienā savā intervijā atzīmēja, ka, kamēr Vrangeļa armijā pastāv kārtība un disciplīna, viņam nevajag baidīties no boļševikiem.[125] Krievu avīze „Сегодня" bija daudz labāk noskaņota pret Vrangeli, nekā latviešu prese, un katrā numurā publicēja informāciju par notikumiem Krimā[126].

1920.gada 21.septembrī Rīgā sākās Padomju Krievijas un Polijas miera sarunas. Rīgu, kā sarunu vietu, piedāvāja Polijas delegācija. Šie notikumi ir diezgan svarīgi, jo tie parāda, ka Rīga kļuvusi, kā rakstīja „Сегодня", par vienu no „diplomātisko aktivitāšu centriem"[127], uz ko norāda arī Padomju Krievijas delegācijas priekšsēdētājs Ā. Joffe.[128] Konferences gaita ir izraisījusi plašu interesi Latvijas sabiedrībā un populārākās avīzes bieži publicēja materiālus par šo tēmu .

30.septembrī Rīgā ieradās Padomju Krievijas pilnvarotais pārstāvis – Jakovs Gaņeckis. Viņš jau bija pazīstams Rīgā ar savām naudas spekulācijām 1920.gada jūlijā – augustā. Krievijas pārstāvniecībā tajā laikā kopumā strādāja 50 cilvēki[129] (sastopami cipari līdz pat 92 cilvēkiem[130]). Padomju pārstāvniecība ļoti ātri nokļuva laikraksta „Сегодня" interešu lokā. Jau 5.oktobrī tika publicēta pirmā intervija ar Krievijas pārstāvi, kur viņš atzīmēja, ka „Krievija ir noskaņota ļoti miermīlīgi..., īpaši pret Latviju."[131] Vēlāk „Сегодня" plaši kritizēja padomju vēstniecības rīcību. Bet Gaņeckim Latvijā bija ne tikai kritiķi, bet arī sabiedrotie. Par tādu Padomju Krievijas draugu kļuva sociāldemokrātu partija (LSDSP).[132] Tieši ar šīs partijas palīdzību Gaņeckis izraisīja lielu krīzi Padomju Krievijas un Latvijas attiecībās, ko nosauca par „Vrangeliādi". LSDSP laikraksts „Sociāldemokrāts" kļuva par Padomju sūtniecības ruporu.[133]

---

[125] *Сегодня*, 24.09.1920
[126] Tā, piemērām, par Vrangeļa atzīšanu tika teikts, ka tā ir „mūsu svētku diena". (К признанию Врангеля, *Сегодня*, 18.08.1920)
[127] Рига – центр европейской дипломатии, *Сегодня*, 11.09.1920
[128] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, 70.-71. lpp.
[129] Turpat. 69, 84. lpp.
[130] Andersons E., *Latvijas vēsture 1914-1920*, 585.lpp.
[131] Ганецкий – Фюрстенберг о реализации мирного договора Латвии с Сов. Россией, *Сегодня*, 05.10.1920
[132] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, 84.lpp.
[133] Turpat , 69. lpp.

Vēl viens nopietns jautājums, ar kuru nodarbojās diplomāti savstarpējās attiecībās, bija bēgļu reemigrācijas jautājums. 1920.gada rudenī katru nedēļu no Krievijas uz Latviju devās ne mazāk, kā 5000 cilvēki. LKP un LSDSP gribēja izmantot bēgļus savās interesēs. Komunistiskā partija uzsāka plašu aģitāciju bēgļu starpā, lai tie piedalītos „revolūcijas cīņā". Tomēr viņiem tas neizdevās, jo gandrīz neviens no bēgļiem negribēja cīnīties par revolūciju. Sociāldemokrātu partija arī uzsāka plašu propagandu par strādnieku padomju varu. Bet arī tai nekas neizdevās, jo bēgļi ļoti labi zināja, pie kā var novest tāda veida utopija.[134]

Runājot par šo periodu kopumā, ir jāatzīmē, ka neskatoties uz noteiktu piesardzību no Latvijas sabiedrības puses, attiecības starp abām pusēm bija normālas. Bija grūti iedomāties, ka oktobra vidū sāksies tik asa krīze. Interesanti, ka pirms „Vrangeliādes" par kaut kādām B. Savinkova vai P. Vrangeļa organizācijām Latvijas presē gandrīz nav informācijas. Tas nozīmē, ka šīs organizācijas bija vājas un nenozīmīgas.

1.4. „Dienvidkrievijas un Polijas bēgļu reevakuācijas komitejas" pārstāvju darbība Latvijā

1920.g. 11.septembrī Rīgā no Varšavas ierodas Krievu politiskās komitejas[135] pārstāvji – pulkvedis Aleksandrs Goercs un žurnālists Aleksandrs Derentāls. Viņu uzdevums, kā vēlāk nopratināšanas laikā liecināja pulkvedis A. Goercs, bija organizēt to krievu bēgļu atgriešanos Polijā, kuri bija dzimuši Polijas teritorijā.[136]

Iepriekšminētais Aleksandrs Derentāls ir ļoti interesanta personība. Viņa īstais vārds bija Aleksandrs Dikhofs. Viņš ir dzimis Tomskā, mācījās Kara medicīnas akadēmijā un 1905.g. iestājas eseru kaujas vienībā P. Rūtenberga vadībā. Tajā laikā viņš iepazīstinājās ar eseru kaujas organizācijas vadītajiem, tostarp arī ar B. Savinkovu. Pēc tam emigrēja uz Franciju un Spāniju, kur strādāja kā žurnālists. Pirmā pasaules kara laikā iestājās franču armijā, kļuva par kara korespondentu. 1917.g. kopā ar B. Savinkovu atgriezās Krievijā un kopš tā laika bija viens no tuvākajiem viņa līdzgaitniekiem. Viņi kopā ir piedalījušies sacelšanās Ribinskā, vēlāk aizbrauca uz

[134] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, 82., 89. lpp.
[135] Krievu politiskās komitejas vadītājs bija B. Savinkovs.
[136] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 116.lp.

Kazaņu, un no turienes caur Vladivostoku uz Eiropu, kur 1920.g. ieradās Polijā, bet 1922.g. – Francijā. 1924.gadā viņi mēģināja nelegāli nokļūt Padomju Krievijā, bet tas nebija izdevies. Viņi abi tika arestēti. Bet A. Derentāls tiesas prāvas laikā bija tikai liecinieks. Vēlāk viņš dzīvoja Maskavā, strādāja dažādās padomju organizācijās. 1937.g. viņš tika apcietināts un 1939.g. nošauts.[139] Fakts, ka uz Rīgu tika nosūtīts tieši A. Derentāls, šķiet ir svarīgs, jo liecina, ka B. Savinkovs ar Latviju saistīja lielas cerības. Oktobrī A. Derentāls tikās ar ārlietu ministra biedru H. Albatu, bet H. Albats atteicās apskatīt A. Derentāla piedāvāto vienošanās projektu.[140] Pats pulkvedis V. Sergejevs savā vēstulē A. Derentālam atzīmēja, ka viņš ir pārspīlējis latviešu labvēlību viņu projektam.[141]

Latvijā A. Derentāls un A. Goercs iepazinās ar pulkvedi V. Sergejevu un piedāvāja viņam nodarboties ar bēgļu reevakuāciju.[142] Ir interesanti atzīmēt, ka pulkvedis A. Goercs liecināja, ka savu darbību Latvijā viņi uzsāka septembrī, bet pulkvedis V. Sergejevs paziņoja, ka tas notika oktobra sākumā.[143] No virspavēlnieka štāba dokumentiem ir iespējams secināt, ka tas tomēr notika septembrī, jo 1.oktobrī pulkvedim V. Sergejevam tika izsniegta atbilde uz viņa lūgumu palīdzēt bēgļu reevakuācijas lietā[144] un izstrādātas instrukcijas bēgļu reevakuācijas īstenošanai.[145] Neskatoties uz notikuma datumu, V. Sergejevs pieņēma A. Derentāla piedāvājumu un uzsāka darbību šajā virzienā. Viņš izveidoja savas pārstāvniecības Valkā[146] un Alūksnē[147], bet pats dzīvoja Rīga, Pērnavas ielā 23[148]. Tajā laikā A. Derentāls aizbrauca uz Igauniju, ar mērķi arī tur izveidot reevakuācijas komiteju, bet viņam tas neizdevās[149]. Bija ieplānots, ka bēgļus ar ešeloniem sūtīs uz Dancigu un tālāk uz Varšavu. Lēmumu, vai noteiktais cilvēks ir Polijas iedzīvotājs, pieņēma Polijas

---

[139]Будницкий О.В., *История терроризма в России в документах, биографиях, исследованиях*, Ростов-на-Дону, 1996, стр. 450-451
[140] *Satversmes Sapulces stenogrammas*, 1218.-1219.lpp.
[141] LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l., 22.lp.
[142] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 103., 121.lp.
[143] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 103.lp.
[144] LVVA, 3601.f., 1.apr., 469.l., 568.lp.
[145] LVVA, 3601.f., 1.apr., 465.l., 135., 138.lp.
[146] LVVA, 3601.f., 1.apr., 465.l., 124.lp.
[147] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 1.lp.
[148] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 58.lp.
[149] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 103.lp.

militārā misija Latvijā. Naudu bēgļu reevakuācijai pulkvedis V. Sergejevs saņēma caur pulkvedi A. Goercu, kuram savukārt naudu deva A. Derentāls[150].

Pulkvedis V. Sergejevs tūlīt vērsās pie ģenerāļa P. Radziņa ar lūgumu palīdzēt organizēt bēgļu reevakuāciju. Armijas virspavēlnieka štāba priekšnieks, kā jau tika minēts, viņam piekrita, kas izraisīja pretestību no iekšlietu ministra A. Berga puses. Savā vēstulē A. Bergam ģenerālis P. Radziņš pamatoja savu lēmumu ar sekojošiem argumentiem.[151] Viņš atzīmēja, ka uz Latviju ir aizbraukuši daudz bēgļu no Igaunijas ar mērķi nokļūt Polijas vai Dienvidkrievijas teritorijā. Visas izmaksas par viņu uzturēšanu uzņēmās bēgļu reevakuācijas komiteja. Tāpēc priekš Latvijas ir izdevīgi izsūtīt visus bēgļus uz Poliju, jo tas neprasa izdevumus no valdības puses, turklāt atbrīvo Latviju no bīstamiem un bieži naidīgi noskaņotiem cilvēkiem. Uz ģenerāļa P. Radziņa vēstuli iekšlietu ministrs atbildēja tikai 13. oktobrī, un viņa galvenais arguments bija tas, ka bēgļu reevakuāciju ir iespējams īstenot arī no pašas Igaunijas, jo tur arī ir savas ostas un no Igaunijas arī ir iespējams viegli tikt uz Dancigu.[152]

Tomēr neskatoties uz iekšlietu ministra pretestību, jau septembrī aptuveni 20-jā datumā ar kuģi „Saratovs" no Rīgas uz Dancigu tika nosūtīts bēgļu ešelons (kopumā 347 cilvēki) .[153] Jāatzīmē, ka pēc E. Andersona datiem, kuģis „Saratovs" ar 484 cilvēkiem (no tiem 45 sievietes un 33 bērni) izgāja no Rīgas 11.oktobrī[154]. Viņu vidū, kā atzīmēja A. Stranga, bija 300 karavīri, kuri caur Mēmeli centās nokļūt pie Vrangeļa.[155] LVVA ir saglabājies kāds bēgļu saraksts ar pulkveža A. Goerca parakstu.[156] Šajā sarakstā ir iekļauti 267 uzvārdi, bet kopējais cilvēku skaits bija lielāks, jo zem viena uzvārda bieži izbrauca vesela ģimene (sarakstā tika minēts tikai viens ģimenes loceklis, parasti vīrietis, bet bija arī sievietes un blakus tika atzīmēts vai ar viņu kopā ir sieva, bērni vai citi radinieki). Bēgļu vidū bija daudz bērnu un sieviešu, bet viņi pārsvarā bija vai no virsnieku ģimenēm, vai žēlsirdīgas māsas.

No dokumentiem ir iespējams saprast, ka uz kuģa „Saratovs" izbraukušie uz Dancigu, bija tikai viena bēgļu grupa. Tā, 11.oktobrī no Rīgas B. Savinkovam tika

[150] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 121.lp.
[151] LVVA, 3601.f., 1.apr., 465.l., 128.lp.
[152] LVVA, 3601.f., 1.apr., 461.l., 709.lp.
[153] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 116.lp.
[154] Andersons E., *Latvijas vēsture 1914-1920*, 585.lpp.
[155] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, 86. lpp.
[156] LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l., 92.-106.lp.

atsūtīta atskaite, kurā tika atzīmēts, ka poļu bēgļu ešelons (kopumā 1500-2000 cilvēku), vēl nav ieradies Rīgā[157]. Arī pulkvedis A. Goercs atzīmēja, ka oktobra otrajā pusē uz Dancigu aizbrauca vēl viena bēgļu grupa, kopumā 47 cilvēki.[158]

„Dienvidkrievijas un Polijas bēgļu reevakuācijas komitejas" pārstāvju darbību Latvijā ir grūti novērtēt viennozīmīgi. Jo no vienas puses, viņi tiešām ir atbalstījuši bēgļus, palīdzējuši viņiem aizbraukt no Igaunijas, kur viņu dzīves apstākļi bieži vien bija ļoti grūti, uz Poliju; bet no otras puses, viņi joprojām mēģināja kaut kādā veidā realizēt savus plānus un izveidot krievu vienību Latvijā. Tomēr ir jāatzīmē, ka Latvijas valdība, ar dažiem izņēmumiem armijā, pret viņiem ir izturējusies ļoti piesardzīgi. Tā, ģenerālis A. Pālens rakstīja B. Savinkovam, ka viņu darbība Latvijā izraisīja pretestību no K. Ulmaņa un ārlietu ministra Z. Meirovica puses, bet tomēr armijas virsnieki izturas pret viņiem daudz labāk.[159] Bet ģenerāļa K. Radziņa vēstule iekšlietu ministram liecināja, ka viņš tomēr arī ne pārāk uzticējās krievu pretboļševikiem un gribēja pēc iespējas ātrāk izsūtīt viņus no Latvijas.[160] Kopumā ir jāatzīmē, ka neskatoties uz dažiem sasniegumiem bēgļu reevakuācijas lietā, īstenot savus politiskos plānus un atrast reālu atbalstu Latvijas valdībā viņiem tomēr neizdevās.

1.5. "Vrangeliādes" izraisītā krīze Latvijas un Padomju Krievijas attiecībās 1920. g. 14. oktobrī – 1920. g. 5. novembrī

„Vrangeliādes" krīze Latvijas un Padomju Krievijas attiecībās sākās no 1920.gada 14.oktobra, kad Padomju Krievijas sūtnis J. Gaņeckis paziņoja Latvijas Ārlietu ministram Z. Meierovicam, ka Latvijā ir aktivizējušās „balto" organizācijas un notiek pastiprināta vervēšana Vrangeļa armijā.[161]

---

[157] LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l., 236.lp. Diemžēl paraksts ir ļoti slikti uzrakstīts un saprast uzvārdu nav iespējams, bet tekstā ir minēts A. Derentala uzvārds, no kā ir iespējams secināt, ka vēstuli rakstījis vai nu V. Sergejevs vai A. Pālens, jo no Rīgas tikai viņi, kopā ar A. Derentālu, rakstīja vēstules B. Savinkovam.
[158] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 116.lp.
[159] LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l., 124..lp.
[160] LVVA, 3601.f., 1.apr., 465.l., 128.lp.
[161] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, 84. lpp.

Nākamajā dienā viņš sniedza interviju laikrakstam „Sociāldemokrāts” [162],kur viņš lielu uzmanību pievērsa „melnsimtnieciskajai krievu presei”. J. Gaņeckis īpaši uzsvēra, ka šī prese ļoti naidīgi attiecas pret „mūsu tautu un valdību”. Viņš teica, ka tas, ka Latvijas valdība pieļauj tādas preses darbību, „runā pretī miera līgumam”. Arī J. Gaņeckis atzīmēja, ka no ekonomiskā viedokļa, Latvijai visizdevīgāk „tuvināties Krievijai”, jo Krievijas iedzīvotāju prasības „ļoti pieaug”, kas paver jaunus tirgus Latvijas rūpniecībai. Bet ekonomiskos jautājumus var risināt tikai tad, kad noregulētas politiskās attiecības. Intervijas nobeigumā J. Gaņeckis atzīmēja, ka „krievu tauta vienmēr raudzījusies uz Latvijas tautu kā uz tuvu brāli... Mūsu valdība ir gatava darīt visu, lai draudzība satuvinātu abas tautas. Bet tas ir atkarīgs no līnijas, kuras pieturēsies Latvijas valdība.”

Jau nākamajā dienā šī intervija izraisīja plašu rezonansi. Tā, piemēram, Apisardzības ministrijas laikraksts „Latvijas Kareivis”, komentējot J. Gaņecka vārdus, publicēja divus rakstus „Gaņecka kungs sāk skaidrot” un „Nekaunība”. Pirmajā bija teikts, ka latviešu presei nav tuvas saistības ar krievu izdevumiem, bet Latvija tomēr ir tāda valsts, kur „ir daudz dažādas avīzes”, un bieži vien avīzes pozīcija atšķiras no valdības kursa. „Latvijas Kareivis” arī atzīmēja, ka krievu izdevumi, kas kritizēja komunistisko valdību, nekur nelamāja Krievijas tautu un Krieviju kā tādu. Kopumā redakcija šo interviju novērtēja kā „atklātu padomju aģitāciju”.[163] Otrs raksts uzsvēra, ka ar tādām intervijām uzlabot Latvijas un Padomju Krievijas attiecības „nav iespējams”. Un, ka J. Gaņecka vārdi ir „atklāta aģitācija par Padomju varu”.[164] 17.oktobrī uz „Sociāldemokrāta” publikāciju atbildēja arī krievu laikraksts „Сегодня”.[165] Redakcija uzskatīja, ka „melnsimtnieciskai” presei, par kuru runāja J.Gaņeckis, bija attiecināma tieši viņu avīze. Ļoti ironiskā, pat sarkastiskā rakstā „Par rejošiem suņiem un jautriem sūtņiem” tika apspēlēti J. Gaņecka vārdi, ka „melnsimtnieciskās preses lamāšanās izraisa tikai skaļus smieklus”[166]. Starp citu, tur bija teikts, ka „Krievijā vajag ieviest tādu pašu preses brīvību, kāda pastāv Latvijā, un tad visa Krievija... sāks skaļi smieties. Un, ja kāds no šīs jautrības sāktu raudāt, tad tā būtu maza kompensācija par trīsgadīgām ciešanām un ...sāpēm”. „Latvijas Sargs” atzīmēja, ka J. Gaņeckim ir jāsaprot, ka Latvijā

[162] Pie Krievijas sūtņa Gaņecka, *Sociāldemokrāts,* 15.10.1920
[163] Gaņecka kungs sāk skaidrot, *Latvijas kareivis,* 16.10.1920
[164] Nekaunība, *Latvijas kareivis,* 16.10.1920
[165] О лающих собаках и весёлых послах, *Сегодня,* 17.10.1920
[166] Pie Krievijas sūtņa Gaņecka, *Sociāldemokrāts,* 15.10.1920

pastāv „ļoti plaša preses brīvība” un, ka ir latviešu izdevumi, kas „raksta pret Latvijas valdību tik pat brīvi, kā krievu - pret Padomju Krievijas valdību”. Rakstā tika atzīmēts, ka Padomju valdība dod iespēju latviešu komunistiem „uzstāties pret Latvijas tautu un valdību”. „Latvijas sargs” pievērš uzmanību, ka Krievijas pārstāvis nodarbojas ar lietām, kas „nemaz neatbilst” sūtņa amatam.[167]

Kopumā ir jāatzīmē, ka J. Gaņecki īpaši daudz kritizēja tieši par izlēcieniem pret presi. Visi rakstīja, ka Latvija ir demokrātiska valsts un, ka tāpēc izdevumu viedoklis bieži atšķiras no valdības uzskatiem, ka prese kritizē ne tikai Padomju režīmu, bet arī Latvijas valdību. Publikāciju noskaņojums bieži vien bija tik ass, ka Latvijas ārlietu ministrs Z. Meierovics personīgi prasīja nozīmīgāko laikrakstu redaktoriem par Padomju Krieviju rakstīt mierīgāk.[168] Tas liecina, ka Latvijas valdība nebija ieinteresēta krīzes pastiprināšanā. Padomju valdības attieksme pret šo interviju sākumā arī bija ļoti piesardzīga. Tā, „Latvijas Sargs” publicēja informāciju, ka tuvu stāvošās Padomju Krievijas sūtniecībai personas izsaka viedokli, ka saruna ar „Sociāldemokrātu” radīja „sliktu iespaidu”.[169] Tāpēc izplatījās baumas, ka Gaņeckis tiks atsaukts, bet 21.oktobrī Krievijas sūtniecība oficiāli paziņoja, ka Gaņeckis paliek Latvijā.[170] Un vēl viens interesants moments, sakarā ar J. Gaņecka interviju. Tolaik Latvijā bija divas krievu avīzes – jau augstāk minētā „Сегодня” un „Русская жизнь”. „Русская жизнь” bija ārkārtīgi interesants laikraksts. Oktobrī pulkvedis V. Sergejevs savā vēstule B. Savinkovam lūdza materiāli atbalstīt laikraksta „Русская жизнь” iznākšanu.[171] Bet interesantākais ir tas, ka šī avīze, kura daudz uzmanības ir veltījusi notikumiem Polijā, Krimā un daudz kritizēja Padomju Krievijas valdību, neko nerakstīja par J. Gaņecka interviju, un nav komentējusi „Sociāldemokrāta” publikācijas līdz 1920.g. 24.oktobrim.

Intervija „Sociāldemokrātam” nebija vienīgais solis, kuru tajā brīdī veica Gaņeckis.. 21. oktobrī „Сегодня” publicēja vēl vienu viņa interviju ar saviem komentāriem, kurā Gaņeckis apsūdzēja Latvijas valdību Latvijas – Padomju Krievijas miera līguma nepildīšanā. Starp citu, viņš atzīmēja, ka neskatoties uz līguma 20.pantu,

---

[167] Krievijas sūtņa pirmā debija, *Latvijas sargs,* 17.10.1920
[168] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā,* 85. lpp.
[169] Gaņeckis aiziet?, *Latvijas sargs,* 19.10.1920
[170] Ганецкий остаётся, *Сегодня,* 22.10.1920
[171] LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l., 246.lpp. Vēlāk, jau Satversmes Sapulces sēdes laikā, šo avīzi īpaši kritizēja sociāldemokrāts F. Menders par sadarbību ar „kontrrevolucionāriem”. (Satversmes Sapulces stenogramas. III sējums, Rīga, 1920, 1250.lpp.)

daži no cilvēkiem, kurus bija nepieciešams izsūtīt uz Krieviju, tika nošauti, bet par dažiem joprojām nav nekādas informācijas[173]. Tādas pretenzijas publicēja arī „Sociāldemokrāts"[174] un „Strādnieku Avīze"[175]. Tajā pašā dienā, 21.oktobrī, „Sociāldemokrātā" parādījās informācija, ka Rīgā darbojas Vrangeļa vervēšanas birojs.[176] Un tikai tad Latvijas ārlietu ministrija nosūtīja notu Gaņeckim sakarā ar viņa „sarunām ar preses pārstāvjiem".[177] Notā tika teikts, ka viņš ir kritizējis Latvijas valdību tādā formā, kādā to nedrīkst darīt draudzīgas valsts pārstāvis un, ka viņam nav tiesību iejaukties valsts iekšējā politikā.[178] 23.oktobrī Z. Meierovics ir publicējis atbildi uz iepriekš izvirzītām apsūdzībām, kuras bija izteikuši četri Satversmes sapulces deputāti.[179] Viņu apsūdzībā tika teikts, ka Latvijas valdība atbalstīja B. Savinkovu un P. Vrangeli. Savā rakstā Z. Meierovics atzīmēja, ka visas apsūdzības ir izdomātas, jo Latvijas valdībai nav nekāda sakara ar Savinkovu, ka informācija par to, ka Latvijas valdība esot vienojusies ar Vrangeli, lai „gāztu padomju varu", arī ir kļūdaina un, ka Latvijas valdība „nedz slepeni, nedz atklāti" nav devusi atļauju vervēšanai Vrangeļa armijā. Nākamajā dienā, 24. oktobrī, savu pirmo rakstu par J. Gaņecka un „Sociāldemokrāta" apsūdzībām ir publicējusi „Русская жизнь". Rakstā „Много шуму" tika atzīmēts, ka visas baumas par līgumu starp P. Vrangeļa valdību un Latviju ir izdomātas, ka baumas par krievu armijas veidošanu Latvijā arī ir kļūdainas, un ka visi emigranti ir liels slogs Latvijas ekonomikai, tāpēc vajag palīdzēt viņiem pēc iespējas ātrāk aizbraukt no Latvijas.[180]

24.oktobrī sociāldemokrātu frakcija nolēma pieprasīt Satversmes sapulces ārkārtas sesijas sasaukšanu sakarā ar Vrangeļa vervēšanas organizācijas darbību un valsts politiku šajā jautājumā.[181] Kā rakstīja „Сегодня", K. Ulmaņa valdība zaudēja vairākumu Satversmes Sapulcē, bet tomēr iespējams, ka viņi saglabāja savas pozīcijas, jo opozīcijai pagaidām neizdevās apvienoties[182]. 27. oktobrī sociāldemokrāts J. Celms vienā no

[173] Ганецкий в роли апостола гуманности, *Сегодня*, 21.10.1920
[174] Padomju Krievijas priekšstāvja pretenzija, *Sociāldemokrāts*, 20.10.1920
[175] Padomju Krievijas priekšstāvja protests, *Strādnieku avīze*, 21.10.1920
[176] Vrangeļa biroji Rīgā, *Sociāldemokrāts*, 21.10.1920
[177] Ārlietu ministra nota padomju sūtnim, *Latvijas Vēstnesis*. 22.10.1920
[178] Новые «маленькие реминисценции», *Сегодня*, 27.10.1920
[179] Paskaidrojums, *Latvijas Sargs*, 24.10.1920
[180] Много шуму, *Русская Жизнь*, 24.10.1920
[181] Satversmes Sapulces Sociāldemokrātiskās frakcijas lēmums par ārkārtas Satversmes Sapulces sesijas sasaukšanu, *Sociāldemokrāts*, 24.10.1920
[182] Кабинет утратил поддержку большинства, *Сегодня*, 26.10.1920

savām intervijām atzīmēja, ka viņam ir pietiekoši daudz dokumentu, lai valdībai rastos jautājums par atbalstu.[183] 29.oktobrī J. Čakste paziņoja par savu lēmumu sasaukt Satversmes Sapulces ārkārtas sēdi.

26.oktobrī savu amatu atstāja ģenerālis P. Radziņš.[184] Tieši viņš, Latvijas armijas štāba priekšnieks, bija pirmais Padomju pārstāvniecības un sociāldemokrātu mērķis. Maskava uzskatīja, ka Radziņš bija galvenais pro-poliskās orientācijas virsnieks Latvijas armijā, bet sociāldemokrāti kritizēja viņu par sadarbību ar „baltajām" organizācijām.[185] Tā, „Sociāldemokrātā" tika rakstīts, ka Savinkova-Vrangeļa vervēšanas organizācijas strādāja ar K. Ulmaņa, Z. Meierovica un P. Radziņa atbalstu[186]. 27.oktobrī „Sociāldemokrātā" tika publicēts liels raksts ar nosaukumu „Vrangeliāde Latvijā", kur ļoti plaši tika izklāstītas visas apsūdzības par valdības sadarbību ar Vrangeli. Rakstā mēs redzam sekojošus apgalvojumus: „No Latvijas armijas štāba priekšnieka šī savervēšana tiek saukta par Polijas un Dienvidkrievijas bēgļu evakuēšanu, bet Vrangeļa oficiālo pārstāvju vēstulēs un ziņojumos šie paši bēgļi figurē kā brīvprātīgie"[187]. Turklāt, publikācijā tiek norādīts, ka savervēto skaits ir „tūkstoši". Un nobeigumā tiek atzīmēts, ka „mēs nedrīkstam aizmirst, ka esam noslēguši miera līgumu ar Padomju Krieviju". Nākamajā dienā Meierovics savā intervijā ir nokomentējis ziņas par Latvijas sadarbību ar Vrangeli kā „izdomājumu, kura mērķis ir radīt konfliktu".[188] Bet tajā pašā dienā - 28.oktobrī - „Sociāldemokrātā" atkal parādījās vēl viens raksts par „Vrangeliādes" jautājumu – „Kur tas ved?".[189] Šajā rakstā mēs atkal redzam apsūdzības par valdības sadarbību ar Vrangeli, kā arī publikācijas nobeigumā tiek atzīmēts, ka valdošā partija tīšām „neredz" apsūdzības, jo vēlās saglabāt varu. „Русская жизнь" sakarā ar „Sociāldemokrāta" apsūdzošiem apgalvojumiem ir publicējusi plašu atbildes komentāru, kurā tika rakstīts, ka valdība nekādā ziņā nav saistīta ar vervēšanu P. Vrangeļa un V. Savinkova armijās, kā arī norādīja, ka pret sociāldemokrātiem ir kompromitējoša informācija, kura sniedz atbildes uz jautājumu, kurš ir palīdzējis sociāldemokrātiem izveidot savas apsūdzības.[190]

---

[183] Соц.-дем. Целмс о положении кабинета, *Сегодня*, 27.10.1920
[184] Ģenerālis Radziņš, *Latvijas Sargs*, 26.10.1920
[185] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, 87 lpp.
[186] Atklāts jautājums valdībai, *Sociāldemokrāts*, 26.10.1920
[187] Vrangeliāde Latvijā, *Sociāldemokrāts*, 27.10.1920
[188] Par Latvijas valdības sakariem ar Vrangeli, *Latvijas Sargs*, 28.10.1920
[189] Kur tas ved?, *Sociāldemokrāts*, 28.10.1920
[190] Правительство и оппозиция, *Русская жизнь*, 23.10.1920

Situāciju saasināja incidents ar Padomju Krievijas kurjeru Geršonu, kurš notika 25. oktobrī Rīgā Krievu drāmas teātra telpās. Padomju sūtniecībā Geršons bija viens no specdienestu darbiniekiem. Viņš tika atpazīts teātra telpās un izsvilpts.[191] Padomju sūtniecība ir apsūdzējusi avīzes „Сегодня" redakciju šajā incidentā, un savā notā atzīmēja, ka redakcijai ir sakari ar Vrangeli un tāpēc tās darbība ir jāaizliedz.[192] Par šo incidentu „Сегодня" ir publicējusi plašus komentārus, kuros tika norādīts, ka Geršons savā laikā strādāja Petrogradas Ārkārtas komisijā (čekā), un par kukuļiem atbrīvoja cilvēkus. Bet pats notikums teātrī tika aprakstīts kā „niecīgs incidents". Avīzes redakcija arī atzīmēja, ka nekādu sakaru ar P. Vrangeli viņiem nav[193]. Arī avīze „Русская жизнь" pievērsa savu uzmanību šim incidentam. Vērtējot šo notikumu, redaktors atzīmēja: „To, kā rīkojās Rīgas sabiedrība tajā vakarā, vajag novērtēt ar lielu pacietību un ar gandarījuma sajūtu".[194]

Abu pušu notas sekoja viena otrai. 28. oktobrī Gaņeckis nosūtīja notu Latvijas valdībai, kurā pieprasīja paskaidrojumus par vervēšanu Vrangeļa armijā.[195] Tā bija jau trešā viņa nota. Pirmajā viņš bija sniedzis atbildes uz Latvijas ārlietu ministra Z. Meierovica notām sakarā ar savam intervijām un par situāciju Žogovā.[196] Viņš atzīmēja, ka neaģitēja pret Latvijas valdību, bet tikai izklāstīja Padomju valdības uzskatus par dažādām Latvijas valdības rīcībām: bet sakarā ar incidentu Žogovā viņš nosūtīja informāciju savai valdībai.[197] Otrajā notā, kā jau tika minēts, viņš lūdza izmeklēt incidentu ar padomju kurjeru Geršonu. Savu notu nosūtīja arī Padomju Krievijas ārlietu komisārs G. Čičerins, kurā viņš arī pieprasīja paskaidrojumus sakarā ar vervēšanu Vrangeļa armijā.[198] Vēl viena nota sekoja 31. oktobrī, kurā atkal tika aktualizēts jautājums par vervēšanu Vrangeļa armijā.[199] Avīze „Русская жизнь", vērtējot J. Gaņecka uzvedību tajā laikā, rakstīja, ka rodas tāds iespaids, ka „viņš speciāli cenšas

---

[191] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, 88. lpp.
[192] Обиженный посол, *Сегодня*, 29.10.1920
[193] Покушение с негодными средствами, *Сегодня*, 30.10.1920
[194] *Русская жизнь*, 29.10.1920, стр.1
[195] Krievijas sūtņa Gaņecka nota Latvijas valdībai, *Sociāldemokrāts*, 30.10.1920
[196] *Сегодня*, 29.10.1920
[197] Žogova – tā ir vieta, kura atradās neitrālajā zonā starp Latviju un Padomju Krieviju, un kuru pēc līguma aizņēma Sarkanās armijas vienības. Kad tas notika, tur tūlīt sākās terors pret visiem, kas kara laikā sadarbojās ar Latvijas armiju. (Красный террор на бывшей нейтральной полосе, *Сегодня*, 27.10.1920)
[198] Нота Чичерина министру иностранных дел Латвии, *Сегодня*, 03.11.1920
[199] *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas.* III sējums. 1198.-1204. lpp.

saasināt Latvijas un Padomju Krievijas attiecības un izraisīt konfliktu".[200] Kopumā vērtējot preses pozīciju krīzes laikā, ir jāatzīmē, ka tikai „Sociāldemokrāts" un citi sociāldemokrātu partijai tuvi izdevumi, piemēram, „Strādnieku avīze", atbalstīja Krievijas pārstāvniecības pozīciju un centās pierādīt apsūdzību patiesību. Visa parēja prese pret to visu bija noskaņota ļoti negatīvi. Gan krievu, gan latviešu avīzes ir publicējušas veselu virkni dažādu materiālu, kur tika kritizētas gan Gaņecka intervijas un notas, gan „Sociāldemokrāta" pozīcija šajā jautājumā. Latviešu prese, kā mēs redzam pēc „Latvijas Sarga" piemēra, bija noskaņota gan pret Vrangeli un „balto" organizācijām, gan pret Padomju Savienību. Krievu izdevums „Сегодня" pret Vrangeli bija noskaņots daudz pozitīvāk, bet arī tur tiek noraidīta informācija par vietējo krievu sadarbību ar Savinkovu un Vrangeli. Līdzīga pozīcija bija arī krievu laikrakstam „Русская жизнь".

1. novembrī J. Gaņeckis aizsūtīja Z. Meirovicam vēstuli, kurā aprakstīja negadījumu, kurš notika naktī no 31. oktobra uz 1.novembrī padomju pārstāvniecības telpas.[201] Ap 4 no rīta viesnīcā "Bell-vue", kur atradās pārstāvniecība, ieradās kāds cilvēks un lūdzis iespēju parunāt ar J. Gaņicki, jo viņam esot ļoti svarīga informācija priekš Gaņicka. Uz pārstāvniecības sekretāra jautājumu, ko tieši viņš vēlās paziņot, šis cilvēks pastāstīja, ka viņam ir daudz ko zināms par krievu virsnieku sūtīšanu uz P. Vrangeļa un B. Savinkova armijām. Sūtniecības personāls, baidīdamies no atentāta, lūdzis J.Geņeckim sakumā izsaukt policiju, lai tā izkratītu šo cilvēku, un tikai pēc tam ļaut viņam parunāt ar Gaņecki policijas klātbūtnē., Policijas virsnieks Hugo Ratfelders izmeklēšanas laikā stāstīja, ka 1. novembrī ap 5 no rīta viņš ieradās viesnīcā "Bell-vue" lai "izkratītu un pārliecināties par cilvēka personību".[202] Pie cilvēka tika atrasti *Colta* sistēmas revolveris un pase uz Mihaila Daksergofa vārda. M. Daksergofs uzrauga un sūtniecības darbinieku klātbūtnē pastāstīja J. Gaņeckim, ka Latvijā no bijušas N. Judeņiča armijas virsniekiem ir izveidota "Balta gvarde" un, ka kopumā uz Krimu un Poliju ir sūtīti vairāk nekā 1000 cilvēku; un šodien, 1. novembrī, 8.00 no rītā, no Rīgas ostas aties kuģis "Saratovs", uz kura ar bēgļu dokumentiem pie P. Vrangeļa brauks vēl viena krievu virsnieku grupa, kopumā vairāk nekā 300 cilvēki. Pats M. Daksergofs naktī pastāstīja kārtībniekam, ka viņš ir Viskrievijas Komunistiskas Partijas Centrālkomitejās

[200]Русская жизнь, 30.10.1920, стр.2
[201] LVVA, 3235.f.,2.ap., 203.l., 2.-3.lp.
[202] LVVA, 3235.f.,2.ap., 203.l., 5.lp.

loceklis un ir sūtīts ar speciālu misiju uz Latviju.[203] Šeit 31.oktobrī kafejnīcā "Casino" viņš satikās ar N. Judeņiča armijas pretizlūkošanas nodaļas virsnieku Kozlovu, kuram ir labi sakari ar Latvijas valdību. Kozlovs viņam piedāvāja 1.novembrī doties uz Dienvidkrieviju kopā ar virsnieku grupu . Tajā laikā kopā ar viņiem kafejnīcā sēdējā arī citi virsnieki, Kozlova līdzstrādnieki un kāds Bubnovs, kuri nepieciešamības gadījumā var visu apstiprināt.[204] Pamatojoties uz visiem šiem faktiem, J. Gaņeckis pieprasīja nekavējoties uzsākt izmeklēšanu un veikt pasākumus, lai pārtrauktu balto virsnieku sūtīšanu uz P. Vrangeļa armiju. Savas vēstules nobeigumā viņš norādīja, ka jau daudz reizes ir izteicis savu protestu sakarā ar virsnieku vervēšanu, bet Latvijas valdība joprojām neko nav izdarījusi, kas liecina, ka valdība pārkāpj miera līguma pantus.[205]

Lai pārveidotu visas sociāldemokrātu partijai un Padomju pārstāvniecībai adresētās apsūdzības politiskajā labumā, pirmie pieprasīja sasaukt Satversmes Sapulces ārkārtas sēdi, kura notika 4. un 5. novembrī, un izraisīja plašu rezonansi sabiedrībā. Tā, avīze „Русское слово" rakstīja: „Satversmes Sapulces sēdē bija klāt ārzemju diplomāti... vietas bija pārpildītas ar publiku".[206]

Sociāldemokrāti iesniedza valdībai pieprasījumu par „Vrangeliādi" Latvijā, kuru nolasīja viens no sociāldemokrātu līderiem Ansis Rudevics. Savā runā viņš atzīmēja, ka Latvijā darbojas kontrrevolucionāru armiju vervēšanas organizācijas, kurām ir sakari ar P. Vrangeļa valdību un B. Savinkova organizāciju; ka Latvijā ir ieradušies P. Vrangeļa un B. Savinkova oficiālie pārstāvji, kuri ir ierīkojuši vervēšanas punktus Rīgā; ka viņiem ir sakari ar Latvijas Armijas štāba priekšnieku - ģenerāli P. Radziņu un pulkvedi V. Sergejevu; ka savervētiem tiek izsniegti dokumenti un viņi tiek sūtīti ar Latvijas valdības kuģiem uz Poliju un Krimu; ka Latvijas valdība esot piekritusi noslēgt līgumu ar P. Vrangeļa valdību; un, ka sakarā ar visiem minētajiem faktiem, Latvijas valdība ir pārkāpusi Latvijas-Krievijas miera līguma 4. pantu. Nobeigumā tika atzīmēts, ka uz tā pamata sociāldemokrātu frakcija lūdz valdību izvērtēt minētos faktus.[207] Savas apsūdzības A. Rudevics ir pamatojis ar dažādām vēstulēm un Padomju Krievijas sūtņa

[203] Savā adresētā Z. Meirovicam vēstulē J. Gaņeckis atzīmēja, ka no Maskavas viņam atbildēja, ka M. Daksergofs kādreiz dienēja Padomju varas iestādes, bet vēlāk aizbēga, kad viņu apsūdzēja zagšanā, tāpēc viņš pieprasīja izsūtīt M. Daksergofu uz Padomju Krieviju. LVVA, 3235.f.,2.ap., 203.l., 3.lp.
[204] LVVA, 3235.f.,2.ap., 203.l., 10.lp.
[205] LVVA, 3235.f.,2.ap., 203.l., 3.lp.
[206] Первое заседание Учредительного собрания, *Русская жизнь*, 5.11.1920
[207] *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas.* III sējums. 1183.-1184. lpp.

J. Gaņecka notām. Svarīgākā no vēstulēm ir bijusi A. Derentāla adresēta vēstule B. Savinkovam[208]. Bija arī divas pulkveža V. Sergejeva vēstules, adresētas A. Derentālam[209] un ģenerāļa A. Pālena vēstule ģenerālim P. Glazenapam[210]. Savā B. Savinkovam adresētā vēstulē A. Derentāls rakstīja, ka ārlietu ministrs ir gatavs parakstīt līgumu ar „Politisko komiteju" (B. Savinkova organizācijas nosaukums), un ka Latvija ir gatava karot pret Padomju Krieviju.[211] Bet ir jāatzīmē, ka visas pārējās vēstules neļāva spriest par sadarbību starp Latvijas valdību un krievu pretboļševistiskām organizācijām. Gan pulkvedis V. Sergejevs, gan ģenerālis A. Pālens savās vēstulēs rakstīja, ka kādu īpašu atbalstu no Latvijas valdības puses viņiem nav izdevies iegūt. Tā, ģenerālis A. Pālens atzīmēja, ka K. Ulmanis un ārlietu ministrs Z. Meierovics ir negatīvi noskaņoti pret viņu darbību.[212] Bet V. Sergejevs atzīmēja, ka A. Derentāls ir pārspīlējis savus panākumus.[213] Tā laikā prese vērtēja A. Rudevica pierādījumus kā diezgan nedrošus. Tā, piemēram, „Valdības Vēstnesis" 5. novembrī rakstīja, ka „neizdevās pierādīt nekādus sakarus starp valdību un Vrangeļa aģentiem".[214] Bet „Русская жизнь" atzīmēja, ka „sociāldemokrāta A. Rudevica pierādījumi nav pārliecinoši".[215]

Uz visām sociāldemokrātu apsūdzībām no valdības puses sniedza atbildes ārlietu ministrs Z. Meierovics un iekšlietu ministrs A. Bergs. Pēc Z. Meierovica ziņām, A. Derentāls tikās tikai ar ārlietu ministra biedru H. Albatu un prasīja viņu de facto atzīt P. Vrangeļa valdību, uz ko H. Albats viņam atbildēja, ka tas nav iespējams, jo Latvija ir noslēgusi miera līgumu ar Padomju Krieviju; V. Sergejeva birojs nav pagrīdes organizācija, bet tas oficiāli nodarbojas ar bēgļu jautājumu, šī organizācija ir nosūtījusi uz Krimu tikai vienu ešelonu, kurā bija arī sievietes un bērni.[216] Iekšlietu ministrs savā plašajā runā, kuru vēlāk ir publicējis laikraksts „Valdības Vēstnesis", atzīmēja, ka Latvijā pret vrangeliešiem bija uzsāktas 30 lietas, tāpēc sociāldemokrātu apsūdzības, ka

---

[208] *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas.* III sējums, 1185.-1187. lpp. Avīze „Русская жизнь" 2. novembrī publicēja informāciju, kā sociāldemokrāti savā laikā ir dabūjuši A. Derentāla B. Savinkovam adresētu vēstuli . Šo vēstuli kādam cilvēkam ir atņēmusi vācu robežsardze un nodevusi padomju pretizlūkošanas dienestam. Tā, šo vēstuli dabūja Padomju Krievijas sūtnis J. Gaņeckis, caur kuru par šo vēstuli uzzināja sociāldemokrāti. (*Русская жизнь*, 2.11.1920, стр.1)
[209] Turpat, 1188.-1189.lpp. un 1196.lpp.
[210] Turpat, 1194.
[211] Turpat, 1185.-1187. lpp.
[212] Turpat, 1194. lpp.
[213] Turpat, 1188.-1189.lpp.
[214] *Valdības Vēstnesis*, 5.11.1920., 1. lpp.
[215] Первое заседание Учредительного собрания, *Русская жизнь*, 5.11.1920
[216] *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas.* III sējums, 1218.-1221.lpp.

Latvijas valdība neko nedara, lai apkarotu viņu darbību, nav precīzas. Viņš arī paziņoja, ka P. Vrangeļa pārstāvji Parīzē uzskata, ka Latvijas apstākļi neļauj veidot kaut kādas organizācijas un, ka pat B. Savinkova laikraksts „Новая жизнь”[217] ir paziņojis, ka A. Derentāls nav B. Savinkova aģents, bet tikai žurnālists. A. Bergs uzskatīja, ka V. Sergejevs tomēr nodarbojas ar vervēšanu, bet „psiholoģiski viņu ir iespējams saprast”, jo Igaunijā bijušo Ziemeļrietumu armijas virsnieku apstākļi bija ļoti grūti un tāpēc viņš vēlējas kaut kāda veidā uzlabot „savu cīņu biedru dzīvi”. Iekšlietu ministrs atzīmēja, ka sociāldemokrāti uzvedas ļoti līdzīgi V. Sergejevam, tikai pirmais interesējas par virsniekiem, bet otrie - par komunistiem. A. Bergs ir novērtējis šo situāciju kā „policijas kļūdu” un norādīja, ka valdībai nav nekādu sakaru ar krievu virsnieku darbību un tāpēc miera līgums nav ticis pārkāpts. Savas runas noslēgumā A. Bergs nedaudz pastāstīja par sociāldemokrātu sakariem ar komunistiem. Pēc viņa ziņām bijušais sociāldemokrāts Kurševics ir dabūjis no komunistiem naudu avīzei „Kultūras Balss”, bet sociāldemokrāts Versens ir „ detalizēti ziņojis komunistiem par mūsu karaspēku, par viņu faktisko skaitu... par katru rotu, katru cilvēku”.[218]

Nākamajā dienā sēde turpinājās. Pirmais Satversmes Sapulci uzrunāja revīzijas komisijas loceklis A. Bērziņš, kurš paziņoja, ka ģenerālis P. Radziņš ticies ar A. Derentālu kā privātpersona, ka H. Albats ir atteicies pieņemt līguma projektu, kuru viņam piedāvāja A. Derentāls. Viņš pilnībā noraidīja sociāldemokrātu ziņas, ka K. Ulmanis ir ticies ar A. Derentālu. A. Bērziņš atzīmēja, ka ģenerālis P. Radziņš atbalstīja bēgļu reevakuāciju, jo tā bija iespēja „attīrīt Latviju no nevēlamiem elementiem”. Nobeigumā A. Bērziņš izteica savu protestu pret Padomju Krievijas iejaukšanos Latvijas lietās.[219]

Pēc A. Bērziņa uzstājās sociāldemokrāts F. Cielēns, kurš savā emocionālajā runā prasīja nosodīt tos Latvijas armijas virsniekus, kuri piedalījās P. Vrangeļa un B. Savinkova organizācijas darbībā.[220] Viņam atbildēja Latgales zemnieku partijas pārstāvis S. Kambala, kurš norādīja uz padomju aģitācijas iespaidu uz sociāldemokrātiem.[221] Viņu atbalstīja Latviešu zemnieku savienības loceklis Ā. Klīve,

[217] Šo rakstu no „Новая жизнь” 4.novembrī pārpublicēja „Русская жизнь” (4.11.1920., 3. lpp.)
[218] Skaidrojums Vrangeļa aģentu lietā, *Valdības Vēstnesis*, 9.11.1920.
[219] *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas.* III sējums,1214.-1226. lpp.
[220] Turpat, 1227.-1232. lpp
[221] Turpat 1233.-1240. lpp.

kurš arī atzīmēja, ka Padomju Krievija uzvedināja sociāldemokrātus uz domas uzsākt šo kampaņu.[222] No sociāldemokrātu puses viņiem atbildēja F. Menders, asi kritizējot visus „kontrrevolucionārus – Vrangeli, Savinkovu, Balahoviču", vietējo krievu avīzi „Русская жизнь", un aicinot valdību lūgt piedošanu sakarā ar miera līguma pārkāpšanu, kā arī nosodot revīzijas komisiju par neobjektīvu izmeklēšanu.[223] Viņam īsi atbildēja A. Bērziņš, atzīmējot, ka komisijas ziņojums tika balstīts uz faktiem.[224] Viens no pēdējiem uzstājas sociāldemokrātu deputāts J. Celms, kurš norādīja, ka „sociāldemokrāti visu laiku deva priekšroku sarkanam blokam, nevis melnam".[225]

Pēc apspriešanās deputāts M. Antons piedāvāja nobalsot par formulējumu, ka miera līgums netika pārkāpts. Par viņa piedāvājumu nobalsoja 70 deputātu (pret tikai 55).[226] Tas liecināja par to, ka valdība ir saglabājusi savas pozīcijas un krīze, kuru uzsāka Padomju sūtniecība un sociāldemokrāti, ir beigusies. Atšķirībā no „Сегодня", „Русская жизнь", „Valdības Vēstneša" vai „Latvijas Sarga"[227] plašajiem rakstiem par 4. un 5. novembra sēdēm, kur tika izskaidrota sociāldemokrātu apsūdzību nepamatotība, „Sociāldemokrāts" arī pēc sēdes mēģināja turpināt savu kampaņu.[228] Krīzes laikā sociāldemokrātiem izdevās panākt, ka ģenerālis P. Radziņš atstāja savu amatu. Bet tas bija vienīgais viņu panākums, jo gāzt kabinetu viņiem neizdevās. Ka pierādīja Satversmes Sapulces sēde, sociāldemokrātu apsūdzības bija nepamatotas un viņiem neizdevās pārliecināt deputātu vairākumu. Sociāldemokrātu runas bija ļoti emocionālas ar skaļiem vārdiem un apsūdzībām, bet viņu pierādījumi bija vāji. Savukārt, ministru un revīzijas komisijas argumenti izklausījās daudz drošāk. Nobeigumam vēl viens interesants fakts – 4. novembrī Latvijas sūtniecībā Varšavā tieši Satversmes Sapulces sēdes laikā ierādās krievu Politiskās komitejas pārstāvji D. Filozofovs un kāds Smoldovskis. Viņi izteica nožēlu par radušos situāciju un nepatikšanām, kas Latvijas valdībai radušās viņu dēļ, atzīmējot, ka A. Derentāla darbībai bija reakcionārs raksturs

[222] *Latvijas Satversmes sapulces stenogrammas*. III sējums, 1241.-1246. lpp.
[223] Turpat, 1247.- 1252. lpp. Interesants fakts, ka avīze „Русская жизнь", publicējot informāciju par Satversmes Sapulces sēdēm, atzīmēja, ka F. Menders pabeidza savu runu ar vārdiem: „Revolūcijas iekarojumu lietā sociāldemokrāti būs kopā ar Padomju Krieviju" (6.11.1920, 1.lpp.). Bet Satversmes Sapulces stenogrammās tādu vārdu nav. Iespējams, ka korespondents tomēr pārspīlēja sociāldemokrātu un Padomju Krievijas tuvumu.
[224] Turpat, 1252.-1253. lpp.
[225] Turpat, 1259. lpp.
[226] Turpat, 1271. lpp.
[227] Satversmes Sapulces ārkārtēja sēde 4. novembrī, *Latvijas Sargs*, 05.11.1920.
[228] Satversmes Sapulces sēde 4. novembrī *Sociāldemokrāts*, 06.11.1920.

un tas bija solis, kurš tika vērsts ne tikai pret Latviju, bet arī „pret pašu Krievu komiteju un tās demokrātiskajiem ideāliem”.[229]

1.6. „Vrangeliādes” lietas izmeklēšana un konflikta atrisinājums 1920.g. novembrī – 1920. g. decembrī

Armijas Virspavēlnieka štāba Iekšējās izmeklēšanas nodaļas ierēdņi pievērsa uzmanību krievu pretboļševistisko organizāciju darbībai jau pirms „Vrangeliādes” sākuma. Tā, piemēram, Iekšējās izmeklēšanas nodaļas priekšnieks 1920.g. 15.septembrī uzrakstīja raportu par „krievu un vācu reakcionāro grupu darbību pie Krievijas lietu nokārtošanas”[230], atzīmējot, ka krievu virsnieku slepenā darbība balstījās „vairāk uz fantāzijām, nekā uz faktiem”, un ka ziņas par grāfa A. Pālena nodaļām Rēzeknē ir pārspīlētas. Latvijas pārstāvji ārzemēs arī pievērsa uzmanību krievu pretboļševistiskajām organizācijām. Tā, Latvijas pārstāvis Lietuvā 28.augustā nosūtīja iekšlietu ministram plašu ziņojumu par „krievu monarhistu organizācijām”[231], kur arī tika pieminēts, ka grāfam A. Pālenam ir sakari ar bermontiešiem un citiem monarhistiem Vācijā, Čehijā, Lietuvā un Polijā. Grāfa A. Pālena uzdevums ir „organizēt krievu daļas Rīgā, lai tās darbotos pret Latvijas armiju”.

Oktobra vidū, pēc publikācijām presē, Iekšlietu ministrijas Politiskā Apsardzība uzsāka lietu № 804, kura tika veltīta tieši „Vrangeļa aģentu” darbības izmeklēšanai[232]. Aresti sekoja pēc dažām dienām. 22. oktobrī tika apcietināts pulkvedis V. Sergejevs,[233] un tajā pašā dienā ģenerālis F. Balodis parakstīja pavēli izslēgt V. Sergejevu no Tehniskās pārvaldes virsnieku sarakstiem.[234] Nākamajā dienā (23. oktobrī) tika apcietināts pulkvedis A. Goercs.[235] 24.oktobrī tika aizturēti P. Vrangeļa aģenti -

[229] LVVA, 2575.f., 15.apr., 12.l., 19.lp.
[230] LVVA, 3235.f., 1/13.apr., 82.l., 121.lp.
[231] LVVA, 3235.f., 1/13.apr., 82.l., 107.- 108.lp. Jāatzīmē, ka šis ziņojums ir pilns ar pārspīlējumiem. Piemēram, tajā minēts, ka Bermonta organizācija apvieno 130 tūkst. krievu virsnieku, vai, ka Austrumprūsijā pastāv dažādas monarhistiskās organizācijas, kurās ir 55 000-60 000 karavīru. (Pēc krievu vēsturnieka S. Volkova datiem, Pilsoņu kara laikā no Krievijas kopumā emigrēja 58 tūkst. virsnieku. No tiem 30 tūkst. emigrēja no Krimas 1920.g. 13.-16.novembrī. (Волков С., Российское офицерство как служилое сословие, *Офицерский корпус русской армии Опыт самопознания*, Русский военный сборник, вып. 17, Москва, 2000, стр. 293)).
[232] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l.
[233] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 101.lp.
[234] LVVA, 3601.f.,1.apr., 465.l.,145.lp.
[235] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 116.lp.

Vasilijs Feodorovs, Roberts Vebss, Marija Feodorova un Aleksandra Borko.[236] 30.oktobrī stacijā Altšvanenburg (Vecgulbenē) tika aizturēts Arturs Jurgensons kopā ar „poļu bēgļiem”[237]. Vēlāk, jau novembrī, pēc Satversmes Sapulces ārkārtas sēdes tika apcietināti ģenerālis Pēteris Šnabelis, ģenerālis Boriss Maļavins un pulkvedis Aleksandrs Danilovs. Viņi kļuva par pēdējiem aizturētiem sakarā ar „Vrangeliādes” lietas izmeklēšanu.[238] Kopumā izmeklēšanas laikā kā „Vrangeļa aģenti” tika aizturēts 21 cilvēks. Starp apcietinātiem nebija ģenerāļa A. Pālena un A. Derentāla, jo viņi vēl pirms „Vrangeliādes” aizbrauca no Latvijas – pirmais uz Poliju,[239] bet otrais uz Igauniju.[240]

Vasilijs Sergejevs, kurš bija viens no vietējo pretboļševistisko organizāciju vadītajiem, nopratināšanas laikā pastāstīja, ka viņš kopš savas ierašanās Latvijā sniedzis palīdzību trūcīgiem Ziemeļrietumu armijas karavīriem. Tas viss kļuva zināms ģenerālim N. Mankevicam – ģenerāļa P. Vrangeļa pārstāvim Parīzē – kurš sazinājās ar viņu un piedāvāja izdalīt trūcīgiem karavīriem 10 000 franku ar nosacījumu, ka viņi būs ar mieru doties uz Serbiju un tie, kuri vēlas – tālāk uz Krimu. Bet pulkvedis V. Sergejevs pilnīgi noraidīja apsūdzības saistībā ar vervēšanu P. Vrangeļa armijā, jo „ar 10 000 franku palīdzību vervēt cilvēkus armijā, kura atrodas 3000 km attālumā no Latvijas, nav iespējams”.[241] Izmeklēšanas ierēdņus arī interesēja jautājums par V. Sergejeva sadarbību ar B. Savinkova organizāciju caur A. Derentālu un arī plāni saistībā ar Ziemeļrietumu armijas organizāciju Latvijā. Nepieciešams atzīmēt, ka pēc pulkveža V. Sergejeva vārdiem par augstāk minēto plānu, viņam bija tikšanās tikai ar Francijas pārstāvjiem.[242]

Otrais cilvēks, kas arī varēja daudz pastāstīt par „Poļu bēgļu reevakuāciju”, bija pulkvedis A. Goercs, kurš 11. septembrī kopā ar A. Derentālu aizbrauca no Varšavas uz Rīgu. Šeit viņš nodarbojas ar bēgļu ešelonu nosūtīšanu. Kopumā viņš aizsūtīja gandrīz 400 cilvēku. Bet, kad viņam tika uzdots jautājums par krievu vienību formēšanu Latvijā, viņš atbildēja, ka viņam nekas nav zināms. Otro reizi viņu

[236] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 58.lp.
[237] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 90. lp.
[238] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 126., 136., 156..lp.
[239] Клавинг В., *Гражданская война в России: Белые армии*, Санкт-Петербург, 2003, стр. 513.
[240] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 103.lp.
[241] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 102.lp.
[242] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 102. – 104.lp.

nopratināja 13. novembrī. Izmeklētājs gribēja uzzināt, kādi nolūki bija A. Derentālam, kad viņš viesojās Rīgā. Bet A. Goercs atkal atbildēja, ka viņš zināja tikai par bēgļu reevakuācijas lietu, un kādi vēl mērķi bija A. Derentālam, viņš nezina.[243]

24. oktobrī tika aizturēti V. Feodorovs, M. Feodorova, R. Vebss un A. Borko. Viņu mērķi bija līdzīgi – aizbraukt uz Poliju. Vienīgais izņēmums bija Marija Feodorova, kuras mērķis bija tieši Latvija, jo Rīgā dzīvoja viņas vīrs Mihails Feodorovs.[244] Vasilijs Feodorovs bija bijušais Ziemeļrietumu armijas virsnieks. Nopratināšanas laikā viņš pastāstīja, ka Rīgā viņš ir ieradies kopā ar Baltkrievijas bēgļu ešelonu. Rīgā pulkvedis V. Sergejevs piedāvāja V. Feodorovam kļūt par bēgļu reevakuācijas pārstāvi Valkā, saņemt tur bēgļus no Igaunijas tālākai sūtīšanai uz Rīgu. Runājot par sava ceļojuma mērķi, viņš atzīmēja, ka viņš vēlējās nokļūt Polijā un tur iestāties Baltkrievijas armijā.[245] Kopā ar V. Feodorovu Valkā strādāja vēl viens V. Sergejeva pārstāvis – Roberts Vebss, kurš arī pirms tam dienēja Ziemeļrietumu armijā. Viņš, kopā ar savu sievu Aleksandru Borko, gribēja aizbraukt pie saviem radiem Polijā. Rīgā viņš iepazinās ar pulkvedi V. Sergejevu, kurš viņam piedāvāja nodarboties ar bēgļu reevakuāciju Valkā. 20.oktobrī V. Sergejevs izsauca viņus uz Rīgu, kur paziņoja, ka sakarā ar pēdējiem notikumiem, bēgļu reevakuācija uz laiku tiks pārtraukta. Kopumā viņi aizsūtīja 25 cilvēkus. Pēdējos bēgļu ešelonus viņi plānoja nosūtīt uz Mēmeli[246]. Aleksandra Borko pilnībā apstiprināja vīra vārdus, un vēl īpaši pasvītroja, ka nekādas vēlmes pievienoties kādai pretboļševistiskai armijai viņam nebija.[247] Pēdējā no šis grupas bija V. Feodorova brāļa Mihaila Feodorova sieva - Marija Feodorova.[248] Nopratināšanas laikā viņa atzīmēja, ka nekādu sakaru ar „Poļu bēgļu reevakuācijas komiteju" viņai nebija.[249] Valkas apriņķa Komandantūras kara laika ierēdnis K. Saļņieks savā raportā par V. Feodorova un R. Vebsa darbību Valkā liecināja, ka sākumā V. Feodorovam bija apliecība uz Vladislava Šveikova vārdu, bet 17. oktobrī viņi abi (V. Feodorovs un R. Vebss) ieradās pie viņa un prasīja piereģistrēt jaunu V.

---

[243] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 116., 121. lp.
[244] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 66. lp.
[245] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 68. lp.
[246] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 58. lp.
[247] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 63. lp.
[248] Izvilkumā ir rakstīts, ka Marija Feodorova ir Vasilija Feodorova sieva (LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 175.lp), bet pati M. Feodorova paziņoja, ka viņas vīrs ir V. Feodorova brālis Mihails Feodorovs, ko M. Feodorovs pilnīgi apstiprinaja (LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 54., 66.lp.).
[249] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 66. lp.

Šveikova apliecību, jau uz V. Feodorova vārdu. Viņi gribēja piedāvāt ierēdnim kukuli (pudeli ar degvīnu). Tāpēc ierēdnim radušās aizdomas, ka zem V. Feodorova vārda varēja slēpties kāds „spekulants vai Latvijai naidīgās organizācijas pārstāvis".[250]

30. oktobrī Vecgulbenes stacijā tika aizturēts Arturs Jurgensons kopā ar poļu bēgļu grupu. Sākumā viņi tika nosūtīti uz Valkas komandantūru, bet 5. novembrī viņus aizsūtīja uz Rīgu. Pats A. Jurgensons liecināja, ka 1920.g. oktobrī iepazinās ar pulkvedi V. Sergejevu, kurš piedāvāja viņam nodarboties ar „Polijas bēgļu reevakuāciju Marienburgā" (Alūksnē). Viņš sūtīja bēgļus uz Rīgu pie pulkveža V. Sergejeva. Uz jautājumu par armijas organizēšanu un pulkveža V. Sergejeva nolūkiem, viņš atbildēja, ka vienīgais V. Sergejeva mērķis bija palīdzēt Polijas un Ukrainas pilsoņiem, bet par armijas organizēšanu viņam nekas nebija zināms.[251] Otrreiz viņu uzaicināja uz nopratināšanu 13. novembrī. A. Jurgensons atkal izstāstīja, kā viņš iepazinās ar V. Sergejevu. Pulkvedis V. Sergejevs uzaicināja viņu uz tikšanos, kura notika Ķeizardārzu ielā 9, dz.4. Tur bija daudz dažādu cilvēku, to vidū arī Latvijas armijas virsnieki. V. Sergejevs nolasīja viņam instrukcijas par bēgļu reevakuāciju, kuras parakstījis ģenerālis F. Balodis.[252] Kopā ar viņu tika aizturēti Evstafijs Mezuha, Banuns Turonoks, Nikolajs Lisjenoks, Mihails Breskis, Pāvels Baroliks, Dmitrijs Maksimovs, Afanasijs Andrejevs, Ivans Kurļinovs (viņa uzvārds ir rakstīts arī kā Kupļinovs), Nikolajs Lazurjenoks, Makars Jevstignejevs un Jevdokims Gorbunovs. Viņiem visiem bija līdzīgs liktenis. E. Mezuha, B. Turonoks, N. Ļisjonoks un M. Breskis bija no Viļņas guberņas. 1920.g. 25. augustā viņi tika mobilizēti Sarkanajā armijā, taču oktobrī dezertēja un šā mēneša 22. datumā šķērsoja Padomju Krievijas – Igaunijas robežu. No Igaunijas visi devās uz Latviju un Alūksnē tika aizturēti uz dažām dienām. Viņus atbrīvoja A. Jurgensons, kas palīdzēja viņiem saņemt dokumentus un nopirka biļetes līdz Rīgai. Ceļā (Altšvanenburgas stacijā) viņi otrreiz tika aizturēti. Viņi visi paziņoja, ka viņu vienīgais mērķis bija nokļūt savā dzimtenē – Viļņas guberņā un neko par armijas organizēšanu un citiem politiskiem nolūkiem viņi nezināja.[253] P. Baroļiks, D. Maksimovs, A. Andrejevs un I. Kurļinovs bija Polijas valsts pilsoņi. Viņi tika mobilizēti Sarkanajā armijā (P. Baroļiks – 1918.g., D. Maksimovs – 1919.g. martā,

[250] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 50.lp.
[251] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 2.lp.
[252] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 7.lp.
[253] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 11., 19.lp.

A. Andrejevs – 1919.g. septembrī un I. Kurļinovs – 1919.g.- mēnesi viņš neuzrādīja). Viņi visi nonāca Ziemeļrietumu armijas gūstā un pieņēma piedāvājumu turpināt dienestu šīs armijas sastāvā. Pēc Ziemeļrietumu armijas likvidācijas viņi dzīvoja Igaunijā. Cerēja caur Latviju aizbraukt uz Poliju. Alūksnē no A. Jurgensona saņēma biļetes un nepieciešamos dokumentus, lai aizbrauktu līdz Rīgai. Viņi visi stāstīja, ka viņu vienīgais nolūks bija aizbraukt mājās un neko par kādiem politiskiem mērķiem viņi nezināja.[254] Pēdējie trīs aizturētie – N. Lazurjenoks, M. Jevstignejevs un J. Gorbunovs bija no Krievijas. N. Lazurjenoks un J. Gorbunovs tika mobilizēti Sarkanajā armijā 1919.g. pavasarī. N. Lazurjenko nonāca Ziemeļrietumu armijas gūstā un pārgāja tās dienestā. 1919.g. jūnijā J. Gorbunovs dezertēja no Sarkanās armijas un arī pārgāja Ziemeļrietumu armijas dienestā. M. Jevstigņejevs dzīvoja Pleskavas guberņā, un kad Ziemeļrietumu armija ienāca Pleskavā, viņa dzimtajā apgabalā, viņš emigrēja uz Igauniju. Pēc Ziemeļrietumu armijas likvidācijas viņi visi kādu laiku dzīvoja Igaunijā, bet oktobrī nolēma aizbraukt pie radiem Polijā un Dienvidkrievijā. 25. oktobrī viņi ieradās Alūksnē, kur sazinājās ar A. Jurgensonu. A. Jurgensons piedāvāja viņiem sākumā aizbraukt uz Rīgu, jo „no Rīgas būs vieglāk tikt mājās". Viņš nopirka viņiem biļetes un palīdzēja saņemt nepieciešamos dokumentus.[255] Valkas komandants savā raportā par A. Jurgensona un bēgļu aizturēšanu rakstīja, ka aizturēšanas laikā A. Jurgensons bija stiprā reibumā; ka visiem vilciena pasažieriem bija zināms, ka bēgļi tika domāti sūtīšanai uz Dancigu un tālāk uz Polijas fronti. Par A. Jurgensonu Valkas komandants atzīmēja, ka „Jurgensons pastāvīgi ir vervējis karavīrus priekš Polijas un citām armijām".[256] Aizturēšanas laikā pie A. Jurgensona tika atrasta apliecība, kuru viņam izdevis Politiskās Apsardzības Vecgulbenes rajona priekšnieks. Šajā apliecībā tika atzīmēts, ka viņš ved uz Rīgu Polijas konsula rīcībā esošus Polijas pilsoņus.[257]

29. oktobrī pēc armijas virspavēlnieka pavēles tika izveidota speciāla komisija „krievu emigrantu pretvalstiskās darbības izmeklēšanai". Par komisijas priekšnieku kļuva pulkvedis-leitnants A. Veiss, un par komisijas locekļiem tika iecelti kapteinis Lakstīgala, kapteinis Žagars un virsleitnants Žagars. Pēc virspavēlnieka rīkojuma

[254] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 24., 36., 41.lp.
[255] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 24., 33., 36, 41., 46.lp.
[256] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 90.lp.
[257] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 84.lp.

komisijai tika nodoti visi materiāli no Iekšējās izlūkošanas nodaļas, no Iekšlietu ministrijas un no Satversmes Sapulces izmeklēšanas komisijas.[258]

1. novembrī Iekšlietu ministrijas Politiskā Apsardzība nosūtīja atbildi uz Satversmes Sapulces Kara lietu komisijas pieprasījumu sakarā ar „Vrangeliādes" lietu. Tur bija teikts, ka Politiskā Apsardzībā tika nonākušas ziņas, ka Rīgā darbojušies kādi „Vrangeļa-Savinkova aģenti"; ka tika veiktas kratīšanas pie ģenerāļa Šnabela, ģenerāļa Maļavina un krievu emigrantu birojā[259]; ka ir apcietināts pulkvedis V. Sergejevs, kurš organizēja ešelonus nosūtīšanai uz Poliju.[260]

Vēlāk, jau novembrī, tika apcietināti ģenerālis P. Šnabels, ģenerālis B. Maļavins un pulkvedis A. Danilovs. Ģenerālis P. Šnabels dzīvoja Latvijā kopš 1919.g.novembra kā ģenerāļa N. Judeņiča pārstāvis Latvijā. Pēc Ziemeļrietumu armijas izformēšanas kļuva par Likvidācijas komisijas pārstāvi Latvijā. Viņa amats tika likvidēts 1920.g. 1. jūnijā. P. Šnabelam bija sakari ar P. Vrangeļa pārstāvjiem Parīzē. 1920.g. vasarā viņš griezās pie viņiem ar lūgumu dot viņam ģenerāļa P. Vrangeļa ārzemju pārstāvja tiesības, taču viņa lūgums netika akceptēts. Viņš bieži naidīgi izteicās par Latvijas Republiku un Latvijas valdības rīkojumiem. Savā laikā viņš sarakstījās ar kādu kapteini Baklanovu, kurš tika izsūtīts no Latvijas sakarā ar apsūdzību spiegošanā. Pēc izmeklēšanas ziņām viņš pat rakstīja Baklanovam kādas instrukcijas. Oktobrī, pēc pulkveža V. Sergejeva aizturēšanas, viņš „bija morāli spiests" turpināt V. Sergejeva darbību. Viņš pasvītroja, ka viņam nav nekādu ziņu par V. Sergejeva sakariem ar P. Vrangeli un ka pēdējo laiku viņš dzīvoja Rīgā kā privātpersona.[261] Ģenerālis B. Maļavins arī tika aizturēts kā „Vrangeļa aģents". Savā laikā viņš strādāja ģenerāļa Nisseļa komisijā. Vēlāk dzīvoja Rīgā kā privātpersona, strādāja par mājskolotāju un laikraksta „Сегодня" korespondentu. Pierādīt viņa sakarus ar B. Savinkova un P. Vrangeļa organizācijām neizdevās.[262] Pēdējais no apsūdzētiem bija pulkvedis A. Danilovs. Viņš dzīvoja Rīgā kopš 1920.g. aprīļa vidus. Augustā viņš saņēma naudu no ģenerāļa A. Pālena priekš trūcīgiem bijušās Ziemeļrietumu armijas karavīriem, kopumā 250 000 Latvijas rubļus. No šīs summas daļu viņš sadalīja starp 6. Rīgas pulku,

[258] LVVA, 3601.f., 1.apr., 465.l., 152.lp.
[259] Jāatzīmē, ka visi apcietinātie par tādu organizāciju neko nestāstīja.
[260] LVVA, 3235.f., 1/1.apr., 13.l., 114.lp.
[261] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 126.-127.lp.
[262] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 138.lp.

13. Tukuma kājnieku pulku un Latgales partizāņu pulku karavīriem, bet pārējo – starp bijušiem N. Judeņiča armijas karavīriem. Pēc viņa ziņām, naudu A. Pālens saņēma no Parīzes. Vēlāk kāds pulkvedis Kabanovs piedāvāja viņam iestāties Krievu armijā Polijā, bet viņš atteicās. Viņš arī pasvītroja, ka nekādu sakaru ar V. Sergejevu viņam nebija.[263]

Speciālā izmeklēšanas komisija, beidzot savu darbu, izstrādāja ziņojumu, kurā tika atzīmēts, ka:

- Ir notikusi krievu emigrantu, galvenokārt bijušo Ziemeļrietumu armijas karavīru un viņu ģimeņu, pārsūtīšana uz Poliju, Holandi, Sibīriju un Krimu;
- Krievu organizācijas centrs atrodas Parīzē, tas darbojas ģenerāļa J. Millera un ģenerāļa N. Mankevica vadībā;
- Latvijā strādāja pulkvedis V. Sergejevs un ģenerālis B. Maļavins, A. Pālens un P. Šnabels, Igaunijā – A. Derentāls un Polijā – B. Savinkovs;
- Viņu nolūks bija īstenot pretboļševistisku bruņotu sacelšanos Pleskavas, Petrogradas, Vitebskas, Novgorodas un Tveras guberņās;
- Viņi bija atzinuši, ka Latvijas teritorijā bruņotu spēku organizēšana nav iespējama;
- Ar Polijas konsula starpniecību emigrantu koncentrēšanās tika īstenota ārpus Latvijas – Polijā;
- Līdzekļus savai darbībai viņi saņēma Berlīnē no ģenerāļa N. Mankevica caur Stokholmu un Vācu bankām, bet apģērbu un uzturu – Rīgā no Amerikas Sarkanā Krusta caur Bēgļu komiteju.[264]

Lietas izmeklēšana notika diezgan ātri. Par labu izmeklēšanai kalpoja tas, ka krievu emigranti gandrīz neslēpa savu darbību. Tā, pulkvedis V. Sergejevs izmeklēšanas ierēdņiem izstāstīja, ka visa korespondence tika sūtīta pa pastu un

[263] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 156.lp.
[264] LVVA, 3601.f., 1.apr., 465.l., 259.lp.

nekādus šifrus vai citus slepenus paņēmienus viņi neizmantoja.[265] Lielākā daļa no „Vrangeļa aģentiem" neko nezināja par vervēšanu armijā, bet vēlējās nokļūt savā dzimtenē vai pie radiem. Kādi politiski plāni no visiem apcietinātajiem, iespējams, bija tikai pulkvedim V. Sergejevam, pulkvedim A. Goercam un ģenerālim P. Šnabelam, jo tikai viņi varēja pastāstīt izmeklētajiem sakariem ar krievu emigrantiem Polijā un Parīzē; un vienīgi pulkvedis V. Sergejevs zināja par sacelšanās plāniem. Daudz ko, iespējams, varēja izskaidrot ģenerālis A. Pālens un A. Derentāls, bet viņi bija savlaicīgi aizbraukuši no Latvijas. Izmeklēšanas laikā kļuva zināms, ka dažiem Latvijas armijas virsniekiem bija sakari ar „Vrangeļa aģentiem", bet neviens uzvārds netika pieminēts. Kā jau bija rakstīts, pulkvedis Aleksejs Danilovs stāstīja, ka ģenerālis A. Pālens viņam iedeva 250 000 Latvijas rubļu izdalīšanai trūcīgiem Ziemeļrietumu armijas karavīriem, tostarp arī Rīgas, Tukuma un Partizānu pulku karavīriem.[266] Iespējams, ka tieši ar šo pulku virsniekiem un karavīriem bija sakari arī V. Sergejevam, jo A. Jurgensons liecināja, ka V. Sergejeva dzīvoklī bijuši Latvijas armijas virsnieki.[267] A. Danilovam visticamāk tomēr bija sakari ar pulkvedi V. Sergejevu, jo pēdējais, iespējams, darbojās kopā ar ģenerāli A. Pālenu. Un ja pat viņš nebija personīgi pazīstams ar V. Sergejevu, tomēr noteikti bija dzirdējis par viņu, jo, kā viņš pats liecināja[268], viņam bija saglabājušies sakari ar bijušajiem Ziemeļrietumu armijas karavīriem. Bet pulkvedis V. Sergejevs noteikti bija pazīstams viņu vidū, jo bija viens no aktīvākajiem krievu emigrācijas darbiniekiem ar lieliem sakariem Polijā un Francijā.

Kopumā atrast nopietnu noziegumu izmeklēšanas laikā neizdevās, vienīgais, kas „Vrangeļa aģentiem" reāli izdevās – izsūtīt noteiktu bēgļu skaitu (aptuveni 400) uz Poliju, tomēr izveidot sakarus ar Latvijas augstāko valdību un kaut kādā veidā uzsākt armijas organizēšanu viņiem neizdevās, un tāpēc sodi arī nebija bargi. No tā ir iespējams secināt, ka pati valdība neuzskatīja par bīstamu krievu pretboļševistisko spēku darbību Latvijā.

Kā jau iepriekš tika atzīmēts, oktobrī-novembrī, „Vrangeļa aģentu" lietas izmeklēšanas laikā tika apcietināts 21 cilvēks (oktobrī – 18 un vēl 3 novembrī). 16 no

[265] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 102.lp.
[266] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 156.lp.
[267] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 7.lp.
[268] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 156.lp.

tiem, tostarp Marija Feodorova, Arturs Jurgensons, Vasilijs Feodorovs, Roberts Vebss, Aleksandra Borko, Banons Turonoks, Mihails Brenskis, Nikolajs Lazurjonoks, Dmitrijs Maksimovs, Ivans Kupļinovs, Jevstafijs Masuha, Nikolajs Ļisjonoks, Pāvels Baroļiks, Makars Jevstigņejevs, Afanasijs Andrejevs un Jevdokims Gorbunovs tika atbrīvoti 6. novembrī pēc nopratināšanām Politiskajā Apsardzībā.[269] Jevfstafijs Mezuha, Banuns Turonoks, Nikolajs Ļisjonoks un Mihails Breskis tika nodoti Lietuvas pārstāvniecībā nosūtīšanai uz dzimteni. Polijas pilsoņi Pavels Baroļiks, Dmitrijs Maksimovs, Afanasijs Andrejevs un Ivans Kurlinovs tika nodoti Polijas pārstāvniecībā un vēlāk devās uz Poliju. Nedaudz grūtāk bija ar Krievijas pilsoņiem - Nikolaju Lazurjonoku, Makaru Jevstigņejevu un Jevdokimu Gorbunovu. Sakarā ar valdības rīkojumu viņiem tika dots rīkojums atstāt Latvijas teritoriju divu nedēļu laikā. Marija Feodorova, Vasilijs Feodorovs, Roberts Vebss, Aleksandra Borko tika nodoti Baltkrievijas Tautas Republikas pārstāvja rīcībā nosūtīšanai uz dzimteni.[270]

Cietumā palika pulkvedis V. Sergejevs, pulkvedis A. Goercs, vēlāk viņiem pievienojās arī pulkvedis A. Danilovs, ģenerālis B. Maļavins un ģenerālis P. Šnabels. 13. novembrī notika pēdējās nopratināšanas Politiskajā apsardzībā, kurās piedalījās visi palikušie cietumā un A. Jurgensons.[271] Pēc tam viņi arī tika atbrīvoti. Arturs Jurgensons, kā Igaunijas pavalstnieks, tika izsūtīts uz savu dzimteni. Ģenerālim P. Šnabelam, pulkvežiem V. Sergejevam un A. Goercam tika dots rīkojums atstāt Latvijas teritoriju 2 nedēļu laikā. Ģenerālis B. Maļavins tika atbrīvots un palika Rīgā.[272] Neskaidrs palika tikai pulkveža A. Danilova liktenis. Lietas izvilkumā ir rakstīts, ka arī viņu izsūtīja no Latvijas,[273] bet lietas materiālos saglabājies A. Danilova lūgums iekšlietu ministram ļaut viņam palikt Latvijā, kuru ministrs akceptēja.[274]

1920. g. 10. novembrī tika uzsāktā arī jau pieminēta M. Daksergofa lietas izmeklēšana. Pats M. Daksergofs nopratināšanas laikā pastāstīja, ka viņš dzimis Šveicē, bet jau sen pārvācās uz Krieviju, kur dzīvoja Maskavas apgabalā. Pasaules kara laikā viņš dienēja virsleitnanta pakāpē, pēc tam – A. Denikina armijā. 1919. g. viņš nonāca gūstā un tika ieslodzīts koncentrācijas nometnē, nu kuras pēc kāda laika viņam

[269] LVVA, 3235.f., 1/1.apr., 13.l., 119. lp.
[270] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 175. lp.
[271] LVVA 3235.f., 1/4 apr., 2.l., 28., 30. lp.
[272] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 176. lp.
[273] LVVA, 3235.f., 2.ap.r, 195.l., 176. lp.
[274] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 161. lp.

izdevās aizbēgt. 1920.g. jūnijā viņš ieradās Rīgā. Šeit kopā ar Aleksandru Razumovski organizēja operētas teātri. 1920.g. oktobrī parādu dēļ viņš pieņēma lēmumu aizbraukt uz Franciju. 31. oktobrī viņš kopā ar savu sievu un virsniekiem A. Kekki un N. Kozlovu ilgi uzturējās "Kasino", kur visi stipri iedzēra. Pa ceļam uz mājām viņš satika divus cilvēkus, viens no kuriem nosauca sevi par N. Kozlova radinieku un piedāvāja iedzert vēl. Pēc tam viņš vairs neko neatceras. Pats M. Daksergofs uzskata, ka šie divi cilvēki bija padomju aģenti un, ka sūtniecībā viņš bija narkotiku iedarbībā.[275] Kopā ar M. Daksergofu dzīvoja Aleksandrs Razumovskis, kuru liecinieks Aleksandrs Volskis raksturoja kā afēristu un Petrogradas ČK aģentu.[276] Šis A. Razumovskis ar mērķi iegūt naudu no Ziemeļrietumu armijas likvidācijas komisijas dabūja priekš sevis viltotus dokumentus, kuri liecināja, ka viņš ir grāfs un militārais ierēdnis, kurš dienējis Talabskas kājinieku pulkā.[277] Kratīšanas rezultātā viņa dzīvoklī tika atrasti dokumenti, kuri liecināja par A. Razumovska sadarbību ar P. Vrangeļa aģentiem.[278]

Visi izmeklēšanas materiāli par M. Daksergofu un A. Razumovski tika nosūtīti Rīgas prefektam, kas pieņēma lēmumu likt viņiem atstāt Latvijas teritoriju. 29. novembrī Mihails Daksergofs un Aleksandrs Razumovkis kopā ar savām sievām pameta Latvijas teritoriju.[279]

Tomēr, neskatoties uz vērstām pret "Vrangeļa aģentiem" represijām, zināmas grūtības Latvijas un Padomju Krievijas attiecībās bija saglabājušās. Savu iespaidu uz Latvijas sabiedrību atstāja liels Krievijas diplomātisko kurjeru skaits. Tā, piemēram, 11. novembrī no Maskavas uz Rīgu atbrauca 20 kurjeri. Interesanti atzīmēt, ka tajā pašā dienā no Vīnes parādījās informācija, ka tur par komunistisko aģitāciju tikuši arestēti trīs Krievijas diplomātiskie kurjeri.[280] Novembra sākumā tika atmaskota padomju spiegu organizācija, informācija par ko tika publicēta „Brīvā Zemē".[281] Attiecības pasliktināja arī fakts, ka krievu varas institūcijas neiedeva Latvijas sūtnim J. Vesmanim vagonu, lai viņš turpinātu savu ceļu uz Maskavu.[282] Kā paziņoja Rēzeknes stacijas ekspluatācijas nodaļas vadītājs, J. Vesmanim pirmajā reizē tika piedāvāts „lopu" vagons, otro reizi –

[275] LVVA, 3235.f., 2.ap., 203.l., 18.lp.
[276] Tur pat, 32.lp.
[277] Tur pat, 30.-31.lp.
[278] Tur pat, 67.lp.
[279] Tur pat, 73.lp.
[280] Работа «курьеров», *Сегодня,* 12.11.1920
[281] Раскрытие большевистской шпионской организации в Риге, *Сегодня,* 12.11.1920
[282] Ārlietu ministra note Gaņeckim, *Socialdemokrāts*, 09.11.1920

pasažieru vagons ar izsistiem logiem un tikai pēc tam tika nosūtīts normāls vagons, kurā sūtnis turpināja savu ceļu.[283]

Publikācijas par „Vrangeliādes" jautājumu turpināja „Sociāldemokrāts". Tā, 9. un 10. novembrī atkal tika publicēts raksts ar nosaukumu „Vrangeliāde Latvijā",[284] kur atkal atkārtojās visas apsūdzības valdībai. 10. novembrī informācija par to, ka Latvijā notiek vervēšana Vrangeļa armijā, tika apstiprināta ar ziņojumiem no Parīzes, kur „krievu reakcionāru lapa „Последние новости"" paziņoja par Savinkova organizācijas darbību Rīgā un par viņa sakariem ar Vrangeli".

Sakarā ar Latvijas un Padomju Krievijas attiecībām ir jāatzīmē arī A. Joffes un J. Gaņecka adresēta savai valdībai telegramma, kuru viņi nosūtīja 7. novembrī. Pat „Sociāldemokrāts" rakstīja, ka šī telegramma ir „nekorekta un neuzlabo abu valstu attiecības".[285] Padomju sūtniecība mēģināja uzlabot situāciju un paziņoja, ka vārdi „под бешеной лапой" nav īsti korekti un, ka oriģinālā tika rakstīts „под бешенный лай". Un, ka šie vārdi uz Latvijas valdību nav attiecināmi, bet gan uz „melnsimtnieciskām aprindām". Bet, kā atzīmēja „Sociāldemokrāts", arī ar sūtniecības komentāriem telegrammas noskaņa ir nekorekta. „Sociāldemokrāta" pozīcija telegrammas jautājumā liecina, ka avīzes attiecības ar Padomju sūtniecību šajā laikā pasliktinājās un partija meklēja izeju no strupceļa, kurā tā nonākusi krīzes rezultātā. Šeit ir jāatzīmē raksts, kuru 9. novembrī publicēja „Latvijas sargs", kurā tika teikts, ka sociāldemokrātu darbība ir vērsta pret Latvijas „valsts pamatiem".[286] Bet tas jau bija pēdējais raksts, kur asi tika kritizēta Padomju valdība. Novembra otrajā puse par „Vrangeliādi" nekas vairs netika publicēts.

Pirmais solis, kuru izdarīja Padomju valdība krīzes noregulēšanas ceļā, bija Viskrievijas Centrāla Izpildkomiteja priekšsēdētāja M. Kaļiņina tikšanās ar Latvijas sūtni. Tikšanās laikā M. Kaļiņins ļoti atzinīgi izteicās par Latviju.[287]

---

[283] Ганецкий и вагоны, *Сегодня*, 11.11.1920
[284] Vrangeliāde Latvijā, *Sociāldemokrāts*, 9 un 10.11.1920
[285] Krievijas pārstāvju izteikšanās, *Sociāldemokrāts*, 12.11.1920
[286] Mūsu sociāldemokrāti un padomju vara, *Latvijas Sargs*, 09.11.1920
[287] Латвийское посольство в Москве, *Сегодня*, 17.11.1920

Novembrī nostiprinājās arī pret-poliskā pozīcija Latvijas presē. Visas avīzes nosodīja ģenerāļa L. Želegovska uzbrukumu Viļņai.[288] 23. novembrī Latvijas valdība nosūtīja Polijai notu, kurā paziņoja, ka, ja Polijas armija turpinās uzbrukumu Kauņas virzienā, tad Latvija iestāsies karā Lietuvas pusē.[289] Tas arī uzlaboja Latvijas-Krievijas attiecības, jo Padomju valdībai bija ļoti negatīva attieksme pret Polijas politiku. Tāpēc fakts, ka Latvija nosoda Polijas valdības rīcību Lietuvā, parādīja, ka Padomju Krievijas un Latvijas ārpolitikā ir sastopami kopīgie virzieni.

Bet, neskatoties uz līdzīgu pozīciju Polijas jautājumā, dažas neskaidrības un pretrunas saglabājas. Tā, piemēram, 30. novembrī „Сегодня" paziņoja, ka J. Gaņeckis pretojas miera līguma izpildīšanai un nedod iespēju latviešu jūrniekiem aizvest no Petrogradas kuģus, kurus Padomju valdība solīja atdot Latvijai.[290] Decembra sākumā notika incidents ar komunistisko laikrakstu „Воля", kuru slēdza iekšlietu ministrs Bergs, jo policija uzzināja, ka šo izdevumu finansēja padomju pārstāvniecība.[291] „Sociāldemokrāts" nekavējoties publicēja rakstu ar nosaukumu „Konflikts ar padomju Krieviju?", kur ļoti asi kritizēja A. Berga rīcību.[292] Bet 1. decembrī Gaņeckis bija tikšanās ar ārlietu ministra vietnieku H. Abatu, un sarunai, kā atzīmēja „Сегодня", ir bijis miermīlīgs raksturs. Šajā sakarā redakcija atzīmēja, ka „attiecības starp abām valstīm nav tik sliktas, kā tās raksturoja „Sociāldemokrāts".[293] 2. decembrī J. Gaņeckis bija vizītē pie J. Čakstes, un Satversmes Sapulces priekšsēdētājs solīja uzturēt ar Krievijas draudzīgas attiecības.

Decembrī attiecības starp Krieviju un Latviju pakāpeniski normalizējās. 4. decembrī prese atzīmēja, ka strīdīgie jautājumi Latvijas un Padomju Krievijas attiecībās ir noregulēti.[294] Dažādus soļus šajā virzienā ir spērusi arī Padomju valdība. To vidū ir jāatzīmē dzelzceļa satiksmes atklāšana starp Rīgu un Maskavu un 4 miljonu zelta rubļu izmaksāšana.[295] Savukārt, Latvijas valdība atļāva Krievijas sūtniecībai izdot savu laikrakstu „Новый путь", kurā viņi tomēr nedrīkstēja rakstīt par politiskiem

[288] Piemērām: Leiši un Želigovkis, *Latvijas Sargs* 24.11.1920, Волокита по Литовскому вопросу в Лиге Наций, *Сегодня*, 17.11.1920
[289] Latvijas nota Polijai *Latvijas Sargs*, 24.11.1920
[290] Мирный пыл иссяк, *Сегодня*, 30.11.1920
[291] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā*, 90. lpp.
[292] Konflikts ar Padomju Krieviju?, *Sociāldemokrāts*, 02.12.1920
[293] Советско-латвийские отношения, *Сегодня*, 03.12.1920
[294] Отношения между Латвией и Сов. Россией, *Сегодня,* 05.12.1920
[295] Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā,* 89.-90. lpp.

jautājumiem. 23. decembrī VIII Padomju kongresā V. Ļeņins atzīmēja, ka „ar Latviju nesen esot bijis ass stāvoklis, bet tagad tas esot uzlabojies”.[296] Bet 30. decembrī ārlietu ministra vietnieks H. Albats augsti novērtēja abu valstu attiecības.[297]

Vērtējot “Vrangeliādes” lietu kopumā, vajag atzīmēt, ka „Vrangeļa aģentu” skaits bija 21 cilvēks, 4 no kuriem vēlējās aizbraukt uz savu dzimteni Poliju, vēl 4 no tiem bija no Lietuvas un arī vēlējās atgriezties mājās, 5 vēlējās aizbraukt uz Poliju vai Dienvidkrieviju pie saviem radiem un vienas sievietes mērķis bija tieši Rīga.[298] Par nodomu iestāties kādā armijā stāstīja tikai viens cilvēks.[299] Tas nozīmē, ka 14 cilvēki negribēja karot, bet vienkārši meklēja labākus dzīves apstākļus. Kas attiecas uz sakariem ar valdību šajā jautājumā, tad ir īpaši jāpasvītro, ka šo pasākumu uzņēmās atbalstīt ģenerālis P. Radziņš, kurš uzskatīja, ka krievu emigranti Latvijai ir bīstami un tāpēc vajag izmantot šo iespēju atrisināt minēto problēmu.[300] Varbūt tas nebija labs risinājums, jo deva iespēju sociāldemokrātiem runāt, ka Latvijas armijas virspavēlnieka štāba priekšnieks atbalsta krievu pretboļševistiskās organizācijas. Bet nekādu īpaši tuvu sakaru starp ģenerāli Radziņu un krievu emigrantiem nebija. No izmeklēšanas materiāliem ir labi redzams, ka sociāldemokrātu un padomju sūtniecības apsūdzības bija ļoti pārspīlētas, kas liecina, ka krīze tika mākslīgi izveidota, lai sasniegtu konkrētus politiskus mērķus.

Vērtējot Latvijas valdības reakciju, ir jāatzīmē, ka sodi bija diezgan žēlsirdīgi. Neviens no aizturētiem netika sodīts ar ieslodzījumu cietumā. Polijas, Lietuvas, Igaunijas un Baltkrievijas pavalstnieki tika nodoti savas valsts pārstāvniecībām nosūtīšanai uz dzimteni. Krievijas un Latvijas pavalstniekus piespieda vienkārši atstāt Latvijas robežas divu nedēļu laikā. Ģenerālis B. Maļavins palika Latvijā. Iespējams, ka palika arī pulkvedis A. Danilovs. Tas liecina, ka Latvijas valdība neuzskatīja viņus par lieliem noziedzniekiem, bet bija spiesta rīkoties tikai „Vrangeliādes” dēļ.

Kā mēs redzam, pati „Vrangeliāde” beidzas novembra vidū, un arī tajā laikā „Sociāldemokrātā” tika publicēti pēdējie raksti par šo tēmu. Bet abu valstu attiecības

---

[296] Посланник г. Весманс о своей деятельности и советско-латвийских отношениях, *Сегодня*, 29.12.1920
[297] Товарищ министра иностранных дел г. Албат о слухах и сенсация, *Сегодня*, 30.12.1920
[298] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 175.-176. lpp.
[299] LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l., 68. lpp.
[300] LVVA, 3601.f., 1.apr., 465.l., 128. lpp.

pakāpeniski noregulējas viena mēneša laikā. Šajā posmā bija daudz strīdu un konfliktu, bet tomēr kopējā noskaņa uzlabojās. Un jau decembrī ārlietu ministra biedrs H. Albats to augsti novērtēja.

2. Krievu pretboļševistisko spēku aktivitātes Latvijā 1921-1928 g.

2.1. Krievu monarhistiskā kustība 1920-os gados. Īss raksturojums.

Krievu monarhiskas kustības dēļ revolūcija sadalījās uz vairākiem virzieniem. Krievu vēsturnieks N. Antoņenko, raksturojot krievu monarhisku kustību emigrācijā rakstīja: "Plašs sociāli-politiskais krievu emigrācijas sastāvs dabiskā ceļā nosaka krievu monarhisma diferenciāciju, un kā sekas tam – politiskas doktrīnas daudzveidība dažādu monarhisku domas virzienu starpā".[301] Šo doktrīnu, virzienu, organizāciju sistematizācijā ir viens no grūtākiem jautājumiem, kurš joprojām nav līdz galam atrisināts historiogrāfijā.

Vienīgais, kas apvienoja dažādus monarhistu virzienus – bija uzskats, ka Krievijā jārestaurē monarhisku valdību un tikai monarhijas ietvaros ir iespējama tās attīstība un uzplaukums.[302] Mūsdienu krievu historiogrāfija ir iespējams izdalīt trīs monarhistu organizācijas klasifikācijas veidus: pirmā veida pamatā ir attieksme pret armiju, otrā - ideoloģiski uzskati par atjaunotās Krievijas valsts struktūru un trešā – attieksme pret ārzemju valdībām. Pirmā virziena piekritēji uzskatīja, ka visas monarhiskas organizācijas ir iespējams sadalīt uz trim grupām (kuras noformējas 1922.g.) pēc viņu attieksmes pret armiju – Augstākās monarhiskas padomes (Высший монархический совет vai VMS) atbalstītāji, "легитимисты" ("legitimisti") vai lielkņaza Kirilla piekritēji un "непредрешенцы" ("nepredrešenci") vai lielkņaza Nikolaja piekritēji. VMS ideoloģiskā ziņā turpināja melnsimtnieku organizācijas tradīcijas un uzskatīja, ka armija ir viņu ideoloģijas lielākais aizstāvējs, kuru "jāattīra" no citiem uzskatiem, tāpēc armijas priekšā ir jābūt Padomes pārstāvjiem. Lielkņaza Kirilla piekritēji uzskatīja, ka tikai lielkņazam Kirillam ir tiesības uz Krievijas cara kroni un tāpēc visiem krievu militārām organizācijām un formējumiem emigrācijā jāklausa tikai viņam. Savukārt, trešās grupas piekritēji uzskatīja, ka armijai jāpaliek ārpus politiskās un ideoloģiskās cīņas un neatbalstīja lielkņaza Kirilla tiesības uz troni.[303]

Nedaudz savādāku virzienu sadalījumu piedāvāja savā rakstā vēsturnieks A. Seregins, kurā paralēli VMS un lielkņaza Kirilla atbalstītājiem viņš apskata arī Konstitucionālo

---

[301] Антоненко Н. В., *Идеология и программа монархического движения русской эмиграции*: автореф. дис. Москва, 2005. Стр. 4.
[302] Серегин А.В., Программы русской монархической эмиграции в Европе в 1920-30-х гг. по реставрации монархии в России, *Преподаватель XXI век*, Москва, МПГУ, 2009, №4, стр.229
[303] Серегин А.В., Монархисты-легитимисты и Русский общевоинский союз, *Новый исторический вестник*, Москва, 2014, №39, стр. 90-93

monarhisku savienību (Конституционно-монархический союз vai KMS). VMS ideoloģijas pamatā bija bijušo melnsimtnieku organizācijas uzskati. Ļoti lielu lomu viņi piešķīra antisemītismam, kā arī atbalstīja Baznīcas valdošu lomu sabiedrībā. Viņi uzskatīja, ka monarham ir jābūt no Romānovu dzimtas, bet konkrētu personu vajag izvēlēt tautai. KMS ideoloģijas pamatā bija P. Stolipina reformas turpināšana – vietējās pašpārvaldes attīstība, nacionālās autonomijas princips – kopumā, pēc viņu uzskatiem, valstij ir jābūt kā regulatoram starp "darbu un kapitālu". Savukārt, lielkņaza Kirilla piekritējus ir iespējams sadalīt uz divām grupām – bijušiem ierēdņiem un radikālām fašistiskām organizācijām, kurus atbalstīja salīdzinoši jauni cilvēki. Pirmā grupa piedāvāja saglabāt padomes sistēmu Krievijā, kuru viņi uzskatīja par itāļu fašisma korporāciju paveidu, un no otrās puses ierobežot šo pašpārvaldes sistēmu ar birokrātisku aparātu. Savukārt, otrā paveida pārstāvji uzskatīja, ka Krievijā ir jārealizē radikāli fašistiskās un nacionālistiskās reformas, kuru uzdevums būtu izveidot jaunu krievu pilsoņi.[304]

Trešu klasifikācijas veidu piedāvā krievu vēsturnieks G. Ivakins, kurš sadalījis visas organizācijas uz divām grupām - "Parīzes" un "Berlīnes". Par Berlīnes grupas spilgtāko vadītāju viņš uzskata N. Markovu, bet par Parīzes grupas vai partijas vadītāju - A. Trepovu. Pirmā grupa savā darbībā orientējas uz Vāciju, sadarbojoties ar vietējiem politiskiem spēkiem, un pieļāva Versaļas sistēmas pārskatīšanu. Savukārt, Parīzes partija orientējas uz Franciju un ASV.[305] Abas grupas vēl dalījās uz lielkņaza Nikolaja un lielkņaza Kirilla piekritējiem. Pirmie uzskatīja, ka Krievijas atjaunošana nav iespējama bez ārzemju palīdzības, bet cara personu ir jāizvēlas visai tautai; savukārt, lielkņaza Kirilla piekritēji uzskatīja, ka lielākā loma šajā procesā pieder krievu tautai un, ka boļševiku valdība kritīs iekšēju problēmu dēļ; bet par caru viņi uzskatīja lielkņazi Kirillu, kurš pēc imperatora Nikolaja nāves bija vecākais Romānovu dzimtas pārstāvis.[306]

Ļoti sarežģīts jautājums ir par valdošu organizāciju krievu monarhistu vidū. Vēsturnieks A. Seregins uzskata, ka līdz lielkņaza Nikolaja nāvei (1929.g.) tieši viņa uzskati bija populārāki krievu emigrantu, īpaši virsnieku vidū. Savukārt, kopš 1930-to gadu sakumā sākās lielkņaza

---

[304] Серегин А.В., Программы русской монархической эмиграции в Европе в 1920-30-х гг. по реставрации монархии в России, *Преподаватель XXI век*, Москва, МПГУ, 2009, №4, стр.229-232

[305] Ивакин Г.А., Идейно-политическая жизнь в среде русских эмигрантов-монархистов в начале 1920-х годов, *Интеллигенция и Мир*, Иваново, ИГУ, 2015, №4, стр. 49-50

[306] Turpat, 55.-57.lpp.

Kirilla atbalstītāju uzplaukums,[307] kuru vēsturnieks skaidro gan ar to, ka viņš aktīvi apbalvoja sev lojālos cilvēkus,[308] gan zināmā mērā ar fašistiskās idejas uzplaukumu.[309]

Vēl viens svarīgs jautājums ir monarhistu un virsnieku organizācijas ("Русский общевоинский союз" vai ROVS). Padomju laikā historiogrāfijā valdīja uzskats, ka visi virsnieki, kuri emigrēja uz Rietumiem, pēc revolūcijas bija monarhisti un nekādas starpības starp viņiem nebija – respektīvi viņi visi bija "komunisma ienaidnieki", reakcionāri un ārzemju izlūkdienestu aģenti.[310] Mūsdienās šis uzskats ir mainījies, jo, pirmkārt, ROVS vadītājs P. Vrangels vēl 1922.g. 23.augustā izdeva pavēli, kura bija vērsta pret armijas politizāciju, bet 1923.g. vispār aizliedza krievu virsniekiem iestāties politiskās (tieši monarhiskās) organizācijās. Kopumā attiecības starp ROVS struktūrām un lielkņaza Kirilla un VMS piekritējiem bija ļoti sarežģītas. [311] ROVS uzdevums bija apvienot pēc iespējas vairāk cilvēkus, tāpēc ideoloģiskā ziņā tās platforma bija ļoti nekonkrēta – tikai antiboļševisms, "nepredrešenstvo" un ideja par armijas struktūras saglabāšanu tālākai cīņai pret boļševikiem.[312] Bet tomēr vajag atzīmēt, ka lielāka emigrantu un arī bijušo virsnieku daļa bija noskaņota promonarhiski, neskatoties uz to, ka aktīvu monarhistu skaits bija salīdzinoši mazs.[313]

1920-to gadu otrajā pusē savu darbību uzsāka krievu jauniešu organizācijas, kuri sevi uzskatīja par zināmu alternatīvu iepriekš izveidotajām organizācijām. Viņi gribēja patstāvīgi, bez veco organizāciju autoritātes palīdzības izprast revolūcijas cēloņus un emigrantu kļūdas cīņā pret lieliniekiem. Pirmās organizācijas 1929.g. apvienojās Dienvidslāvijā un Bulgārijā zem nosaukuma Nacionālā krievu jaunatnes apvienība ārzemēs (Национальный Союз Русской молодежи). 1931.g. decembrī nosaukums tika nomainīts uz Jaunās paaudzes nacionālā apvienība (Национальный союз нового поколения vai NSNP) un organizācijas statūtā tika ievests jaunais pants par vecumu – organizācijas biedru maksimālais vecums nevarēja būt

---

[307] Серегин А.В., Монархисты-легитимисты и Русский общевоинский союз, *Новый исторический вестник*, Москва, 2014, №39, стр. 98-99
[308] Turpat, 99.lpp.
[309] Серегин А.В., Программы русской монархической эмиграции в Европе в 1920-30-х гг. по реставрации монархии в России, *Преподаватель XXI век*, Москва, МПГУ, 2009, №4, стр.232
[310] Серегин А.В., Монархисты-легитимисты и Русский общевоинский союз, *Новый исторический вестник*, Москва, 2014, №39, стр. 89
[311] Turpat, 92.-93.lpp.
[312] Извергина В.П., И.А. Ильин и идеология Белого движения, *Регионология*, МГУ им. Н.П. Огарёва, Саранск, 2012, №1 (78), стр.229
[313] Tā, piemērām, Politiskā pārvalde, apskatot Speciālās komitējas krievu emigrantu lietās Latvijā, kura palīdzēja trūcīgiem emigrantiem un bija populārāka organizācija krievu emigrantu vidū no 1925.g. līdz 1929.g. (kad pasliktinājās ekonomiskais stāvoklis un komitēja vairs nespēja palīdzēt emigrantiem tādā pašā apjomā, kā pirms tam) secināja, ka biedru noskaņojums kopumā bija monarhisks (LVVA, 3235.f., 6ap., 155.l., 465.lp.)

vairāk nekā 1895. dzimšanas g. vai 26 gadi. NSNP, tapāt ka ROVS, uzstājās par teroristisku darbību, kuru uzskatīja par svarīgu pretboļševistiskas cīņas elementu. Organizācijas ideoloģijas pamatā bija "nepredrešenstvo", antikomunisms un aktīvīsms (aktīvas pretošanās princips). Jaunieši, kurus apvienoja šī organizācija, nebija īsti apmierināti gan ar veco monarhisku ideoloģiju, gan ar kreisām idejām, un tāpēc meklēja savu ceļu uz iepriekš aprakstīta pamata. Viņiem bija svarīga tieši aktīva darbība, aktīva cīņa, nevis teorētiskās sistēmas. [314]

Kopumā monarhiska kustība apskatītajā periodā bija ļoti sadrumstalota un bieži organizācijas zemākas kārtas biedri slikti zināja savas organizācijas ideoloģiju. Par piemēru tam var kalpot tiesas prāvas Padomju Krievijā, kur apcietinātie dažādu pretlieliniecisku organizāciju locekļi nevarēja izskaidrot savas organizācijas ideoloģiju, kam īpaši pievērsa uzmanību padomju prese, lai pieradītu monarhiskas organizācijas locekļu "tumsonību".[315]

2.2. "Союз верных" darbība Latvijā 1920.g. nobeigums – 1922.g. janvāris

Viena no pirmām monarhiskām organizācijām krievu emigrantu vidū bija "Союз верных"[316]. Pēc Politiskās pārvaldes datiem organizācija tika izveidota 1920.g. sākumā uz "Monarhiskas komitējas" pamatā. Savienība saņēma finansējumu no Ziemeļrietumu armijas štāba (kopumā 8 milj. vācu marciņu). Par saņemto naudu organizācijas pārstāvji aizbrauca uz Vāciju, kur Berlīnē izveidoja dažādas kancelejas, izdeva laikrakstu "Двухглавый орел", kuru izplatīja krievu karagūstekņu vidū; kā arī nodarbojās ar informācijas vākšanu par esošo situāciju jaunajās valstīs Krievijas impērijas teritorijā.[317] Savienības sastāvā tika izveidota arī Dienvidu monarhiska grupa, kuras aktivitātes centrs lokalizējas Ukrainā un Krimā.[318] Pēc Politiskās pārvaldes informatoru ziņām, organizācija uzturēja sakarus ar Dienvidkrieviju caur Londonu, kur "Sojuza" labā strādāja karaflotes virsnieks, II ranga kapteinis Novopačemijs.[319] Bet 1920.

---

[314] Терезов А. С., Идейно-политические искания и организационное оформление русской белоэмигрантской молодежи в 1920-1930-е годы на примере национального союза нового поколения, *Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского*, Пенза, 2008, №10, стр. 84-88
[315] Кичкасов Н., *Белый террор против СССР*, Москва, Литиздат Народного комиссариата по иностранным делам, 1928, стр. 57.
[316] Tālāk šīs nodaļās tekstā - Savienība
[317] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 1.lp.
[318] Иванов А., *«Мы должны связать и красных и белых». Политическая деятельность Н.Е. Маркова в годы Гражданской войны и эмиграции (1918 -1930-е гг.)*., Русская линия, (ir pieejams: http://rusk.ru/st.php?idar=172245)
[319] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 1.lp.

g. Dienvidu grupas vadība arī aizbrauca uz Vāciju, kur ieradās Minhenē.[320] Berlīnē organizācijas centrā strādāja N. Markovs-otrais, ģenerālis P. Krasnovs un V. Biskupskis, pulkveži F. Evaļds, V. Sergejevs un citi virsnieki.[321] Tieši Nikolajs Markovs-2, viens no labo monarhistu redzamākajiem pārstāvjiem III un IV Krievijas valsts domē, melnsimtnieku partijas "Союз нового поколения" līderis, bija organizācijas ideoloģiskais vadītājs un avīzes "Двухглавый орел" redaktors. Pēc saviem uzskatiem viņš bija galīgais monarhists un nacionālists ar izteiktu antisemītisku noskaņu.[322]

"Союз верных" Latvijas nodaļas vadītājs bija pulkvedis Ivans Lukins. Viņš dienēja Ziemeļrietumu armijā, bet 1920.g. pēc armijas izformēšanas viņš ierādās Latvijā, kur nodibināja sakarus ar Francijas misijas darbinieku, kādu De Foru[323], kuram piegādāja informāciju par esošu Padomju Krievijā situāciju un par vietējām krievu organizācijām, cerēdams saņemt finansējumu, kuru De Foram nav izdevies nodrošināt. I. Lukins uzstādīja draudzīgus attiecības ar vietējo B. Savinkova organizācijas[324] pārstāvju pulkvedi Alekseju Danilovu (kuru 1921.g. oktobrī nomainīja virsleitnants Viktors Stroganovs)[325], ar kuru viņš apmainījās ar informāciju[326]. Viena no lielākajām I. Lukina problēmām bija naudas trūkums, un lai iegūtu līdzekļus savai darbībai, viņš uzturēja sakarus ar poļu ģenerāli L. Želigovki. I. Lukins piegādāja viņam izlūkošanas informāciju, par ko saņēma 300 000 Latvijas rubļu.[327]

---

[320] Окроков А.В., Краткий исторический обзор политических организаций русской эмиграции, *Трибуна русской мысли*, №11, (ir pieejams: http://www.cisdf.org/TRM/TRM11/okorokov_11.html)
[321] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 1.lp.
[322] Sk. Ганелин Р. От черносотенства к фашизму, *Ad hominem. Памяти Николая Гиренко*. Санкт-Петербург, МАЭ РАН, 2005, с. 243-272.
[323] De Fors (dažviet ir rakstīts De Fošs) – Francijas militārās misijas darbinieks. Militāro dienestu uzsāka Krievijas armijā 12. huzāru pulkā, 1914.g. aizbrauca uz Franciju. Pirmās pasaules kara laikā - Francijas armijas virsnieks, kapteinis. 1918.-1920.g. kādu laiku dienēja Franču misijā grāfa de Martela vadībā A. Kolčaka valdības laikā. Rīgā nodarbojās ar politisku izlūkošanu un kontrolēja krievu organizācijas darbību. Francijā ir pazīstams kā rojālists, krievu organizācijas vidū īpaši atbalstīja monarhiskās organizācijas; tomēr viņš vairāk solīja, nekā darīja, jo uz viņa plāniem Parīzē skatījās ļoti piesardzīgi. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 1.lp.)
[324] "Союз защиты родины и свободы"
[325] Interesanti, ka Politiskās pārvaldes kartotēkā V. Stroganovs ir raksturots kā krievu monarhists (LVVA, PPK, Viktors Stroganovs, 384.lp.)., neskatoties uz to, ka viņš bija B. Savinkova organizācijas "Союз защиты родины и свободы" , kuru Politiskās pārvaldes ierēdni raksturoja kā sociālistisku un antimonarhisku, pārstāvis. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 1.lp.))
[326] A. Danilovam un I. Lukinam informāciju piegādāja ģenerālis D. Simansons, pulkveži J. Francis, virsnieki Dreiliņš un Gigensons, Politiskās pārvaldes ierēdnis M. Boļšesoļskis. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 2.-3.lp.)
[327] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 1.lp.

1920.g. novembrī I. Lukins ar De Foru starpniecību pieprasīja naudu no Parīzes Finanšu komitejas[328], kura organizēja viņam tikšanās ar Komitēja pārstāvi – kņazu L. Urusovu.[329]

Pulkvedis A. Danilovs, kuru Politiskā Apsardzība uzskatīja par "Союз защиты родины и свободы" pārstāvi Latvijā, uzturēja sakarus ar Varšavu ar kurjeru palīdzību – kazaka sotņika Dimitrija Golubeva un kāda Formakova starpniecību[330]. D. Golubevs, kurš tika aizturēts 1921.g. 29.jūnijā par mēģinājumu nelegālā ceļā šķērsot Latvijas un Polijas robežu, nopratināšanas laikā norādīja, ka B. Savinkovam ir tik draudzīgas attiecības ar J. Pilsudski, ka policija un armija vispār neierobežoja B. Savinkova organizācijas darbību. Viņš arī izstāstīja, ka A. Danilovam ir uzdots izveidot kaujinieku grupu Latvijas teritorijā un organizēt sacelšanās Pleskavas apgabalā.[331] Pats A. Danilovs pastāstīja, ka viņam ar Formakova starpniecību tika nodots B. Savinkova lūgums savākt informāciju par esošo stāvokli Pleskavas apgabalā. Bet tā kā informācijas bija ļoti maz, viņš vēl nav paspējis neko nosūtīt uz Varšavu.[332] Tomēr 1. augustā Daugavpils rajona Politiskās Apsardzības pārzinis nolēma izbeigt lietu par A. Danilova nodaļas organizēšanu Latvijas teritorijā pierādījumu trūkuma dēļ .[333]

1921.g. rudenī, kad tika uzsākta izmeklēšana, Savienības darbība nonāca Politiskās Apsardzības redzeslokā [334]. 1921.g. decembrī tika apcietināti "monarhiskas organizācijas" locekļi: pulkvedis Kronids Anatkons, grāfs Nikolajs Borhs, N. Judeņiča armijas virsnieks Romans Matvejevs un pulkvedis Jakovs Jakovļevs. Iespējams, tika apcietināti arī pats I. Lukins, pulkvedis A. Danilovs un Feodors Rosalions-Sočaļskis, jo "Союз верных" lietā un Politiskās pārvaldes kartotēkā ir saglabājušas ziņas par viņiem piemērotiem sodiem, taču viņu nopratināšanas protokolu nav.[335]

---

[328] Iespējams, "Комитет временной помощи русским во Франции"
[329] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 3.lp.
[330] Šajā laikā (1921.g.) Daugavpilī dzīvoja krievu rakstnieka Arsenija Formakova (1900-1983) ģimene (viņa tēvs Ivans Formakovs, pats Arsenijs un viņa jaunākais brālis Mihails (kuram tajā laikā bija tikai 11 gadi). Vēlāk Arsenijs Formākovs sadarbojas ar avīzi "Слово", 1940.g. 30.julijā viņš tika apcietināts par pretkomunistisku darbību. Iespējams, ka kāds no viņiem (pats Arsenijs Formakovs vai viņa tēvs Ivans Formakovs) bija B. Savinkova organizācijas kurjers. (par A. Formakovu sk. Формакова Е., А. И. Формаков (1900 - 1983). *Биография*., (ir pieejams: http://www.russianresources.lt/archive/Formak/Formak_3.html))
[331] LVVA,3235.f., 2.ap., 731.l., 2.lp.
[332] Turpat, 4.lp,
[333] Turpat, 11.lp.
[334] Informāciju par organizācijas locekļiem un viņu aktivitātēm Politiskās Apsardzības vadītājam Valdemāram Alpam piegādāja Jevgenijs Malskis-Tolstovs. (LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 68.lp)
[335] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l.

Pulkvedis Jakovs Jakovļevs, pēc N. Borha un K. Anatkina ziņām, bija ģenerāla P. Glazenapa pārstāvis Latvijā, kurš bija pilnvarots vest pārrunas ar Latvijas valdību par pretbolševistiskas darbības turpināšanu.[336] N. Borhs pastāstīja, ka viņš atdeva J. Jakovļevam lielas naudas summas, kuras viņam (N. Borham) nosūtīja no Vācijas viņa māsa, barona Frederiksa sieva.[337] Pēc N. Borha datiem, Latvijā bija vēl viens ģenerāļa P. Glazenapa pārstāvis – kāds Nikolajs Mejers, kurš uzturēja sakarus gan ar bijušo Ziemeļrietumu valdības ministru Manuilu Marguliesu, gan ar De Foru.[338] Romans Matvejevs, kurš pazina N. Mejeru, domāja, ka ar N. Mejera starpniecību M. Margulies realizēja kādu komerciālu sadarbību ar De Foru.[339] Pats J. Jakovļevs šo visu informāciju noraida, atzīmējot, ka Latvijā viņš ieradās 1921.g. augustā[340], lai saņemtu savas mantas Daugavpilī, kur viņš dienējis līdz 1914. g. augustam 20.saperu bataljonā. Ģenerāli P. Glazenapu viņš pazīst, jo pēdējam viņš ir palīdzējis rakstīt grāmatu ”Pilsoņu kara vēsture Dienvidkrievijā”, par ko P. Glazenaps ir samaksājis viņam 7 000 ungāru kronu un 1060 dāņu kronu, bet nekādus politiskus uzdevumus un pilnvaras no P. Glazenapa viņš nav saņēmis. Rīgā viņš it kā esot redzējis K. Anatkinu, kuru viņš pazīst kopš dienesta Krimā, un grāfu N. Borha, kurš piedāvāja viņam vest pārrunas ar Latvijas valdību par krievu lietām, un pāris reizes ir redzējis arī De Foru, kuru pazīst vēl no Krievijas kā franču misijas darbinieku, bet par I. Lukinu un A. Danilovu viņš neko nav dzirdējis.[341] Kronids Anatkins par sevi pastāstīja, ka viņš ir dienējis P. Vrangeļa armijā. 1920.g. decembrī emigrēja uz Belgradu. Vietējais krievu militārais aģents ģenerāls V. Artamonovs nosūtīja viņu uz Ungāriju pie ģenerāļa Dolinska[342], kurš 1921.g. decembra sakumā nosūtīja viņu uz Latviju pulkveža Jakova Jakovļeva rīcībā.[343] Grāfs Nikolajs Borhs 1918.g. oktobrī emigrēja uz Latviju, kur novembrī iestājas landesvērā. 1920.g. aprīlī viņš demobilizējās un augusta mēnesī kopā ar savu masu aizbrauca uz Krimu. Rīgā viņš bija atgriezies pēc 10 nedēļām caur Budapeštu un Berlīni.[344] Ir jāatzīmē, ka Politiskās pārvaldes kartotēkā ir saglabājies N. Borha raksturojums:

[336] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 14., 16.lp.
[337] LVVA, PPK, grafs Nikolajs Borhs, 1525.-1527.lp.
[338] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 14., 16.lp
[339] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 17.lp
[340] N. Borhs paziņoja, ka J. Jakovļevs dzīvo Rīgā kopš 1920.g. decembra. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 16.lp)
[341] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 18.lp.
[342] Iespējams, ģenerālmajors Jevgeņijs Dolinskis.
[343] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 14.lp.
[344] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 16.lp

"Vidēja auguma, ar gludi noskūtu galvu, kokaīnists, stipri lieto alkoholu, atstāj nenormālā cilvēka iespaidu, kokaīna iedarbībā ir ļoti runīgs".[345]

1922.g. 2. un 9. janvārī Iekšlietu ministrs pieņēma lēmumus par organizācijas darbinieku sodiem. 2. janvārī tika pieņemts lēmums par K. Anatkinu un grāfu N. Borhu. Lēmumā ir atzīmēts, ka viņu piederība pie monarhiskas organizācijas ir pilnīgi pierādīta, un tāpēc viņiem 7 dienu laikā ir jāatstāj Latvijas teritorija.[346] Par N. Borhu kartotēkā ir rakstīts, ka 1922.g. viņš aizbrauca prom no Latvijas.[347] K. Anatkina gadījumā nekādu ziņu par to, ka viņš ir palicis Latvijā Politiskās pārvaldes arhīvā nav, tāpēc, visticamāk, viņš arī aizbrauca prom. 9.janvārī Iekšlietu ministrs pieņēma lēmumu arī par J. Jakovļeva, I. Lukina un F. Rosaļiona-Sočaļska izraidīšanu no valsts.[348] Ivans Lukins atstāja Latvijas robežas 1922.g. 1 martā.[349] F. Rosaļions-Sočaļskis, kuru apsūdzēja monarhiskā aģitācijā un informācijās piegādāšanā I. Lukinam, 1922.g. janvārī izbrauca uz Dancigu, bet februārī un martā vairākkārt ir apmeklējis Latviju un martā vēlreiz tika aizturēts par monarhisku darbību.[350] Visticamāk izbrauca arī J. Jakovļevs, jo nekādu ziņu, par to, ka viņš būtu palicis Latvijā nav.

Pulkvedim A. Danilovam un R. Matvejevam ir izdevies palikt Latvijā - 1922.g. janvāra lēmums par A. Danilova izraidīšanu tika atcelts 1922.g.19.maijā.[351] Nekāda veida nebija sodīts tikai Romans Matvejevs. Viņš, strādājot monarhiska organizācijā piegādāja informāciju arī britu izlūkdienesta virsniekam Trachtenbergam. 1923.g. jūlija sākumā viņš mēģināja nelegālā ceļā šķērsot robežas ar Padomju Krieviju. 6.jūlijā viņš tika aizturēts, par ko Vecgulbenes rajona pārzinis ir paziņojis Politiskās pārvaldes vadītājam.[352] Nekādu ziņu par viņa tālāko likteni nav.

2.3. 1922.g. pavasaris – atentātu gatavošana pret Padomju Krievijas Dženovas konferences delegāciju

1922.g. no 10.aprīļa līdz 20.maijam Dženovā notika starptautiskā konference par ekonomiskiem jautājumiem. Lielbritānijas vēlme uzaicināt uz konferenci Padomju Krievijas

[345] LVVA, PPK, grafs Nikolajs Borhs, 1525.lp.
[346] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 34.lp
[347] LVVA, PPK, grafs Nikolajs Borhs, 1525.lp.
[348] LVVA, 3235.f., 2.ap., 1954.l., 36., 38., 41.lp
[349] LVVA, PPK, Jānis Lukins, 756.-757.lp.
[350] LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 39.lp Šajā lietā viņa uzvārds ir rakstīts ka Teodors Rosalins-Sačalskis vai Rosalins Sašalskis.
[351] LVVA, PPK, Aleksejs Danilovs, 857.lp.
[352] LVVA, PPK, Romans Matvejevs, 182.-183.lp.

delegāciju bija izraisījusi lielu kritiku un nepatiku krievu monarhiski noskaņotu emigrantu vidū. Tika izteikti viedokļi, ka lielinieku delegācijas mērķis ir nevis Krievijas ekonomikas atjaunošana, bet partijas ierēdņu finansiālā stāvokļa uzlabošana; ka Rietumu valstis, sadarbojoties ar Padomju Krievijas delegāciju, atbalsta lielinieku režīmu. Krievu organizācijas sūtīja memorandus, vēstules un ziņojumus citiem konferences dalībniekiem, kur rakstīja, ka lielinieku delegācija nevar pārstāvēt visu Krieviju, jo neviens viņu valdību nebija izvēlējies, kā arī aprakstīja situāciju Padomju Krievijā, lai pieradītu, ka sadarboties ar lieliniekiem nav iespējams.[353]

Dažiem bijušajiem krievu virsniekiem pat radās ideja organizēt teroristisku aktu pret Padomju delegāciju, lai liegtu tai iespēju piedalīties konferencē un izrādīt savu gatavību cīņas turpināšanai. Vajag atzīmēt, ka šī ideja nav ieguvusi atbalstu no krievu monarhistu līderu puses, jo tie uzskatīja, ka pārtraukt pārrunas starp Padomju Krieviju un Rietumeiropas valstīm ar tādu teroristisku aktu nav iespējams, un ka atentāts var izprovocēt jaunas represijas Padomju Krievijā.[354]

Viena no tādām virsnieku grupām pastāvēja arī Latvijā. 1922.g. 17. februārī laikraksts "Latvijas Kareivis" publicēja nelielu ziņojumu ar nosaukumu "Provokatoru centrāle Rīgā", kura pievērsa uzmanību krievu virsnieku darbībai Rīgā, kā arī tika izteikts pieņēmums, ka viņi plāno saasināt attiecības starp Latviju un Padomju Krieviju.[355] Šis raksts kļuvis par lietas izmeklēšanas sākumpunktu. Tomēr, vajag atzīmēt, ka neviena avīze tobrīd, februāri, nebija pievērsusi uzmanību šim ziņojumam, un pirmās publikācijas par šo lietu parādījās tikai uz marta nobeigumu. Pēc aģenta "Ivanova" ziņojumiem, Latvijā strādā monarhiska organizācija, kuras mērķis ir "vienota un nedalāmā Krievija". ""Baltie" no visiem spēkiem cenšas saasināt attiecības starp Padomju Krieviju un Baltijas valstīm, un pēc iespējas novest šis valstis līdz karam, lai apstākļi kalpotu organizācijas labā…". Lai īstenotu šo mērķi minētā organizācija plāno izdarīt teroristisku aktu pret Padomju Krievijas delegāciju, kura brauks uz Dženovu caur Latviju.[356]

---

[353] Урядова А.В., Генуэзская конференция и русская эмиграция, *Вестник РГГУ*, Серия «История. Филология. Культурология. Востоковедение», №17, 2009, стр. 141-142
[354] РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 84. Д. 296. Л. 1-14. (Ir pieejams: *"Совершенно Секретно": Лубянка Сталину о положении в стране (1922-1934 гг)*, т.1 1922-1923 г., ч.1, Москва, 2001, (ir pieejams: http://istmat.info/node/22555))
[355] Latvijas kareivis, №69, 17.02.1922
[356] LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 4.lp.

Pēc izmeklēšanas materiāliem, organizācijas dalībnieku vidū bija ļoti dažādi cilvēki: firsts un firstiene Liveni, kurus Politiskā pārvalde uzskatīja par "idejiskiem monarhistiem"[357], "Союз верных" darbinieki – pulkvedis Ivans Lukins un Teodors Rosalion-Sačalskis, B. Savinkova organizācijas "Союз защиты родины и свободы" pārstāvji pulkvedis Aleksejs Danilovs un Viktors Stroganovs, Rīgas Krievu universitātes kuršu vadītājs – profesors Konstantins Arabažins[358] un daudzi citi cilvēki (kopumā 24 cilvēki).[359]

1922. g. 29.martā avizē "Сегодня" tika publicēts plašs ziņojums par notikušajiem 27. un 28.martā arestiem krievu virsnieku vidū. "Tika apcietināti firste Livena, kura nodarbojas ar labdarību; bijušais virsnieks Laiming un citi… Atbildīgās iestādes mums paziņoja, ka aresti nav saistīti (!)[360] ar Padomju Krievijas delegācijas ceļošanu, bet gan ar monarhiskas organizācijas atklāšanu". Avīze pievērš uzmanību arī tam, ka marta nobeigumā aresti krievu virsnieku vidū notika arī Polija un Igaunijā. Tā, Tallinā tika apcietināti 15 krievu virsnieku, bet Polijā – 17 krievu virsnieku un politiķu. Abos gadījumos tika paziņots, ka visi apcietinātie krievu virsnieki un politiski darbinieki pārstāvēja konspiratīvas monarhiskas organizācijas.[361] Nākamajā dienā "Сегодня" tika publicēts plašs raksts ar nosaukumu "Melnais terors", kur uzmanības centrā bija melnsimtnieku darbība Krievijas impērijā un nobeigumā izdarīts secinājums, ka kopš tā laikā monarhisti nav mainījušies.[362] Vairs nekādas informācijas par apcietinātiem cilvēkiem un vispār par monarhistiem tuvākajā laikā avīzē netika publicēts[363], bet ļoti daudz uzmanības tika veltīts Padomju Krievijas delegācijai, kura 29. martā ieradās Rīgā (divas dienas vēlāk pēc arestiem).[364] 29. un 30. martā Rīgā notika Padomju delegācijas Baltijas valstu (Latvijas, Igaunijas un Polijas) pārstāvju konference. Naktī uz 31. martu Padomju delegācija devās uz

[357] LVVA, 3234, 4.ap., 765.l., 1.lpp.
[358] Konstantina Arabažina lieta tika izskatīta atsevišķi, un tās izmeklēšana tika pabeigta tikai 1923.g. rudenī, kuras rezultātā viņa sakari ar monarhiskām organizācijām netika pieradīti. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 2596.l.)
[359] LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 4.lp.
[360] Interesanti atzīmēt, ka Politiskās pārvaldes dokumentos ir rakstīts pilnīgi otrādi, ka visi cilvēki tika apcietināti tāpēc, ka plānoja atentātu pret Padomju delegāciju. (LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 4.lp.) Tas varētu liecināt, ka atbildīgās valsts iestādes vai nu baidījās, ka paziņojums par arestu iemesliem varētu izraisīt kādu negatīvu reakciju sabiedrībā vai no Padomju Krievijas puses, vai arī, iespējams, nebija pārliecinātas, ka šī informācija ir precīza.
[361] Сегодня, 29.03.1922, №72, стр. 2.
[362] Сегодня, 30.03.1922, №73, стр. 1.
[363] Vienīgais izņēmums ir *Сегодня*, 02.04.1922, №76, kur 4.lpp ir ievietots paziņojums (tikai divas rindas) par apcietinātiem bijušajiem virsniekiem - Dominu, Vimihinu un Polecki. Tomēr, vajag atzīmēt, ka izmeklēšanas materiālos nekādas informācijas par cilvēkiem ar tādiem uzvārdiem nav. (LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l.)
[364] Turpat, lpp.1.

Dženovu caur Berlīni.[365] Interesanti atzīmēt, ka 31.martā tika atbrīvoti arī pirmie cilvēki no apcietinātiem,[366] kas liecina, ka aresti un Padomju delegācijas ierāšanās bija cieši saistīti, kā arī aresti no Politiskās pārvaldes puses vairāk ir bijuši kā preventīvais vai profilaktiskais solis, jo tomēr kratīšanas un nopratināšanas rezultātā nekas, kas varētu liecināt par iespējamā atentāta gatavošanos netika atrasts; bet vienīgais, ko ir izdevies pierādīt, bija sešu cilvēku sakari ar ārzemju krievu monarhistiem.[367]

No izmeklēšanas materiāliem ir redzams, ka 27. martā tika apcietināti bijušais pulkvedis Aleksandrs Laimings, Nadežda Bistrova, Elza Līven, Teodors Rasalins-Sočalskis, bijušais Ziemeļrietumu armijas virsnieks Nikolajs Truškovs, kurš dienēja Līvena divīzijā, bijušais Ziemeļrietumu armijas izlūknodaļas ierēdnis Jevgeņijs Maļskis-Tolstojs, Nikolajs Samojlovs, bijušais pulkvedis Aleksandrs Samojlovs (Aleksandrs un Nikolajs nav radinieki) un Makarijs Paspelovs, kurš līdz 1920.g. novembrim dienēja Latvijas armijā 6.Rīgas pulkā.

Nākamajā dienā tika aizturēti Pauls Maercs un Olga Ratko, kuri abi neko nav zinājuši par monarhiskām organizācijām un nākamās dienas laikā viņi tika atbrīvoti.[368] Kopā ar viņiem tika apcietināts bijušais virsnieks Sergejs Rosinskis, kurš pastāstīja, ka ir dienējis N. Judeņiča armijā 6. strēlnieku pulkā, tajā laikā Tallinā viņš redzēja ģenerāli P. Glazenapu, kā arī dzirdēja, ka 1921.g. decembrī viņš (P. Galzenaps) bija apmeklējis Rīgu.[369]

27. martā A. Laimings savas pirmās nopratināšanas laikā atzīmēja, ka viņam nav nekādu sakaru un pat ziņu par monarhiskām organizācijām. Bet 4. aprīlī viņš izstāstīja, ka viņam ir plaši sakari krievu virsnieku vidū. Viņš pazina arī lielkņaza Dimitrija Konstantīna dēlu, kuru lielinieki nogalināja 1919.g. janvārī un lielkņaza Dimitrija Pāvela dēlu, ar kuru viņš joprojām turpina sarakstīties.[370]

Par monarhistiem neko nevarēja pastāstīt Makarijs Pospelovs,[371] Nikolajs Truškovs,[372] Nadežda Bistrova[373] un Nikolajs Samojlovs.[374] Viņi visi tika atbrīvoti laika posmā no 31. martā līdz 5.aprīlīm, jo apsūdzības netika pierādītas.[375] E. Līvena paziņoja uzraugam, ka viņas vīrs,

---

[365] *Сегодня*, 01.04.1922, №75, стр. 1.
[366] LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 69.lp.
[367] LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 103-104.lp.
[368] Turpat, 61.,62.lp.
[369] Turpat, 65.lp.
[370] Turpat, 36., 82.lp.
[371] Turpat, 55.lp.
[372] Turpat, 40.lp.
[373] Turpat, 37.lp.
[374] Turpat, 53.lp.
[375] Turpat, 69.,80.lp.

Anatols Līvens, nepieder nevienai monarhiskai organizācijai un viņai arī nav nekādu sakaru ar monarhistiem; uz jautājumu, vai viņa pazīst kādu no lietā minētiem cilvēkiem, E. Līvena atbildēja, ka viņa pazīst vienu virsnieku ar uzvārdu Lukins, tomēr viņš nebija pulkvedis.[376] Teodors Rosalions-Sočalskis, kurš jau tika izraidīts no Latvijas par informācijas sniegšanu "Союз верных", tika aizturēts jau otru reizi. Neskatoties uz aizliegumu, 1922.g. februārī un martā viņš apmeklēja Latviju.[377] Tomēr pats viņš noraidīja apsūdzības, norādot, ka viņam nav nekādu sakaru ar monarhistiem.[378] Arī Aleksandrs Samojlovs nebija atzinis sevi par vainīgu, tomēr viņš pastāstīja, ka pazīst ģenerāli P. Glazenapu kopš sava dienēšanas laika Tallinā.[379] Bet kratīšanas rezultātā pie viņa tika atrasti materiāli, kuri liecināja, ka viņš ir uzturējis sakarus ar Berlīnes bijušo krievu armijas virsnieku biedrību.[380]

Viens no interesantākiem cilvēkiem apcietināto vidū bija Jevgenijs Maļskis-Tolstojs, kurš 27.martā pirmās nopratināšanas laikā pastāstīja, ka viņam nav nekādu sakaru ar monarhiskām organizācijām un visu savu dzīvi viņš ir veltījis darbībai Latvijas labā.[381] Tajā pašā dienā viņš ir uzrakstījis vēstuli Politiskās Apsardzības vadītājam, kurā ir pievērsis uzmanību tam, ka viņš aktīvi sadarbojas ar Latvijas armijas štāba III nodaļu un ka arī nākotne viņš varētu piegādāt kādu vērtīgu informāciju.[382] Pēc Politiskās Apsardzības datiem, viņam bija labas attiecības arī ar iepriekšēju Politiskās Apsardzības vadītāju Alpu, kuram viņš sniedza ziņas par vietējo krievu aktivitātēm. Piemēram, uz viņu ziņojumu pamata no Latvijas tika izraidīti pulkvedis J. Jakovļevs, kuru J. Maļskis pazina kopš 1918.g., kad viņi abi strādāja Somijā pretizlūkošanas nodaļā Teriokos; kā arī grāfs N. Borhs un pulkvedis K. Anatkins.[383] Naktī uz 28.martu J. Maļskis-Tolstojs ļoti skaļi uzvedās arestu telpā. Dežurants sava ziņojumā uzrakstīja, ka viņš kliedza: "Viņi domā Maļskim bārdu piešūt. Nepiešūs! Maļskis neļaujas! Pie nopratināšanas jautā tik bērnišķīgi, ka pat nav ko atbildēt un ir vienkārši jāsmejas!"[384]

4. un 7. aprīlī tika pieņemti lēmumi par sodu piemērošanu visiem tiem, kuru sadarbību ar monarhistiem ir izdevies pierādīt. A. Laimingam par plašiem sakariem ar "ķeizara ģimenes

[376] Pats A. Līvens šajā laikā bija Berlīnē, tāpēc viņu nopratināt neizdevās. (LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 38.lp.) E. Liven ziņas par vīru ir jāuztver kritiski, jo kratīšanas rezultātā Līvenu dzīvoklī (Rīgā, Antonijas iela 4-4) tika atrasti dokumenti, kuri liecināja, ka A. Līvens bija monarhiskās organizācijas loceklis (LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 104.lp.)
[377] LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 103.lp.
[378] Turpat, 39.lp.
[379] Turpat, 65.lp.
[380] Turpat, 103.lp
[381]Turpat, 54.lp.
[382] Turpat, 57.lp.
[383] Turpat, 69., 75.lp. Šeit tekstā K. Anatkina uzvārds viena vietā ir uzrakstīts kā "Ačatkins".
[384] Turpat, 60.lp.

locekļiem un krievu monarhistu vidū", kā arī ar Franču misijas darbinieku De Foru tika likts atstāt Latvijas teritoriju 5 dienu laikā. T. Rosalionam-Sočaļskim – 7 dienu laikā (Politiskās Apsardzības priekšnieka Martinsona lēmumā nav uzrakstīts pamatojums, vienīgi lūgums Iekšlietu ministram to akceptēt). Sergejam Rosinskim, līdzīgi, kā T. Rosalionam-Sočaļskim bija jāatstāj Latviju vienas nedēļas laikā par sakaru uzturēšanu ar ģenerāli P. Glazenapu un par 6. Somijas strēlnieku pulku ziņu sniegšanu Berlīnes bijušo krievu virsnieku biedrībai[385]. A. Samojlovam par sakaru uzturēšanu ar ārzemju sūtniecībām arī tika likts atstāt Latviju 7 dienu laikā[386]. J. Maļskim piespieda tādu pašu sodu par sakaru uzturēšanu ar ģenerāli P. Glazenapu un pulkvedi J. Jakovļevu, ka arī kukuļu došanas mēģinājumu Politiskās Apsardzības uzraugam Balodim 50 000 rubļu apmērā. Firstam A. Līvenam par piederību pie monarhiskām organizācijām tika aizliegts atgriezties Latvijā.[387]

Tomēr, ir jāatzīmē, ka faktiski prom ir aizbraukuši tikai T. Rosalions-Sočaļskis, pārējie tā vai citādāk ir atgriezušies Latvijā. Aleksandram Samojlovam lēmums par izraidīšanu tika atcelts jau 1922.g. 8. maijā. 8.augustā Iekšlietu ministrs ir pieņēmis līdzīgu lēmumu sakarā ar S. Rosinska lūgumu ļaut viņam atgriezties Latvijā. 19. aprīlī ar līdzīgu lūgumu pie ministra ir vērsies arī A. Laimings, bet sakarā ar šo lūgumu ministra lēmuma nav.[388] 1922.g. 15.jūlijā J. Maļskis saņēma atļauju palikt Rīgā, kur dzīvoja līdz 1927.g., kad atkal tika apsūdzēts piederībā pie krievu monarhistu organizācijas.[389]

Kopumā, vērtējot šo lietu, ir iespējams secināt, ka izmeklēšanas laikā nekādu informāciju par atentātu gatavošanos nav izdevies pierādīt. Sakari ar monarhistiem tika pierādīti tikai S. Rosinskim, A. Līvenam, A. Samojlovam un J. Maļskim, bet nevienam no viņiem nebija plānu organizēt atentātu, un visa viņu monarhiskā darbība izpaudās sarakstē ar monarhistiem no citām valstīm. Tas liecina, ka visām aizturēšanām bija vairāk profilaktiskais raksturs, par ko liecina

---

[385] Krievu vēsturniece N. Harina uzskatīja organizāciju "Berlīnes bijušo krievu virsnieku biedrību" (Visticamāk tas bija "Союз взаимопомощи офицеров бывших армий и флота", jo citas organizācijas Berlīnē ar vārdiem "bijušo virsnieku" nebija, vienīgais izņēmums – "Союз бывших офицеров Преображенского полка", bet šī organizācija apvienoja viena pulka virsniekus) par profesionālu, nevis par politisku organizāciju (Харина Н.А. «Русский Берлин» (1921–1923 годы), *Журналистика русского зарубежья XIX – XX веков*, под ред. Г.В. Жиркова, Санкт-Петербург, 2003, (ir pieejams: http://evartist.narod.ru/text5/20.htm#з_04)), savukārt vēsturnieks A. Okrokovs rakstīja, ka šī organizācija sadarbojas ar "Союз верных" (Окроков А.В., Краткий исторический обзор политических организаций русской эмиграции, *Трибуна русской мысли*, №11, (ir pieejams: http://www.cisdf.org/TRM/TRM11/okorokov_11.html))

[386] Nekādi pierādījumi tam lietā nav uzrādīti (LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l.)

[387] LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 84., 103.-105.lp.

[388] Turpat 114., 118.lp.

[389] LVVA, PPK, Jevgenijs Maļskis-Tolstojs; LVVA, 3235.f., 2.ap., 3694.l., 43.lp.

fakts, ka tie aizturētie, kuriem nav izdevies neko pierādīt, tika atbrīvoti tūlīt pēc Padomju delegācijas aizbraukšanas; savukārt tie, kuri saņēma sodu (izraidīšanu), pēc neilga laika, ja viņi paši to vēlējušies, bija atgriezušies Latvijā.

2.4. "Krievu jaunatnes biedrība Latvijā" 1925. g. augusts – 1927. g. 8. oktobris

1925. g. 19. augustā Rīgā tika izveidota "Krievu jaunatnes biedrība Latvijā", kura sakumā apvienoja dzīvojušus Latvijā krievu jauniešus ar Nansena pasēm[390].[391] "Krievu jaunatnes biedrība Latvijā" bija izveidota kā "Krievu emigrantu biedrības Latvijā" nodaļa, kuras mērķis un uzdevums bija organizēt dažādus pasākumus priekš krievu jauniešiem – ballītes, ģimenes vakarus.[392] Tomēr jauniešu vidū ātri izplatījās monarhiskie uzskati, kā arī vēlme aktīvi cīnīties ar lielinieku valdību Krievijā. Viņi uzsāka kontaktu meklēšanu ar citām krievu ārzemju pretbolševistiskām organizācijām un 1926.g. aprīli biedrība aktīvi atbalstīja Krievu Ārzemēs Sanāksmes darbību Parīzē[393], kuru daudzi krievu laikraksti bieži kritizēja par monarhisku noskaņojumu.[394] Interesanti atzīmēt, ka pārstāvis no Latvijas krievu emigrantiem K. Radzevičs arī pēc saviem uzskatiem bija monarhists un daudz runāja par Krievijas atjaunošanu un par "vienotu Krieviju", neskatoties uz to, ka bija aizsūtīts uz Parīzi ar uzdevumu dabūt no Sanāksmes Latvijas neatkarības akceptēšanu.[395]

"Krievu jaunatnes biedrība Latvijā" kļuva pazīstama 1927.g. 12. maijā, kad biedrības loceklis Vitalijs fon Aderkas[396] lekcijas laikā deva profesoram P. Miļukovam, kurš viesojas Rīgā un lasīja lekcijas ciklu, plīti sejā. Incidents notika pārtraukuma laikā, kad P. Miļukovs gatavojās turpināt savu lekciju. Pats V. Aderkas par savu uzbrukumu pastāstīja 14.maijā avīzei "Latvijas Sargs", ka uzbrukuma iemesli bija tikai politiski, jo viņa tēvs, tēvocis un brālis gāja bojā revolūcijas notikumu laikā. Viņš uzskatīja, ka P. Miļukovs un A. Kerenskis sagatavoja komunistiem ceļu pie varas un ir tie, kuru dēļ Krievijā notika visas nelaimes. V. Aderkas

---

[390] Nansena pase – pase, kuru izdeva Nāciju Liga kopš 1922.g. bēgļiem, kuriem nebija pilsonības. Īpaši daudz Nansena pases turētāju bija krievu emigrantu vidū.
[391] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3708.l., 7.lp.
[392] Гаврилин А. В., Русская эмиграция в Латвии в 20 - 30- х годах XX века, *Seminarium Hortus Humanitatis,* (ir pieejams: http://shh.neolain.lv/seminar14/gavrilin1.htm)
[393] Turpat
[394] Piemēram: *Слово*, №120, 12.04.1926, стр.2, №125, 17.04.1926, стр.2.
[395] *Слово*, №120, 12.04.1926, стр.2
[396] Гаврилин А. В., Русская эмиграция в Латвии в 20 - 30- х годах XX века, *Seminarium Hortus Humanitatis,* (ir pieejams: http://shh.neolain.lv/seminar14/gavrilin1.htm). Tomēr pats viņš noraida savus sakarus ar kādam organizācijām (*Сегодня*, №106, 13.05.1927, стр.1., *Latvijas Sargs*, №107, 14.05.1927., 1.lpp.)

atzīmēja, ka viņš šo visu izdomāja un izdarīja viens pats, un viņam nav nekādu sakaru ar politiskām organizācijām.[397] Bet avīze "Sociāldemokrāts" viennozīmīgi raksturoja V. Aderkasu, kā "baltiešu-vācu monarhistu", atzīmējot, ka viņš esot bijis "Līvena nodaļas dalībnieks".[398] Ļoti plašu materiālu par P. Miļukovu un incidentu publicēja arī krievu avīze "Сегодня". Pirmajā rakstā tika plaši aprakstīts pats incidents, izteikts pieņēmums, ka, iespējams, V. Aderkasam bija sabiedrotie – kādi Vlasovs un Makarovs, kuri tika redzēti viņa draugu vidū, kā arī kopumā incidents tika ļoti asi nosodīts un nosaukts par "politisku huligānismu", un tika norādīts, ka mēģinājumi attaisnot šo huligānismu ir "monarhistu nejēdzības". Bet otrajā rakstā P. Miļukovs tika raksturots kā Latvijas draugs, kura lekcijas apmeklēja daudzi Latvijas Saeima deputāti un valsts iestādes darbinieki. "Es esmu nevis ienaidnieks, bet Latvijas draugs… Es atbraucu ne tikai kā vienkārši P. Miļukovs, bet kā krievu demokrātijas pārstāvis."[399]

Pēc Politiskās pārvaldes datiem, ļoti lielu iespaidu uz vietējiem monarhistiem atstāja PSRS sūtņa P. Vojkova nogalināšana Varšavā, jo rezultātā tika pacelts jautājums par līdzīgu atentātu sagatavošanu Latvijā.[400] Interesanti atzīmēt, ka incidents ar P. Miļukovu šajā ziņojumā ir minēts P. Vojkova nogalināšanas Varšavā un pastiprinātas monarhistu aģitācijas seku vidū. Bet P. Vojkova nogalināšana notika pēc 4 nedēļām pēc Rīgas incidenta, un tāpēc notikums ar P. Miļukovu nevarēja būt P. Vojkova nogalināšanas sekas. Savukārt, "teroristu sūtīšanu" tas patiešām varēja veicināt.

1927.g. 26.jūlijā[401] PSRS teritorijā pie Ostrova, netālu no Latvijas robežas, tika aizturēti trīs cilvēki – N. Strojevu, V. Samojlovu un A. Aderkasu. Pret viņiem tika uzsākta kriminālliета, kuru plaši apskatīja padomju prese. Avīze "Правда" raksturoja viņus kā "monarhistus-teroristus"[402], bet avīze "Ленинградская Правда" pievērš uzmanību viņu "sadarbībai" ar Latvijas izlūkdienestiem, nosaucot viņus par "baltgvardiešiem - ārzemju izlūkdienestu algotņiem"[403]. 1928.g. Ārlietu tautas komisariāta darbinieks N. Kičkasovs, aprakstot šo procesu

---

[397] *Latvijas Sargs*, №107, 14.05.1927., 1.lpp.
[398] *Sociāldemokrāts*, №106, 13.05.1927., 1.lpp.
[399] *Сегодня*, №106, 13.05.1927, стр.1.
[400] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3708.l., 1.lp. Interesanti, ka ziņojums ir datēts ar 26.09.1926 (!), bet P. Vojkovs tika nogalināts 7.06.1927. Visticamāk šeit ir kļūda un ziņojums tika sagatavots 26.09.1927.
[401] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3708.l., 7.lp. (Padomju ziņojumos nav informācijas par grupas aizturēšanas laiku. Sk. Кичкасов Н. *Белый террор против СССР*, Москва, Литиздат Народного комиссариата по иностранным делам, 1928, стр. 47, *Правда*. 21.09.1927. №215(3747). стр.4, *Ленинградская правда*. 23.09.1927. №217(3734). стр.2)
[402] *Правда*. 21.09.1927. №215(3747). стр.4
[403] *Ленинградская правда*. 23.09.1927. №217(3734). стр.2

grāmatā “Белогвардейский террор против СССР”, par Latvijas monarhistu vadītāju nosauca firstu A.Līvenu, kurš vēl 1927.g. martā-aprīlī uzsāka teroristu grupas organizēšanu sūtīšanai uz PSRS pēc ģenerāļa A. Kutepova uzdevuma. Viņš arī atzīmēja, ka teroristiem (N.Strojevam, V.Samojlovam un A.Aderkasam) klāt bija tikai revolveri un aģitācijas literatūra, tāpēc viņu vēlmi organizēt atentātu PSRS teritorijā pierādīt neizdevās un viņus notiesāja par monarhisku aģitāciju un par vēlmi nogalināt kādu komunistiskās partijas darbinieku bez noteikta uzdevuma.[404]

Tiesas prāva, kurā tika izskatīta tā saukta “Piecu lieta” notika Ļeņingrādā 1927.g. septembra nogalē. Kopā ar N.Strojevu, V.Samojlovu un A.Aderkasu tika notiesāti arī A. Bolmasovs un A. Soļskis, kuri iekļuva PSRS teritorijā caur Somiju.[405] 1927.g. 4.septembrī tika izkratīts un aizturēts Ļevs Maidanovičs, kurš pēc Politiskās pārvaldes datiem, bija vietējo monarhistu līderis, lielkņaza Nikolaja Nikolajeviča atbalstītājs un tuvākais “terorista” V.Samojlova līdzdarbinieks.[406]

Kratīšanas rezultātā pie L. Maidanoviča tika atrasti žurnāli “Помни войну”, “Евразийская хроника” un “Евразийство”, kā arī V. Samojlova personīgas mantas[407]. Nopratināšanas laikā L. Maidanovičš pastāstīja, ka viņš ieradās Rīgā 1924.g. no Parīzes, jo meklēja iespēju sazināties ar savu māti, kura palika Padomju Krievijā (Saratovā) un kopš tā laika viņš palika dzīvot Latvijā.[408] 1925.g. iestājās “Krievu jaunatnes biedrībā Latvijā”, bet 1927.g. janvārī izstājas no biedrības. V. Samojlovu viņš pazina kopš 1924.g. un pēdējā laikā viņi dzīvoja kopā. Pēc L. Maidanoviča datiem V. Samojlovs aizbrauca uz Valmieru, kur viņam piedāvāja izdevīgu vietu. L. Maidanovičs uzskatīja sevi par lielkņaza Nikolaja piekritēju. Starp V. Samojlova draugiem viņš pazīst tikai T. Cvirko, bet par A. Aderkasu un N. Strojevu nekad

---

[404] Кичкасов Н *Белый террор против СССР*, Москва, Литиздат Народного комиссариата по иностранным делам, 1928, стр. 46-48
[405] ПравдаБ 1927, 21 сентября. №215(3747). стр.4
[406] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3708.l., 1.lp.
[407] Turpat, 1.lp.
[408] L. Maidanovičs nebija vienīgais, kurš caur Latviju vēlējas uzzināt par saviem radiniekiem, kas palika Padomju Krievijā. Tā, piemēram 1922.g. 5. maijā Rīgā tika aizturēti pulkvedis V. Kašerinovs un ģenerālis A. Valujevs. V. Kašerinnovs meklēja informāciju par savu tēvu, kurš palika Padomju Krievijā, bet ģenerālis A.Valujevs vēlējas caur Latviju izvest no Padomju Krievijas savu meitu un sievu, kuri palika Ukrainā. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 1392.l., 17., 22.lp.) Viņi abi neuzskatīja sevi par monarhistiem un tika izraidīti no Latvijas tāpēc, ka viņiem bija viltotas vīzas, jo dabūt dokumentus caur Latvijas sūtniecību Vācijā viņiem neizdevās, tāpēc viņi tos nopirka pie kāda Pauliņa, kurš piedāvāja viņiem atrisināt visas “problēmas” ar Latvijas sūtniecību. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 1392.l., 17.lp.). 1922.g.26.jūlijā viņi tika atbrīvoti no ieslodzījuma un atgriezās Vācijā. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 1392.l., 17., 95.-97.lp.)

nav dzirdējis.[409] Tajā pat laikā[410] tika veiktas kratīšanas "Krievu jaunatnes biedrības Latvijā" telpās, kā arī pie biedrības pārvaldes locekļa T. Cvirko, pie kura tika atrasta uzruna "Krievu jaunatnei".[411]

Pie L. Maidanoviča tika atrastas arī vēstules no Alžīra, kuras uzrakstīja bijušais jūras virsnieks Boris Briskorns, kurš pievērš uzmanību tam, ka vajag aktīvāk izmantot jauniešus "darbībā"[412] ; un no ASV, kuras nosūtīja Aleksejs Garins, bijušais gardemarīns. Otrajā vēstulē ir izteiktas domas par emigrācijas likteni, kuras var labi atspoguļot noskaņojumu dažu emigrantu vidū. Tā, piemēram A. Garins rakstīja, ka iespējams, ka labāk bija palikt Padomju Krievijā, jo došanās prom ir zināmā mērā dzimtenes un tautas nodevība. Viņš pievērš uzmanību arī cīņai starp lielkņaza Kirilla un lielkņaza Nikolaja piekritējiem, atzīmējot krievu emigrācijas sadrumstalotību.[413]

7. septembrī informāciju par lietas izmeklēšanas uzsākšanu pret "krievu monarhistu" publicēja avīze "Sociāldemokrāts". Ziņojumā tika atzīmēts, ka tika aizturēti vairāk nekā 10 cilvēki, pie kuriem tika veiktas kratīšanas un izteikts pieņēmums, ka viņi visi tuvākajā laikā tiks izsūtīti no Latvijas.[414] Līdzīgas domas izpauda arī "Brīvais Vārds", kura rakstā tika atzīmēts, ka tika arestēti lielkņaza Kirilla piekritēji.[415] Par notikumiem paziņoja arī "Сегодня", kur arī tika rakstīts par krievu emigrantu aizturēšanu, starp kuriem bija "lielkņaza Kirilla piekritēji".[416] Jāatzīmē, ka abos ziņojumos ir kļūdas, jo izmeklēšanas lietas materiālos nav nekādas informācijas par "desmit aizturētiem", kā arī par to, ka aizturēto vidū būtu kādi lielkņaza Kirilla piekritēji. Kā jau tika rakstīts, tika aizturēts tikai L. Maidanovičs, bet kratīšanas notika biedrības telpās un pie T. Cvirko.

7.oktobrī Iekšlietu ministrs nosūtīja ierosinājumu uz Apgabaltiesas administratīvo nodaļu par "Krievu jaunatnes biedrību Latvijā" slēgšanu. Par pamatu tādam lēmumam kalpoja izmeklēšanas rezultāti. Izmeklēšanas laikā Politiskās pārvaldes ierēdni nonāca pie secinājuma,

---

[409] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3708.l., 2.lp.
[410] Lietas materiālos ir informācija par kratīšanu, bet protokolā tās nav, tāpēc precīzs datums nav zināms.
[411] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3708.l., 7.lp.
[412] Turpat, 3.lp. Pats L. Maidanovičs atzīmēja, ka vēstulē iet rūna par "topogrāfiskiem darbiem" (LVVA, 3235.f., 2.ap., 3708.l., 2.lp.)
[413] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3708.l., 4.-5.lp.
[414] *Sociāldemokrāts*, №200, 07.09.1927, 2.lpp.
[415] *Brīvais Vārds*, №45, 09.09.1927, 3.lpp.
[416] *Сегодня*, №200, 07.09.1927, стр.5

ka teroristi A. Aderkas un V. Samojlovs[417] bija biedrības locekļi, un saņēma rīkojumus no Parīzes, no lielkņaza Nikolaja organizācijas un uzturēja sakarus ar citiem ārzemju monarhistiem; pie T. Cvirko atrasta uzruna, kura beidzās ar vārdiem "Lai dzīvo mūsu liela dzimtene, lai dzīvu mūsu vadonis lielkņazs Nikolajs Nikolajevičs, lai dzīvo krievu pareiza lieta, lai tā uzvar!"[418] 8.oktobrī L. Maidanovičs ar Iekšlietu ministra rīkojumu tika izraidīts no Latvijas.[419] 9.oktobrī "Sociāldemokrāts" paziņoja par L. Maidanoviča izraidīšanu no Latvijas un "Krievu jaunatnes biedrības Latvijā" slēgšanu .[420] Šo informāciju publicēja pat Padomju Krievijas laikraksti un informācijas biroji.[421]

Ar "Krievu jaunatnes biedrības Latvijā" slēgšanu šī lieta izbeidzās. Neskatoties uz sociāldemokrātu pārspīlējumiem par lielu organizāciju ar "vairāk nekā desmit" locekļiem, tika arestēts tikai viens cilvēks – L. Maidanovičs, kura sakari ar PSRS apcietinātiem "teroristiem" un ar ārzemju monarhistiem tika pieradīti izmeklēšanas laikā, un kurš tika izraidīts no Latvijas. Informācija par to, ka organizācijas pārstāvji sadarbojās ar firstu A. Līvenu, kuru aktīvi izplatīja padomju prese, izmeklēšanas laika netika pieradīta. Pat ministru prezidents M. Skujnieks uz avīzes "Сегодня" jautājumu par monarhistu aktivitātēm atbildēja, ka "tam nedrīkst piešķirt kaut cik lielu nozīmi".[422] Kopumā tas viss notika laikā, kad Latvijas presē aktīvi notika diskusija starp "Sociāldemokrātu" un pārējiem laikrakstiem par Latvijas un Padomju Krievijas miera līguma ratifikāciju.[423] Īpaši lielu uzmanību šai lietai pievērsa tikai "Sociāldemokrāts"[424], kurā tika publicēts plašs ziņojums par atklāto monarhistu organizācijas darbību un arī par "Krievu jaunatnes biedrības Latvijā" slēgšanu.[425] Pat krievu laikrakstā "Сегодня" ziņojumi par izmeklēšanu bija īsāki.[426] Septembra beigās notika "5 monarhistu" process Ļeņingradā, kurā tika sodīti "monarhisti-teroristi" arī no Latvijas (A. Aderkass, N. Strojevs un V. Samojlovs),

---

[417] Tomēr PPK ir rakstīts, ka Vasilijs Samojlovs nelegālā ceļā ieradās no Vācijas 1923.g. rudenī un tika aizturēts pie mēģinājuma šķērsot robežu ar Krieviju. 8.10.1923. Politiskās pārvaldes Administratīvais departaments nosūtīja rīkojumu par V. Samojlova izraidīšanu no Latvijas un nekādu ziņu par to, ka viņš pēc tam atgriezās Latvijā un pat bijis kādas organizācijas loceklis nav, tikai atzīmēts, ka viņš mēģināja organizēt atentātu PSRS teritorijā. (LVVA, PPK, Samojlovs Vasilijs, 990.lp.) Tāpēc, iespējams, ka pie L. Maidanoviča viņš dzīvoja nelegāli.
[418] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3708.l.,7.lp.
[419] Turpat, 6.lp. PPK ir rakstīts, ka viņš izbrauca no Latvijas 4.10.1927. (LVVA, PPK, Ļevs Maidanovičs, 560.lp.)
[420] *Sociāldemokrāts*, №228, 09.10.1927, 7.lpp.
[421] Кичкасов Н.*Белый террор против СССР*, Москва, Литиздат Народного комиссариата по иностранным делам, 1928, стр. 57.
[422] *Сегодня*, №211, 20.09.1927, стр.1
[423] *Сегодня*, №215, 24.09.1927, 1.lpp
[424] *Sociāldemokrāts*, №200, 07.09.1927, 2.lpp.
[425] Turpat, №228, 09.10.1927, 7.lpp.
[426] *Сегодня*, №200, 07.09.1927, стр.5

tomēr process bija vairāk orientēts uz Padomju Krievijas iedzīvotajiem, kuriem tas bija pasniegts kā pierādījums monarhistu tumsonībai un nežēlībai, kā arī kā pierādījums tam, ka dzīvības līmenis PSRS ir sasniedzis ļoti augstu līmeni salīdzinājumā ar Latviju[427]. Bet šeit, Latvijā, pēc Padomju preses ziņojumiem, viss, ko viņi teica tiesas prāvas laikā btika uztverts ļoti kritiski. Piemēram, avīze "Сегодня" uzskatīja, ka viņi visu stāstīja zem "boļševiku spiediena" un tikai to, ko no viņiem "gribēja dzirdēt".[428] Bet avīze "Latvijas kareivis" vispār raksturoja šo procesu kā boļševiku "inscenējumu".[429] Interesanti atzīmēt, ka "Sociāldemokrāts" nekādas informācijas par tiesas prāvu Ļeņingradā nav publicējis. No visa iepriekš rakstīta ir iespējams secināt, ka šī lieta priekš Latvijas ir bijusi tikai daļa no kopējās diskusijas par Latvijas un PSRS tirdzniecības līgumu, kur "5 monarhistu" process kļuva par zināmu argumentu pret sadarbību ar Padomju Krieviju. Savukārt, sociāldemokrātu valdība, iespējams, uzskatīja izmeklēšanas procesu pret "Krievu jaunatnes biedrību Latvijā" par zināmu soli PSRS virzienā, lai paradītu savu gatavību sadarbībai. Un fakts, ka informāciju par biedrības slēgšanu ir publicējuši padomju laikraksti, raksturojot to kā zināmu sasniegumu[430], pierāda, ka šo soli (ja tāds bija) Maskava uztvēra pozitīvi.

2.5. "Monarhistu-afēristu" lieta 1927.g. marts – aprīlis

1927.g. 12.martā Politiskās pārvaldes aģentūras vadītājs nosūtīja savam priekšniekam ziņojumu, ka Latvijā darbojas kāda "monarhistu-afēristu" organizācija, kura "izplata kaitīgas Latvijai baumas un apkrāpj lētticīgas personas, kuras ir ziedojušas naudas monarhiskai darbībai".[431] Organizācijas darbinieku vidū bija uzskaitīti Jelisejs Mortuks, Sergejs Karačevcevs, Donalds Daijs, brāļi Teodors un Aleksandrs Fečneri[432], Jevgenijs Maļskis-Tolstojs, Valentīns Poļanins, Pēteris Jurjevičs un Aleksejs Orlovs.[433]

---

[427] Par to daudz "stāstīja" apsūdzētie (Сегодня, №216a, 26.09.1927, стр.3; Кичкасов Н. *Белый террор против СССР*, Москва, Литиздат Народного комиссариата по иностранным делам, 1928, стр. 48.)
[428] *Сегодня*, №216a, 26.09.1927, стр.3
[429] *Latvijas kareivis*, №222, 02.10.1927., 1.lpp.
[430] Кичкасов Н. *Белый террор против СССР*, Москва, Литиздат Народного комиссариата по иностранным делам, 1928, стр. 57
[431] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3694.l., 1.lp.
[432] Dažviet lietas materiālos viņa uzvārds tika rakstīts kā Fehneri. Viena avīzēs "Сегодня" rakstā tika minēts F. Fehners (sakarā ar to, ka viņu, kā lielkņaza Kirilla pārstāviia, iespējams, pazina A.Aderkas) (*Сегодня*, №216a, 26.09.1927, стр.3)
[433] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3694.l, 2.lp.

Pēc Politiskās pārvaldes datiem, J. Murtuks iebrauca Latvijā no Padomju Krievijas, kur ieņēma kādu augstu posteņi, kopā ar A. Joffe delegāciju 1921.gadā, kā preses nodaļas darbinieks un palika Latvijā pēc delegācijas atgriešanās Maskavā. Šeit sadarbojās ar afēristiem – brāļiem Smirnovu Mihailu un Smirnovu Nikolaju, kuriem palīdzēja viltotu dokumentu izgatavošanā.[434] Viņš sniedza britu ārlietu dienestam militārā un politiskā rakstura ziņas par Padomju Savienību, kur skaitījās par specialistu Padomju Krievijas iekšlietu jautājumos. Dažas ziņas viņš sniedza arī krievu monarhiskām organizācijām un Politiskās pārvaldes darbiniekiem, kā arī vēl uzturēja sakarus ar Padomju Krievijas sūtniecību.[435] J. Mortuka tuvākais sabiedrotais ir Sergejs Karačevcevs, kurš, tapāt kā J. Mortuks sadarbojās ar “”Daily Mail” un “Daily Telegraph”. Kopā ar viņiem strādāja arī “Chicago tribune” korespondents Donalds Daijs, kurš bieži publicēja “Latvijai nelabvēlīgās ziņas”. Aleksejs Orlovs arī uzturēja sakarus ar J. Mortuku, bet savus ziņojumus viņš sniedza Vācu sūtniecībai. V. Poļanins un P. Jurievičs tika izsūtīti no Lietuvas kā poļu izlūkdienestu darbinieki un tagad Latvijā meklē iespējas piegādāt informāciju ārzemju sūtniecībām Rīgā. J. Maļski, kurš jau bija zem izmeklēšanas 1922.g. par sakariem ar monarhiskām organizācijām, atkal nonāca Politiskās pārvaldes redzeslokā. Viņš tika raksturots ka afērists un kafejnīcas “Bi Ba Bo” īpašnieks, kurš organizēja nelegālās karšu spēlēs. Kafejnīcā “Bi Ba Bo”, pēc Politiskās pārvaldes datiem, satīkas vietējie monarhisti, B. Savinkova organizācijas darbinieki un afēristi.[436]

Šajā laikā par redzamākajiem monarhistiem Latvijā tika uzskatīti brāļi Fečneri, kuri bija lielkņaza Kirilla piekritēji. Viņi abi vairākkārt ir apmeklējuši Koburgu (kur dzīvoja lielkņazs Kirills). Viens no brāļiem – Teodors – aktīvi vāca naudu priekš lielkņaza Kirilla organizācijas, tomēr izmantoja to savām personīgām vajadzībām; kā arī aktīvi piegādāja angļu izlūkdienestiem informāciju par komunistu aktivitātēm Latvijā, kas traucē Latvijas varas iestāžu darbībai. Viņi abi tika izkratīti 1927.g. 13. martā, kā rezultātā pie viņiem tika atrasti dokumenti lielā daudzumā – sarakste un laikraksti, kuri bija saistīti ar krievu emigrāciju.[437] Nākamajā dienā viņi abi tika aizturēti un nopratināšanas laikā abi noliedza savus sakarus ar monarhistiem. Teodors aizbrauca uz Latviju 1922.g., bet Aleksandrs – 1923.g. Pirms tam abi brāļi dienēja P. Vrangeļa armijā, bet emigrācijas sakumā dzīvoja Vācijā. Tomēr, pēc kāda Jurija Dorkeviča ziņām, Aleksandrs Fečners uzturēja sakarus ar ģenerāli P. Glazenapu.[438] 13. martā

[434] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3694.l., 2.lp.
[435] LVVA, PPK, Jelisejs Mortuks, 117.-119.lp.
[436] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3694.l., 2.lp.
[437] Turpat, 6.lp.
[438] Turpat, 24.-25.lp.

kratīšanas laikā pie A. Fečnera tika atrasta vēstule, kurā bija rakstīts par naudas vākšanu priekš cīņas ar lieliniekiem un Krievijas atjaunošanās.[439] Pats A. Fečners paskaidroja, ka tas bija vēstules projekts, kuru viņš gribēja nosūtīt Ivanam Plēnam, kurš dzīvo Holandē un kalpo karalienes Vilhelmīnes galmā. 1926.g. novembrī A. Fečners apmeklēja Holandi, kur secināja, ka vietēja sabiedrība ir noskaņota ļoti pretkomunistiski. Tāpēc rādās ideja tur savākt naudu priekš krievu emigrantiem. Tāpēc tajā pat mēnesī viņš apmeklēja arī Koburgu, kur satikās ar žurnālistu V. Ņemiroviču-Dančenko, lai dabūtu lielkņazienes Viktorijas akceptu naudas vākšanai priekš emigrantu vajadzībām. Pēc atgriešanās Rīgā viņš nosūtīja V. Ņemirovičam-Dančenko ziedojumu lapu, kuru viņš vēl nav saņēmis atpakaļ. Vēstuli viņš plānoja nosūtīt I. Plēnam, lai dabūtu arī karalienes Vilhelmīnes akceptu zem ziedojumu lapām, lai cilvēki vairāk ziedotu emigrantu vajadzībām. Un sava ziņojuma nobeigumā A. Fečners pasvītroja, ka neskatoties uz to, ka pēc noskaņojuma viņš ir monarhists, nekādā monarhiskā organizācijā viņš nesastāv un neviena cilvēku no citiem aizturētiem viņš nepazīst. Līdzīgi izteicās arī T. Fečners.[440]

Valentīns Poļanins pastāstīja, ka viņš ir dzimis Lietuvā, dienējis cara armijā, pēc tam P. Vrangeļa armijā un 1921.g. atgriezās Lietuvā, kur iestājās vietēja karaspēkā. Pēc demobilizācijas sākumā dzīvoja Kauņā, pēc tam – Viļņā. Lietuvā viņš tika apcietināts par sadarbību ar kādu poļu izlūkošanas organizāciju.[441] Līdzīgs stāsts ir arī P. Jurjeviča protokolā, kurš 1925.g. tika apcietināts Lietuvā par sadarbību ar poļu specdienestiem un izraidīts no Lietuvas. Viņi abi pazīst viens otru, bet V. Poļanins pazīst arī A. Orlovu un vienu no brāļiem Fečneriem.[442] Viņi abi nav uzskatījuši sevi par monarhistiem. Aleksejs Orlovs arī paziņoja salīdzinoši nedaudz. Viņš ieradās Rīgā 1926.g. 18.decembrī un kopš tā laika viņš dzīvo pie savas sievas radiniekiem – pie Dānijas sūtņa Jangberga. 1920.g. viņš emigrēja sākumā uz Bulgāriju, bet pēc tam uz Franciju. Latvijā viņš neko par monarhistiem nav dzirdējis un arī nevienu no citām lietā figurējošām personām nav pazinis.[443]

Jevgenijs Maļskis-Tolstojs, kurš jau tika apsūdzēts par sadarbību ar krievu monarhistu organizācijām, atkal tika apcietināts. Bet pierādīt to nav izdevies un viņš pats arī visu noliedza, atzīmējot, ka neko nav dzirdējis par monarhistu organizācijām un arī nekad nav ziedojis naudu

[439] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3694.l., 49.lp.
[440] Turpat, 51.lp.
[441] Turpat, 32.lp.
[442] Turpat,33.lp.
[443] Turpat, 34.lp.

monarhistu vajadzībām.[444] Interesanti atzīmēt, ka pēc Politiskās pārvaldes datiem, 1925.g. viņu mēģināja notiesāt par elektrības zagšanu, bet viņš uzpirka lieciniekus un ierēdņus, lai lieta būtu izbeigta.[445] Bet kad Rīgas apgabaltiesas prokurora biedrs pieprasīja no Politiskās pārvaldes pierādījumus un konkrētus uzvārdus, lai uzsāktu izmeklēšanas procesu, viņam atbildēja, ka uzvārdi nav zināmi, bet J. Maļskis-Tolstojs to noteikti ir izdarījis.[446] Sergejs Karčevcevs raksturoja J. Maļski kā ebreju no Odesas un afēristu, kura īstais uzvārds ir Margolins. Latvijā, pēc S. Karačevceva ziņām, viņš nodarbojas ar afēram ar vekseļiem un citiem vērtspapīriem.[447]

Pats Sergejs Karačevcevs sevi uzskatīja par konstitucionālu demokrātu, nevis par monarhistu. Līdz 1926.g. viņš strādāja par avīžu "Русское время", "Дни" un "Общее дело" korespondentu. Bet pēc tam bija laikrakstu "Последние известия" un "Слово" līdzstrādnieks un kopā ar Donaldu Daiju sadarbojas arī ar "Daily Mail". Visas avīzēs rakstīja par Padomju Krieviju un "objektīvi" par Latviju. Informāciju priekš rakstiem par Padomju Krieviju viņš saņēma no padomju laikrakstiem un citiem žurnālistiem Rīgā. Viņš uzskatīja, ka nelabvēlīgas ziņas par Latviju ārzemju presē ir publicējuši Saeimas deputāti no opozīcijas. Par Viņš pastāstīja, ka J. Mortuku dzīvoja ļoti bagāti, saņemot naudu ne tikai par darbu "Daily Telegraph", bet arī par darbu Lielbritānijas sūtniecībā, bet konspiratīvi. S. Karačevcevs dzirdēja, ka J. Mortukam ir savi aģenti Padomju Krievijā, kuri piegādā viņam slepenu informāciju. D. Daijs palīdzēja S. Karačevcevam tulkot rakstus angļu valodā.[448] Interesanti atzīmēt, ka Politiskās pārvaldes ierēdni uzskatīja S. Karačevcevu par padomju aģentu, kurš citam pārstāvniecībām piegādāja viltotus dokumentus. [449]

1927.g. 22.martā Iekšlietu ministrs pieņēma lēmumu izraidīt no valsts S. Karačevcevu, A. Fečneri, T. Fečneri, J. Maļski-Tolstoju, P.Jureviču, V.Poļaninu un A. Orlovu, kuriem ir jāatstāj Latvijas robežas līdz 10.aprīlim. D. Daijam tika aizliegta iebraukšana Latvijā, jo izmeklēšanas laikā viņš bija ārzemēs.[450] Tālāk tika turpināta jau tikai J. Mortuka lietas izmeklēšana.

Vēl 1927.g. 13. martā pie J. Mortuka tika veikta kratīšana, kuras un rezultātā tika atrasti 23 zīdpapīra gabali uz kuriem bija kaut kas rakstīts. 16. martā šīs lapiņas tika nodotas

[444] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3694.l, 26.-27.lp.
[445] Turpat, 2.lp.
[446] Turpat, 84.lp.
[447] Turpat, 28-29.lp.
[448] Turpat, 28-30.lp.
[449] LVVA, PPK, Sergejs Karačevcevs, 1288.lp.
[450].Turpat, 54.lp.

Zinātniskajā Tiesas ekspertīzes institūtā, lai uzzinātu, kas tur bija uzrakstīts.[451] Ekspertīzes rezultātā tika secināts, ka uz lapiņām ar jaunu krievu ortogrāfiju tika iespiesti dokumenti. Visas laipiņas bija sabojātas ar ūdeni, bet salīdzinoši pilnu tekstu bija iespējams izlasīt tikai uz 4 lapiņām; vēl uz 3 – saglabājās tikai atsevišķi vārdi un burti. Visi 4 dokumenti, kurus izdevās izlasīt bija Kominterna ziņojumi ārzemju Komunistiskām partijām. Pirmais dokuments bija datēts ar 30.10.1926. un adresēts Anglijas komunistiskās partijas Centrālai komitejai, kur runa gāja par strādnieku streiku. Otrs dokuments arī tika adresēts Anglijas komunistiskās partijas Centrālai komitejai un tika nosūtīts no Maskavas 1.12.1926. Šajā ziņojumā tika pievērsta uzmanība komunistiskajai kustībai kolonijās un Ķīnā. Trešais ziņojums tika nosūtīts 19.11.1926. Ķīnas komunistiskās partijas Centrālai komitejai, bet tekstu saprast neizdevās. Ceturtajā dokumentā izdevās saprast, ka rūna iet par kādiem notikumiem Kurdistānā, bet datums un adresāts nav saglabājušies. Vēl viena dokumentā izdevās izlasīt datumu – 4.10.1926. un nosaukumu "Политбюро Ц.К.". Sestajā – bija saprotami tikai divi virsraksti – "Доклад т. Литвинова" un "Сообщение т. Ротштейна". Un pēdējā lapiņā izdevās izlasīt tikai atsevišķus burtus.[452] Pats J. Mortuks paskaidroja, ka šis lapiņas viņš saņēma no britu pārstāvniecības darbinieka Makfersona, lai iepakotu servīzi. Bet kur pēdējais ir saņēmis šīs lapiņas un kas tur bija uzrakstīts, viņš nav interesējies.[453] Kopumā šis skaidrojums izklausās diezgan dīvaini, jo no vienas puses pārbaudīt šo informāciju caur diplomātu Makfersonu bija gandrīz neiespējami, bet no otrās puses ir ļoti grūti pieņemt, ka Makfersons atdeva J. Mortukam (it kā svešam cilvēkam) lapiņas ar slepenu izlūkošanas informāciju.

30. martā un 7. aprīlī J. Mortuka dzīvoklī atkal tika veikta kratīšana, kā rezultātā liela daudzumā tika atrasti padomju periodiskie izdevumi (kopumā 57 nosaukumi).[454] 25. martā uz nopratināšanu tika izsaukts Ārlietu ministrijas Administratīvas nodaļas ierēdnis Gustavs Lerčs, kurš tulkoja J. Mortuka rakstus un arī padomju laikrakstu ziņojumus priekš "Daily Telegraph", par ko J. Motuks viņam maksāja 80 Ls mēnesī. G. Lerčs pastāstīja, ka viņš personīgi redzēja J. Mortuku tikai pāris reizes, un parasti viņi sarakstījušies pa pastu. Raksti, kurus viņš tulkoja, bija par notikumiem Padomju Krievijā un Ķīnā.[455] 31.martā J. Mortuka kalpone Marta Fosse pastāstīja, ka viņa katru nedēļu piegādāja korespondenci kādam Lerham (Lerčam), kurš vienreiz mēnesī atnāca pie viņas, lai saņemtu naudu, kuru viņam maksāja J. Mortuks. Pie J. Mortuka

[451] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3694.l, 18.lp.
[452] Turpat, 31.-32.lp.
[453] Turpat, 76.lp.
[454] Turpat., 63.-64., 67.lp.
[455] Turpat, 60.lp.

gandrīz katru dienu staigāja S. Karačevcevs, atnesot padomju avīzes, un kāds Laborovskis, kurš strādāja J. Mortuka kabinetā.[456] Anna Mortuka, Jeliseja Mortuka sieva, 7.aprīli pastāstīja, ka viņi apprecējās 1920.g. Pleskavā, kur J. Mortuks ieņēma kādu amatu lielinieku administrācijā. 1921.g. viņi aizbrauca uz Rīgu. Šeit J. Mortuks sākumā strādāja avīzē "Сегодня", bet pēc tam kļuva par "Daily Telegraph" korespondentu. Vēl viņš bija kādas ķīmiskās laboratorijas darbinieks, bet ar ko tieši viņš tur nodarbojas un kur atrodas šī laboratorija A. Mortuka nezināja. Katru mēnesi viņš deva sievai 600 Ls uz "saimnieciskiem tēriņiem". Uz sievas vārda viņš atvēra kontus ārzemju bankās, bet kur tieši un cik daudz bija naudas viņa nezināja. Zīdpapīru J. Mortuks, pēc sievas ziņām, nopirka vēstules rakstīšanai. 1927.g. februāri-martā viņa kopā ar vīru, apmeklēja Franciju un Rīgā viņi atgriezās tikai 6. aprīlī.[457]

7. aprīlī J. Mortuks par sevi pastāstīja, ka pirms revolūcijas viņš strādāja Kaukāzā par žurnālistu. 1917.g. aizbrauca uz Petrogrādu, bet vēlāk uz Pleskavu, kur ieņēma dažus mazsvarīgus amatus, kā ekonomists. 1921.g. ieguva bēgļa statusu un aizbrauca uz Latviju. Rīgā bija avīzes "Сегодня" un "Новый путь" līdzstrādnieks, pēc tam dabūja vietu "Daily Telegraph". "Daily Telegraph" viņam maksāja 30 britu mārciņas un vēl 50 marciņas viņš dabūja no komerciāliem uzņēmumiem, par sadarbību. Tomēr paskaidrot kādā veidā izpaužās šī sadarbība un uzņēmumu nosaukumus J. Mortuks atteicās. Par monarhistiem viņš nespēja neko paskaidrot un nekādu sakaru ar tiem viņam nebija. Viņš atzīmēja, ka nekādu ziņu padomju pārstāvniecībai nav piegādājis. Visu informāciju par notikumiem Padomju Krievijā viņš ieguva no padomju laikrakstiem, kurus viņam piegādāja S. Karačevcevs. Laborovskis ir "Рижский курьер" redakcijas darbinieks, kurš palīdzēja J. Mortukam pārskatīt padomju presi.[458] Armijas komandiera štāba Operatīvas daļas III nodaļas vadītājs raksturoja J. Mortuka darbību kā Latvijai naidīgu, jo viņš piegādā informāciju britu izlūkošanas dienestam "ārpus mūsu kontroles" un tajā pat laikā sadarbojas ar padomju sūtniecību.[459] 17. aprīli J. Mortuks tika izsūtīts no Latvijas.[460]

Atšķirībā no iepriekš apskatītās "Krievu jaunatnes biedrības Latvijā" lietas "Monarhistu-afēristu" lietai nebija izteiktas ietekmes uz kādiem procesiem Latvijas sabiedrībā vai Latvijas un PSRS attiecībās. Par to vislabāk liecina fakts, ka pat avīze "Сегодня", kur parasti tika plaši komentēti notikumi ar krievu emigrantiem, nekādu ziņu par šo lietu netika publicēts. Visus

[456] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3694.l, 61.lp.
[457] Turpat, 75.lp.
[458].Turpat, 74.-.76.lpp.
[459] Turpat, 82.lp.
[460] Turpat, 83.lp.

apsūdzētos ir iespējams sadalīt uz trim grupām – izteikti monarhisti, lielkņaza Kirilla atbalstītāji brāļi Fečneri, britu vai padomju izlūkdienestu darbinieki – J. Mortuks, S. Karačevcevs un Donalds Daijs un cilvēki, kuriem, iespējams, bija kādi sakari ar izlūkošanas dienestiem – A. Orlovs, P. Jurkevičs un V. Poļanins. Viņus visus, iespējams, apvienoja J. Maļskis-Tolstojs, kuru, kā kafejnīcas "Bi Ba Bo" īpašnieku, kurā satikās "monarhisti, B. Savinkova organizācijas pārstāvji un afēristi"[461], varēja zināt gan monarhisti brāļi Fečneri, jo 1922.g. J. Maļskis-Tolstojs uzturēja sakarus ar "Союз верных" pārstāvjiem, gan izlūkdienestu darbinieki.[462]

[461] LVVA, 3235.f., 2.ap., 3694.l., 2.lp.
[462] S. Karčevcevs pastāstīja, ka viņš pazina J. Maļski. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 3694.l, 28.-29.lp.)

3. «Братство Русской Правды» darbība Latvijā 1929. - 1934. g.

3.1. “Братство Русской Правды” vispārējais apskats: izveidošana, ideoloģija un struktūra

“Братство русской правды” (Krievu taisnības brālībā, BRP) ir viena no noslēpumainākiem monarhiskam organizācijām, kuras darbība izraisa lielus strīdus pētnieku starpā. Skatījumi uz šo organizāciju ir ļoti dažādi un pat pretrunīgi – no BRP ka literārais projekts, kura darbība bija vērojama tikai “uz papīra” līdz konspiratīvai organizācijai kura atstāja lielu iespaidu uz visu krievu emigrāciju no Francijas līdz Harbinai.

Organizācijas pamatlicēji bija Sergejs Sokolovs – krievu dzejnieks un izdevējs, kurš savu dzeju publicēja zem Sergeja Krečetova vārda un bija organizācijas ideologs, hercogs Georgijs Leihtenbergs, kurš finansēja organizācijas darbību un ģenerālis Pjotrs Krasnovs, kuram bija ļoti plaši sakari emigrantu vidū. 1922.g. Parīzē Sergejs Sokolovs uzsāka žurnāla “Русская правда” izdošanu, bet tajā pat gada pavasarī viņš pazaudēja ģenerāļa P. Vrangeļa finansiālu atbalstu un devas uz Berlīne, kur turpināja sava darbību, jau strādājot hercoga G. Leihtenberga izdevniecībā. [463] Tieši uz izdevniecības pamatā ar laiku izveidojas Brālība, bet žurnāls kļuva par organizācijas ruporu.

Vēsturnieks Oļegs Budnickis uzskatīja, ka Brālība bija S. Sokolova literārais projekts. Viņš pievērš uzmanību tam, ka informācija, kuru S. Sokolovs publicēja par savas organizācijas darbību bija ļoti pretrunīga un pat fantastiska. O. Budnickis nonāca pie secinājuma, ka S. Sokolovs bija izcils “producents”, kurš saprot, ko gribēja redzēt uz žurnāla lappusēm lasītāji. Pat visfantastiski ziņojumi tika lasīti un uzskatīti par patiesību, jo tur viņī redzēja piemēru pozitīvai, veiksmīgai cīņai ar lieliniekiem, ziņojumi par iznicinātiem “komisāru vienībām”. O. Budnickis uzskatīja, ka tā laikā krievu emigrantu sabiedrība bija gatava viegli uztvert konspiratīvas organizācijas, jo milzīgus sociālas pārmaiņas Krievijā viņi bija gatavi skaidrot ar

[463] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья,* Москва, Посев, 2013, стр. 33-35

sazvērestības teorijām. Un S. Sokolovs piedavāja viņiem iespēju atbildēt uz komunistisku darbību ar viņu pašu ieroci – ar pagrīdes darbību Padomju Krievijas teritorijā.[464]

Organizācijas ideoloģija ir grūti formulējama. O. Budnickis uzskatīja, ka tas pamatā bija antikomunisms, kas bija pašsaprotami, antisemītisms, kurš bija populārs dažu emigrācijas aprindas vidū, un terorisms, jo krievu emigranti gaidīja un gribēja redzēt aktīvu darbību. Pēc vēsturnieka domam ļoti lielu lomu BRP piešķīra arī baznīcai, jo caur metropolīta Antonija (Hrapovicka) svētību organizācija arī pastiprināja savu atbalstu.[465]

BRP locekļi par sevi rakstīja, ka viņi ir nevis politiska partija bet krievu nacionālu aktīvistu pārstāvji, kuriem nav "sarežģītu politisku programmu"[466]. Pēc saviem uzskatiem viņi bija monarhisti, "nepredrešenci", un pēc vēsturnieka P. Bazanova domam tuvināja pie lielkņaza Nikolaja piekritējiem. Pats S. Sokolovs uzskatīja, ka komunisms ir antikrista tēls un tāpēc jaunu valdību jāveido uz Baznīca, uz pareizticības pamatu, lai tā būtu ka antipods boļševikiem, tādi uzskati dabūja lielu atbalstu no baznīcas pārstāvju puses.[467] Savā padomju varas kritikā S. Sokolovs bieži nonāca līdz antisemītisma, piemēram savos rakstos viņš bieži padomju varu nosauc par "ebreju padomju varu", apvienojot vārdus ebrejs un komunists, kuram, kā pretstats ir pareizticīgs krievs.[468]

Ja runāt par konkrētiem politiskiem pantiem, tad BRP pasludināja ticības brīvību, tirdzniecības brīvību, privāts īpašums, cilvēku vienlīdzībā līkumā priekšā, bezpartijas tiesību sistēma, sociālais miers, nacionālas autonomijas, Krievijas vienotība, zemnieku tiesības uz zemi, amnestija visiem, kuri piedalījās revolūcijā un Viskrievijas zemstes koncils, kurš jau izveidos konkrētu politisku sistēmu Krievijā.[469]

Organizācijas struktūras centrā bija "Augstākā aprinda" (Верховный круг), kuru veidoja organizācijas augstākas amatpersonas. Nākamais līmenis bija "Pamataprinda" (Основной круг), kuru veidoja apgabalu un autonomu nodaļu vadītāji, ka arī parasti organizācijas locekļi ar īpašam nopelnam. Uz vietas organizācijas bija sadalīti uz Apgabalu centriem, apgabali dalījās uz nodaļām, nodaļas uz grupām, bet grupu veidoja 5-10 "brāļi" (братчики vai organizācijas

---

[464] Будницкий О. Братство Русской Правды — последний литературный проект С.А. Соколова-Кречетова, *Новое Литературное Обозрение*, 2003, №64, http://magazines.russ.ru/nlo/2003/64/budn9.html
[465] Turpat.
[466] LVVA, 3235.f., 2.ap.,
[467] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, Москва, Посев, 2013, стр. 47-49.
[468] Turpat, 52,-54.lpp.
[469] Turpat, 50.lpp.

locekļi). Katram "brālim" bija numur un bieži arī segvārds. "Brālis" zināja tikai grupas vadītāju un bieži pat nezināja citus "brāļus", grupas vadītājam bija zināms rajona priekšnieks, kurš jau zināja vai apgabala vadītāju vai viņa palīgu.[470] Zemākas kārtas brāļi tiek saukti par "jaunākiem brāļiem", grupas vadītāji – par "vecākiem brāļiem", nodaļas vadītāji – par "atbildīgiem brāļiem", Pamataptindas locekļi – par "Pamataprindas brāļiem", savukārt Augstakas aprindas locekļi – par "Augstākas aprindas brāļiem".[471]

Pēc Politiskas pārvaldes ziņām uz 1930-to gadu sakumu organizācijas vadītāju vidū bija pats S. Sokolovs, A. Kolbergs, kurš reāli pārvaldīja organizācijas darbību, A. Amfitiatrovs, S. Paleologs, ģenerālis P. Krasnovs, ģenerālis D. Potockis, kāds Flemmers[472] un metropolīts Antonijs (Hrapovickis).[473]

1920-to gadu nobeigumā – 1930-to gadu sakumā BRP kļuva par vienu no aktīvākiem krievu pretboļševistisko organizāciju vidū, kuras aktivitātes nonāca Padomju specdienestu uzmanībā.[474] BRP darbība bija plaši apskatīta OGPU Ļeniņgradas un Pleskavas apgabalu pārvaldes ziņojumos, īpaši jāatzīmē, ka ziņojumu uzmanības centrā bija Latvijas nodaļa, [475] kas varētu liecināt par Latvijas nodaļas svarīgumu un īpašo nozīme. Pēc P. Bazanova datiem no padomju izlūkdienestu puses operācijas pret BRP koordinēja majors Stanislavs Glinskis, kurš 1929.-1931. g. bija OGPU rezidents Rīgā.[476] Tomēr, ka to pasvītro krievu vēsturnieki, jautājums par OGPU veiktiem pasākumiem pret BRP nav pilnīgi izpētīts, jo iespējas strādāt FSB arhīvā ar dokumentiem ir ierobežota un daļai no tiem joprojām nav pieejas.[477]

---

[470] LVVA, 3235.f., 6.ap., 214.l., 3.lpp.
[471] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, Москва, Посев, 2013, стр. 32.
[472] Kolberga vietnieks (LVVA, 1/1.ap., 411.l., 26.lpp.)
[473] LVVA, 1/1.ap., 411.l., 26.-27.lpp.
[474] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, Москва, Посев, 2013, стр. 211
[475] Седунов А. "Белые террористы" на Северо-Западе России в 1920-1930-е годы, *Псковю Научно-практический, историко-краеведческий журнал*, Псков, 2012, №36, стр. 160-161
[476] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, Москва, Посев, 2013, стр. 212
[477] Turpat, 210

3.2. «Братство Русской Правды» Latvijas nodaļas organizēšana un aktivitātes Latvijā 1929.-1932.g.

Pirmā informācija par «Братство Русской Правды» aktivitātēm Latvijā ir datēta ar 1925.g. 31. janvāri, kad Subatos vietējam vecticībnieku mācītajam Mihailam Dimitrovam pa pastu atnāca vēstule ar šīs organizācijas uzsaukumiem un lūgumu izplatīt šo informāciju vietējo krievu vidū, par ko viņš paziņoja policijai.[478] 1925.g. decembrī Politiskas Pārvaldes ierēdņu rokas nonāca informācija par kaut-kādas monarhiskas brālības nodaļu Daugavpilī. 14.decembrī šis organizācijas dalībnieks Georgijs Mihailovs mēģināja nelegāli tikt pāri robežām ar Padomju Krieviju. Viņš devas uz vietējo policijas iecirkņi, kur pastāstīja, ka viņš dzīvo viena no Padomju Krievijas pierobežas ciematā un nejauši nonāca pāri robežai un prasīja viņu aizsūtīt atpakaļ uz māju. 21. decembrī, kad viņš gaidīja deportāciju, viņš saņēma ziņojumu no centra, kur bija teikts, ka ir pieņemts lēmums atteikties no operācijas izpildīšanas un tad G. Mihailovs paziņoja policijai savu īsto vārdu un bija atbrīvots.[479] 1927.g. 23 aprīlī Gauru pagasta iedzīvotājs Georgijs Konstantinovs saņēma pa pastu vēstule ar BRP uzsaukumu, un lūgumu izplatīt šo informāciju vietējo iedzīvotāju vidū. Izmeklēšanas laikā nekādu informāciju par šo biedrību neizdevās atrast un tāpēc 18 oktobrī lieta bija izbeigta.[480] 1927.g. jūlijā pie Žiguru stacijās bija atrastā BRP proklamācija, par ko policijai paziņoja vietējais iedzīvotājs Otto Kubuļņieks[481].

BRP uzsāka plašu darbību Latvijā, pēc Politiskas pārvaldes datiem, 1929.g.[482] Iespējams, ka 1929.g. vasarā firsts Anatols Līvens apmeklējot Vāciju, satiekas ar hercogu Georgiju Leihtenbergu, vienu no "Bralības" pamatlīcejiem, kurš piedāvāja viņam pievienoties organizācijai. Bet A. Līvens atteicas, tomēr viņš solīja rekomendēt kaut-kādus cilvēkus, ar kuru

---

[478] LVVA, 3235.f., 2.ap., 4662.l., 1.,18. lp.
[479] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 77.l., 5.lp.
[480] LVVA, 3235.f., 2.ap., 5786.l., 9.,13. lp.
[481]LVVA, 3235.f., 2.ap., 5688.l., 1.lp. Interesanti atzīmēt, ka pēc diviem mēnešiem O. Kubuļņieks mēģināja apvainot sava darba devēja Aleksandra Veignera monarhisko proklamāciju glābšanā. Otto, pēc viņa vārdiem, pastāstīja policijas uzraugam Peterim Zemisam, ka viņš redzēja pie A. Veignera proklomācijas ar nosaukumu "Бей жидов спасай Россию", un atdeva uzraugam vienu no šim proklamācijām. P. Zemis izmeklētajam paziņoja, ka viņam O. Kubuļņieks neko nestāstīja par monarhiskam proklamācijām, viņš tikai saņēma kaut-kādu nelielu lapiņu no O. Kubuļņieka, bet kas tur bija viņš nezina, jo viņš to pazaudēja tajā paša dienā. Kratīšanas rezultatā pie A. Veignera neko kompromitējošo atrast neizdevās. Pats A. Veigners pastāstīja, ka viņš Otto vietā 1927.g. septembra sakumā uz darbu pieņēma kādu citu cilvēku, bet O. Kubuļņieks solīja par to atriebties. (LVVA, 3235.f., 2.ap., 5700.l., 2.,8.,9.,13.lp.)
[482] LVVA, 3235 f., 1/1 ap. 411. l., 25. lp.

palīdzību "Brālība" būs iespēja uzsākt savu darbību Latvijā.[483]. Tādas ziņas par BRP darbības uzsākšanu Latvijā sniedza PSRS izlūkdienestiem viens no organizācijas biedriem Leonīds Nolde. Pats L. Nolde 1932.g., nopratināšanas laikā, sevi devēja par dubultaģentu, kurš pieņēma padomju sūtniecības darbinieka Borisa Ratinska piedāvājumu sadarboties ar PSRS izlūkdienestiem, lai atmaskotu padomju aģentus Latvijā. Savus ziņojumus B. Ratinskim viņš rakstīja kopā ar citiem BRP darbiniekiem – firsta A. Līvena adjutantu Viktorinu Stoligvo un Romānu Zile. Pats Leonīds Nolde savus ziņojumus raksturoja, ka daļēji patiesas, bet daļēji izdomātas.[484] Īpaši L. Nolde nopratināšanas laikā pasvītroja, ka savas ziņojumos viņš sniedza nepareizas ziņas par firstu A. Līvenu un V. Stoligvo, darbību BRP, lai novērstu PSRS izlūkdienestu uzmanību no viņiem. Lai to izdarītu, savas ziņojumos L. Nolde rakstīja, ka viņi abi nav BRP locekļi. Ja 1929.-1930.g. firsts A. Līvens piedāvāja ROVS biedriem pievienoties BRP, tad vēlāk, sakara ar BRP un ROVS attiecības pasliktināšanas un fašistiskas idejas izplatīšanu ("Vonsjacka pašreklāma"[485]) "Brāļībā", viņš pats un V. Stoligvo vairs nerekomendēja iestāties "Brālībā".[486] Tāpēc L. Noldes sniegtas ziņas par Latvijas nodaļas izveidošanu jāvērtē ļoti kritiski. Iespējams, ka A. Līvens patiešam kļuva par organizācijas "brāļu" 1929.g. vasarā caur hercogu G. Leihtenbergu, jo nekādas citas ziņās par šo jautājumu nav. Bet tas, ka tieši viņš vadīja vietējo nodaļu neizraisa nekādas šaubas, jo Politiskas pārvaldes kartotēkā par A. Līvenu biju rakstīts, ka viņš bija šis organizācijas "augstākās aprindas loceķlis", un BRP lietas izmeklēšanas laikā 1932.g. rudenī viņam bija izteikts brīdinājums, ka darbības turpināšanas gadījumā viņam būs piemērots 1917.g. 2. augusta līkums.[487] Līdzīgu informāciju Politiskas pārvaldes vadītājs 1935.g. paziņoja arī Ārlietu ministrijas ģenerālsekretāram V. Munteram, atzīmējot, ka Latvijas nodaļas priekšā bija firsts A. Līvens.[488] Diemžēl A. Līvena numurs vai segvārds nav zināmi, jo izmeklēšanas materiālos tie nav atzīmēti. Krievu vēsturnieks P. Bazanovs rakstīja, ka A. Līvena segvārds bija "Leonidovs", bet viņš neuzrada šis informācijas avotu.[489]

---

[483] LVVA, 3235.f., 6.ap., 214.l., 18.lp.
[484] LVVA, 3235 f., 1/1 ap. 411. l., 3. lp. Tādu raksturojumu apstiprināja arī V. Stoligvo (Turpat, lpp.10).
[485] Anastasijs Vonsjackis – BRP pārstavis ASV, 1932.g. jūnijā izstājas no "Brālības" 1933.g. sakumā "īstenojot savus plānus un idejas" izveidoja Viskrievijas fašistisku organizāciju (см. Стефан Д. *Русские фашисты: Трагедия и фарс в эмиграции*, 1925—1945, Москва, Слово, 1992. стр. 145-147)
[486] LVVA, 3235.f., 6.ap., 214.l., 2.,3.lp.
[487] LVVA, Politiskas Pārvaldes kartotēka, firsts Anatols Līvens, 846.-847. lp.
[488] LVVA, 3235.f.,1/1.ap., 411.l., 32. lp.
[489] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, Москва, Посев, 2013, стр. 132.

Viens no pirmiem "brāļiem" Latvijā bija L. Nolde (segvārds "Novikovs"), kurš iestājas organizācijā 1929.g. nobeigumā pēc paša A. Kolberga uzaicinājuma. Pēc viņa ziņām tajā laikā organizācijas sastāvā jau bija firsts A. Līvens, R. Zile, V. Stoligvo un L. Stolbošinskis.[490] Romans Zile (segvārds "Podgornijs") iestājas organizācijā caur firstu Līvenu tajā pat laikā.[491] Pats Viktorins Stoligvo (segvārds "Konniks", numurs 181) par sevi stāstīja, ka viņš kļuva par organizācijas locekļi caur R. Zile 1930.g.[492] Starp redzamākiem "brāļiem" visvēlāk pievienojas organizācijai BRP Baltijas nodaļas štāba priekšnieks Valentins Vrede (segvārdi "Munaevs" un "Voronovs") – 1932.g. februārī.[493]

Kā liecināja izmeklēšanas materiāli, līdz 1930. gadam organizācijas svarīgākais uzdevums bija literatūras un citus propagandas materiālus izplatīšanā gan Latvijas teritorijā, īpaši pierobežas zonā, gan arī paša Padomju Krievija. Organizācijas locekļi arī izplatīja savus uzskatus un idejas citu krievu organizācijas dalībnieku vidū. Tomēr, kaut-cik veiksmīgu aģitāciju brāļiem izdevās organizēt tikai Latgalē[494], kur aktīvi nodarbojas ar literatūras izplatīšanu Rēzeknes grupa ar Leonīdu Stolbošinsku un Konstantīnu Lejmani priekšā[495]. L. Stolbošinskis bija viens no redzamākiem BRP darbiniekiem Latvijā ar numuru 222 (vai 265)[496]. Viņš dzimis 1897.g. 27.decembrī. Pēc 1920.g. dzīvoja Rezeknē. Paralēli ar savu darbību BRP bija arī organizācijas "Евразийство" un "Казачье объединение для борьбы за Родину" pārstāvis Latvijā. Nodarbojas ar monarhiskas literatūras izplatīšanu, vervēja cilvēkus literatūras piegādāšanai uz PSRS teritoriju. Viņam bija ļoti labas attiecības ar K. Didorovu un ar kādu kazaku virsnieku Padalkinu, kurš pēc Politiskas Pārvaldes datiem bija PSRS slepenais aģents[497]. Sakarā ar savu sadarbību ar organizāciju "Евразийство" 1932.g. gandrīz pārtrauca savu sadarbību ar BRP.[498] Aģentu sūtīšanai uz PSRS L. Stolbošinskis izmantoja robežsardzes postenis ciemā Poļeščinā,[499] kur dienēja kāds viņam pazīstamais virsnieks, un no kurienes aģenti devas vai Sebeža vai Drisas virzienā.[500] Pēc krievu vēsturnieka P. Bazarova datiem

---

[490] LVVA, 3235.f.,1/1.ap., 411.l., 2. lp.
[491] Turpat, 17.lp.
[492] Turpat, 8.lp.
[493] Turpat, 25.lp.
[494] LVVA, 3235.f.,1/1.ap., 411.l., 30.lp.
[495] LVVA, 3235.f., 6.ap., 214.l., 20.lp.
[496]Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, стр. 139
[497] LVVA, PPK, Leonīds Stolbošinskis, lpp.669-672
[498] LVVA, 3235.f.,1/1.ap., 411.l., 3. lp.
[499] Latviešu nosaukums Šķaune, mūsdienas Šķaunes pagasta centrs, ciems pie Latvijas un Baltkrievijas robeža.
[500] LVVA, 3235.f.,6.ap.,214.l.,11.lp. Šo informāciju arī jāuztver kritiski, jo to L. Nolde ziņoja PSRS izlūkdienestu darbiniekiem.

krievu monarhisti jau kopš 1924.g. lai tiktu uz PSRS teritoriju izmantoja arī Rītupes staciju, šo ceļu it kā izmantoja arī BRP aģenti[501], savukārt par Poļeščinu viņa grāmatā nekas nav rakstīts. Vajag atzīmēt, ka Politiskas Pārvaldēs materiālos nekādas informācijas par to, ka caur Rītupes staciju kādi BRP aģenti tika uz PSRS teritoriju, nav. Viktorins Stoligvo 1932.g. novembrī izmeklēšanas laikā par laikrakstu un aģitācijas materiālu sūtīšanu uz PSRS paskaidroja, ka visu literatūru piegādāja Latvijas armijas štāba informācijas nodaļas aģenti Nikolajs Podmašinskis[502] un Mihails Titovs. Viņi abi, veicot informācijas nodaļas uzdevumus PSRS, piegādāja arī BRP literatūru un sniedza "Brālībai" ziņas par notikumiem PSRS. Sakarus ar viņiem uzturēja tikai pats V. Stoligvo un A. Līvens, un pēc V. Stoligvo ziņām nekādus citus aģentus uz PSRS "Brālība" no Latvijas nekad nesūtīja.[503] Zināma mēra V. Stoligvo informāciju apstiprina BRP Narvas grupas vadītāja V. Volkova, ziņojums, ka viņa grupa piegādāja literatūru uz PSRS teritoriju metot to pāri žogam.[504]

1930.g. vasarā A. Kolbers nosūtīja uz Rīgu caur V. Stoligvo rīkojumu organizēt Latvijas teritorijā radiostaciju, lai uzsāktu raidījumu translēšanu propagandas nolūkos. Īstenot šo mērķi uzņemas Romāns Zile, kurš savukārt paziņoja par to L. Nolde. L. Nolde devas uz Rēzekne, kur kopā ar "brāļu" Aleksandru Kreli (segvārds "induss") inženiera Vsevoloda Kudrjavceva dzīvoklī (Rēzeknē, Pils iela 17-a) uzstādīju staciju. Tomēr šis projekts nebija veiksmīgu, jo stacijas jauda bija nepietiekoša lai uzsāktu translāciju uz PSRS teritoriju.[505] P. Bazanovs raksta, ka Vsevolods Kudrjabcevs pirmo radiostaciju izveidoja vēl 1926.g.,[506] šī stacija strādāja līdz

---

[501] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, стр. 139 (diemžēl autors šeit nenoradīja informācijas avotu un arī stacijas nosaukumā viņam ir kļūda – Rītupes vietā viņām ir uzrakstīts Rītune). Rītupes stacija atradījās Latvijas un PSRS robežā no Latvijas puses, uz dzelzceļa Abrene (Pitalova)-Pļeskava. No PSRS puses bija Žogovas stacija. 1940.g. abas stacijas bija apvienotas zem nosaukuma Ritupe. Mūsdienas Ritupe, Utroinas pagasts, Pitalovas rajons, Pļeskavas apgabals. (http://www.pskovrail.ru/stanzii/ritupe.html)

[502] Interesanti atzīmēt , ka P. Bazanovs domāja, ka N. Podmašinskis bija Igaunijas nodaļas darbinieks. (Базанов П. Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья, стр. 124). Līdzīgu informāciju sniedz arī igauņu vēsturnieks R. Abisogomjans. (Абисогомян Р. *Роль русских военных деятелей в общественной и культурной жизни Эстонской Республики 1920–1930-х гг. и их литературное наследие, диссертация на соискание научной степени magister artium,* Тарту, Тартусский Университет, 2007, стр.41) Viņiem abiem N. Podmašinska uzvārds ir rakstīts kā "Podmošenskis". Savukārt V. Stoligvo stāstīja, ka Nikolajs Podmašinskis dzīvoja Rīga (LVVA, 3235.f.,1/1.ap., 411.l.20.lp.) Iespējams, ka N. Podmašinskis un N. Podmošenskis ir divi virsnieki ar līdzīgiem uzvārdiem, bet iespējams, ka tomēr tas ir viens cilvēks, un tāda gadījumā V. Stoligvo sniegta informācija līkas precīzākā.

[503] LVVA, 3235.f.,1/1.ap., 411.l.20.lp.

[504] Turpat, 23.lp.

[505] LVVA, 3235.f.,1/1.ap., 411.l.

[506] Pats P. Bazanavs raksta, ka V. Kudrjavcevs dzimis 1910.g., tā tad 1926.g. viņam bija tikai 16.g. Pēc Otra pasaules kara viņš emigrēja uz ASV, kur nodarbojas ar kodolfiziku. (Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, стр. 148)

1929.g. un V. Kudrjavcevs tur pats strādāja par diktoru, lasīja PSRS iedzīvotajiem raksti no emigrantu avīzēm. Viņš piedāvāja arī saviem klausītājiem pašiem stāstīt par notikumiem PSRS, bet atbildēja viņam tikai daži cilvēki. P. Bazanovs atzīmēja, ka stacijas, kuru izveidoja 1930.g. bija nosaukta ģenerāla Aeksandra Kutepova vārdā.[507] 1934.g. informāciju par Kutepova radiostaciju nopublicēja avīzes "Часовой". Tur bija rakstīts, ka radiostacija, kas izvietojums nav zināms, uzsāka savu darbību 1930.g., un joprojām (respektīvi 1934.g.) turpina savas translācijas trīs reizes nedēļā.[508] Par to, ka "Kutepova radiostacijā" un BRP projekts ir divas atšķirīgas stacijas liecināja arī V. Stoligvo, kurš atzīmēja, ka ideja par radiostacijas izveidošanu rodas S. Sokolvam "Kutepova organizācijas" radiostacijas darbības iespaidā. Uz radiostacijas veidošanu A. Kolbergs, pēc S. Sokolova rīkojumā deva V. Stoligvo 500 vācu marciņas, un arī solīja sūtīt vēl. Šis naudas V. Stoligvo atdeva R. Zile, kurš pārvaldīja radiostacijas lietu.[509] Nelielas naudas summas radiostacijas darbībai sūtīja arī L. Nolde.[510] Pilnīgi radiostacijā bija likvidēta 1932.g., kad V. Vrede nolēma pārdod visas radiostacijas detaļas.[511]

Viena no lielākam BRP problēmām bija naudas trūkums un lai ar to tiktu galā "Brālība" nodarbojas arī ar rūpniecisku spiegošanu. Tā 1932.g. pavasarī. Nikolajs Lišins vēršas pie V. Stoligvo ar lūgumu dabūt priekš firmas "Čīlijas silitra" ziņas par joda, zelta un silitras ražošanas apjomiem PSRS. V. Stolgvo caur N. Podmašinska uzzināja šo informāciju, par ko N. Lišins, caur V. Vrede samaksāja V. Stoligvo 100 Ls, bet N. Podmašinakam 550 Ls.[512]

Latvijas nodaļa šajā laikā bija viena no aktīvākiem visā organizācijā.[513] Tomēr pēc Politiskas Pārvaldes ziņām uz 1932.g. kopējais "brāļu" skaits Latvijā bija pavisam neliels - aptuveni 20 cilvēki.[514] No tiem ir zināmi – firsts A. Līvens,[515] L. Nolde,[516] R. Zile,[517] V.

---

[507] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*. 148.-149.lpp.
[508] Часовой, № 133-134, 1934, стр. 22.
[509] LVVA, 3235.f.,1/1.ap., 411.l., 19.lp.
[510] Turpat, 2.lp.
[511] Turpat, 25.lp.
[512] Turpat, 21.lp.
[513] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья,* стр. 131
[514] LVVA, 3235.f.,1/1.ap., 411.l.30.lp.
[515] LVVA, PPK, firsts Anatols Livens
[516] Turpat, Leonids Nolde
[517] Turpat, Romans Zile

Vrede,[518] V. Stoligvo,[519] A. Krels,[520] K. Didorovs,[521] L. Stolbošinskis,[522] V. Kudrjavcevs[523] Konstantins Leimanis[524] iespējams arī N. Lišins,[525] A. Danilovs,[526] K.Voščinins[527] un N. Semejnikovs.[528] Pēc P. Bazanova datiem, organizācijas darbinieku vidū bija arī priesteris Kirills Zajacs, Olga Kosteņiča, kāds Cimmermans, pulkvedis P. Beks, J. Surmonins, V. Masleņikovs, Irina Markozova, K. Vaščigins, Vilhelms Ditrihsons, M. Feodorovs, P. Paņkovs, F Zeiberlihs, N. Samiļska, A.Portovs, pulkvedis Djakonovs, G. Arcimovičs, Aleksandrs un Vitalijs Aderkasi, un kādi Šmidts un Grekovs[529]. Tomēr neviens no viņiem nav minēts Politiskas Pārvaldes materiālos par BRP darbību. Kopumā P. Bazanovas sava grāmata, pamatojoties uz OGPU atskaitēm un vēsturnieka M. Solovjeva darbiem par BRP, nosauca 32 Latvijas nodaļās darbinieku, kas nonāca pretrunā ar Politiskas Pārvaldes datiem. L. Nolde savos ziņojumos padomju izlūkdienestam nosauca kopā ar sevi 12 BRP darbiniekus Latvijā – A. Perovs, A. Verevkins, N.Savickis, M.Uralovs, A. Padalkins, N.Golovins, A. Plens, J. Delle, M.Jakobi un jau minēti L. Stolbošinskis un A. Krels, [530] no kuriem īstenība tikai L. Stolbošinskim un A. Kreļam bija sakari ar BRP.[531]

3.3. Latvijas un PSRS attiecības 1932.gadā

1932.gadā Latvijas un PSRS attiecībās ir vērojami divi lieli notikumi – neuzbrukšanas līguma noslēgšana un sarunas par tirdzniecības līguma pagarināšanu. Un ja neuzbrukšanas līguma pārrakstīšana neizraisīja īpašus jautājumus, tad sarunas par tirdzniecības līgumu notika ļoti sarežģīti.

---

[518] LVVA, PPK, Valentīns Vrede
[519], Turpat Viktorins Stoligvo
[520] Turpat, Aleksandrs Krels
[521] Turpat, Klementijs Didorovs (ir nosaukts par līdzjutēju)
[522] Turpat, Leonīds Stolbošinskis
[523] LVVA, 3235.f.,1/1.ap., 411.l.2.lp.
[524] Turpat, 31.lp.
[525] LVVA, PPK, Nikolajs Lišins
[526] Turpat, Aleksejs Danilovs
[527] Turpat, Konstantīns Voščinins
[528] Turpat, Nikolajs Semejnikovs
[529] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, стр. 131-147
[530] LVVA, 3235.f., 6.ap., 214.l., 1.-19.lp. No šī saraksta PPK, izņemot L. Stolbošinska un A. Kreļa, ir pieminēts tikai A.Padalkins (LVVA, PPK, Leonīds Stolbošinskis. 642.lp.).
[531] LVVA, 3235.f.,1/1.ap., 411.l.3.lp.

1931.g. decembrī PSRS ārlietu tautas komisārs M. Ļitvinovs griežas pie Latvijas, Igaunijas un Somijas sūtņiem ar priekšlikumu pievērsties neuzbrukšanas līguma jautājumam. 16. decembrī šis piedāvājums bija izskatīts Latvijas Ārlietu ministrijas padomē. Bija pieņemts lēmums saskaņot savas pozīcijas ar Igauniju, kas tika izpildīts 19. decembrī. 29.decembrī Maskavai bija paziņots, ka Latvija ir gatava uzsākt sarunas par neuzbrukšanas līgumu. 1932.g. 5.janvarī Rīgā ierodas Ārlietu tautas komisariāta loceklis B. Stamonjakovs. Janvāra nobeigumā visi līguma panti bija saskaņoti un 5.februāri ministru prezidents M. Skujenieks un B. Stamonjakovs pārrakstīja šo līgumu.[532]

Jautājums par tirdzniecības līguma pagarināšanu pirmo reizi bija pacelts dienas kartība Sociāldemokrātu partijas kongresā 1932.g. 2.-3. aprīlī, kur sociāldemokrāti iestājas par tirdzniecisko sakaru paplašināšanu un līguma pagarināšanu,[533] ka arī bija nosodīti "baltgvardu" organizācijas aktivitātes.[534] Tomēr Maskava skatīja uz līguma pagarināšanu pretēji, un 4.maijā, izpildot Politbiroja 23.aprīļa lēmumu, PSRS pārstāvis Latvijā Aleksejs Sviderskis paziņoja par līguma denonsāciju.[535]

9. maijā avīze "Правда" uzsāka kampaņu pret "terorisma" izplatīšanu "baltgvardu" vidū, kur "terorisma" popularizētājus vidū bija pieminēta arī Rīgas "Сегодня".[536] Tādas baumas izplatīja arī citas PSRS izdotas avīzes. Tā piemēram 1932.g. 18.maijā "Komunāru Cīņa" latviešu komunistu avīze, kura tika izdota Maskavā, rakstīja, ka "Rīgas "Segodņa" atklāti aicina uz teroru pret PSRS priekšstāviem un ārzemniekiem, kuri atrodas ar PSRS šādas vai citādas attiecības".[537]

13.maijā PSRS pārstāvis Latvijā Aleksejs Sviderskis nodeva ministru prezidentam Marģeram Skujeniekam memorandu, kur bija izteikti apvainojumi, ka Latvijas krievu prese propagandē teroru pret PSRS ar mērķi saasināt abu valstu attiecības.[538] 15. maija ar plašu rakstu par krievu emigrantu nepacietību, kuru nopublicēja "Latviešu balss" bija uzsākta kampaņa pret

---

[532] Treijs R. *Latvijas diplomātija un diplomāti (1918-1940)*, Rīga, Latvijas vēstnesis, 2003, 190.-191.lp.
[533] Stranga A. *LSDSP un 1934.g.15.maija valsts apvērsums. Demokrātijas likteņi Latvijā*, Rīga, 1998.,78.lpp.
[534] Странга А., *Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета "Сегодня" (1932 г.),* стр. 229 http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/studiju-centri/jsc/resursi/2009/EMM-7_226-258.pdf
[535] Turpat, 230.lpp.
[536] Turpat, 231.lpp.
[537] Komunāru Cīņa, №114, 18.05.1932., 1.lpp.
[538] Странга А., *Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета "Сегодня" (1932 г.)*, стр. 233 http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/studiju-centri/jsc/resursi/2009/EMM-7_226-258.pdf

“baltgvardu” organizācijām un avīze “Сегодня” Latvijas presē. Šajā rakstā bija atzīmēts, ka laikraksta “Сегодня” darbība ir “augstākā mēra kaitīga Latvijas interesēm”.[539] Jāatzīmē, ka “Latviešu balss” bija ministru prezidenta M. Skujenieka partijas “Progresīva apvienība” oficiālais laikrāksts. Jau pēc trim dienām šo uzbrukum pret krievu emigrantiem turpināja “Sociāldemokrāts”, kur 18.maijā bija nopublicēts raksts, kur, pamatoties uz kādas PSRS radiostacijas ziņām, bija uzrakstīts, ka Rīgā ierodas “baltgvardu aģentu Padalkinu, kam esot uzdevums organizēt un aktivizēt vietējos baltgvardus”.[540]

5.jūlijā Latvijas Ārlietu ministrija izsniedza PSRS sūtniecībai atbilde uz 13.maija memorandu, atzīmējot, ka nekādus “teroristus” Latvijā nav.[541] Bet 10.augustā Latvijas Ārlietu ministrija saņēma jaunu memorandu par krievu emigrantu darbību Latvijā. Šajā memorandā bija pieminēti vietēji krievu pretboļševistisku organizāciju darbinieki, tajā vidū arī avīzes “Сегодня” darbinieks A. Perovs.[542]

Sarunas par tirdzniecības līguma pagarināšanu uzsākas Maskavā 26.septembrī, bet uzsākas nevis ar tirdzniecisko sakaru apspriešanu, bet ar jauniem PSRS apvainojumiem. PSRS delegācijas vadītājs B. Stamonjakovs iesniedza Latvijas delegācijas vadītajam A. Petrevicam PSRS politiskas prasības – avīzes “Сегодня” likvidēšana, ka arī tie bija vērsti pret BRP darbību un personīgi pret firstu A. Līvenu. Lai nomierinātu Maskavu bija izdarītas krātinašanas pie A. Perova un pie pārējiem monarhistiem, kuri bija pieminēti 10.augusta memorandā.[543] Šo ļoti pozitīvi vērtējā avīze “Sociāldemokrāts”, rakstot par “desmit” aizturētiem monarhistiem, kurus gaida izsūtīšanā no Latvijas.[544]

1932.g. oktobra nobeigumā par notikumiem Latvijā ieinteresējas Lielbritānija, Francija un ASV, kuri rekomendēja Latvijas valdībai nepildīt PSRS prasības.[545] Tādos apstākļos “Sociāldemokrāts” 2. novembrī nopublicēja ļoti plašu rakstu par BRP darbību Latvijā, kur

---

[539] Latviešu Balss №19, 15.05.1932.,
[540] Sociāldemokrāts, №111, 21.05.1932., 1.lpp.
[541] Странга А., Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета “Сегодня” (1932 г.), стр. 234 http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/studiju-centri/jsc/resursi/2009/EMM-7_226-258.pdf
[542] Turpat, 236.lpp.
[543] Turpat, 23
[544] Sociāldemokrāts., №220 29.09.1932. 2.lpp., № 221 30.09.1932. 2.lpp.
[545] Странга А., *Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета “Сегодня” (1932 г.),* стр. 243 http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/studiju-centri/jsc/resursi/2009/EMM-7_226-258.pdf

mēģināja pieradīt BRP sakarus ar fašistiskam organizācijām.[546] 4. novembrī Latvijas delegācija Maskavā saņēma PSRS tirdzniecības līguma projekts, kur bija uzradīti pilnīgi Latvijai neizdevīgie nosacījumi. Tā piemēram šajā līguma projekta bija noradīts, ka Latvijai ir tiesības pirkt naftu un sālu tikai Padomju Savienībā. Latvijas valdība pēc izpētot PSRS prasības nolēma atsaukt Latvijas delegāciju no Maskavas.[547] Edgars Andersons rakstīja, ka 1932.g. oktobrī ssarunas laikā Lielbritānija izdarīja spiedienu uz Latviju, lai naftas sabiedrības interesēs samazinātu padomju naftas ievedumus Lātvijā. Rezultatā, Latvijas valdība, kura bija spiesta rēķinaties ar britu valdību naftas piegādes jautājumos, partrāuca sarunas ar PSRS.[548]

3.4. «Братство Русской Правды» krīze un Latvijas nodaļās likvidēšana 1932.-1934.g.

1932.g. februāri vai marta sakumā PSRS pārstāvniecības konsultants (izmeklēšanas dokumentos viņš ir saukts gan par konsultantu, gan par sekretāru) Pāvels Abramovs, kopā ar vel vienu sūtniecības darbinieku Borisu Ratinsku[549] piedāvāja Leonīdam Nolde par 300 Ls mēnesī piegādāt informāciju Padomju izlūkdienestam. Viņu pirmā tikšana notika aktrises Eiženijas Ridbergas, kuru Politiska Pārvalde raksturoja kā prokomunistīski noskaņotu, dzīvoklī. L. Nolde piedāvājamu pieņēma, paziņojot par to firstam A. Līvenam, R. Zile, V. Stoligvo un A. Kolberam, ar nolūku atmaskot Padomju Krievijas izlūkdienestu slepenus aģentus Latvijā. Uz B. Ratinska jautājumu par piederību BRP L. Nolde atbildēja, ka viņš dzirdēja par šo organizāciju, bet neiestājas tā. Tad B. Račinskis prasīja viņu iestāties "Brālībā". Sakumā viņš interesējas tikai par BRP darbību, bet ar laiku pievērš uzmanību arī NSNP aktivitātēm. Savus ziņojumus B. Ratinskam, kuru vēlāk nomainīja "Pavel Soveļjevič"[550] L. Nolde rakstīja kopā ar V. Stoligvo vai R. Zile. Katru ziņojumu rakstīja trīs eksemplāros, oriģinālu L. Nolde nodeva pašam B. Ratinskim, bet kopijas – V. Stoligvo un A. Kreļam (tiešī

[546] Sociāldemokrāts, №248, 2.11.1932, 1.lpp. Šajā rakstā ir pieminēti BRP vadītājs – A.Līvens un "brāļi" V. Stoligvo, L. Nolde (par kuru tika rakstīts, ka viņš ir organizācijas loceklis kopš 1929.g.), V. Vrede un R. Zile.
[547] Странга А., *Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета "Сегодня" (1932 г.)*, стр. 245 http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/studiju-centri/jsc/resursi/2009/EMM-7_226-258.pdf
[548] Andersons E. *Latvijas vēsture 1920-1940 Ārpolitika*, 112.lpp.
[549] Iespējams, ka zem tāda uzvārda ar L. Nolde kontaktēja PSRS sūtniecības pirmais sekretārs Bedžanovs. (LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l., 32.lp.)
[550] Iespējams PSRS pārstāvniecības sekretārs Pāvels Abramovs (LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l., 32.lp)

A. Krēļa kopijas nonāca Politiskas Pārvaldes rokās).[551] L. Nolde vārdus apstiprināja V. Stoligvo[552] un V. Vrede.[553] Tomēr, vajag atzīmēt, ka zināmas pretrunas viņu ziņojumos ir. V. Stoligvo pastāstīja Politiskas pārvaldes ierēdnim, ka viņš iesniedza L. Nolde kādu dokumentu, lai viņš varēja pieradīt Padomju sūtniecībā savu "iestāšanu" BRP.[554] Savukārt L. Nolde savos ziņojumos PSRS izlūkdienestam 1932.g. martā rakstīja, ka V. Stoligvo nebija BRP loceklis, bet, kopā ar firstu A. Līvenu, viņš bija tikai ROVS darbinieks. BRP viņu, pēc ziņojumu informācijas, uzņēma A. Verevkins un A. Perovs (kuriem īstenība nebija nekādu sakaru ar BRP), un nekādus dokumentus no viņiem L. Nolde neprasīja, bet tieši otrādi, ziņojumos bija pasvītrots, ka viņš īpaši prasīja A. Verevkina, lai viņa (L. Nolde) uzvārds pēc iespējas mazāk figurētu Brālībās dokumentos. Tajā pat ziņojumā L. Nolde pieprasīja no Maskavas dokumentālu solījumu zem M. Kalinina parakstā, ka atmaskošanas gadījumā viņam PSRS pārstāvniecība nodrošinās iespēju izbraukt vai PSRS, vai, ja tas būs iespējams, uz Rietumeiropu.[555] Šeit vajag atzīmēt, ka A.Perovs bija avīzes "Сегодня" darbinieks un nekādus sakarus ar BRP viņam, līdzīgi, ka arī A. Verevkinam, nebija,[556] bet 1932.g. augustā A. Perova uzvārdu izmantoja PSRS, lai pieradītu savus apvainojumus par laikraksta "Сегодня" sadarbību ar pretboļševistiskiem organizācijām, sniedzot par A. Perovu ziņās Latvijas Ārlietu ministrijai.[557] Iespējams, ka tieši L. Nolde ziņojums bija PSRS ziņojuma par A. Perova darbību pamatā. Politiska Pārvalde uzskatīja, ka L. Nolde bija dubultaģents, kuru abas puses – gan BRP, gan Padomju izlūkdienests izmantoja lai vairāk uzzinātu par pretiniekā plāniem. Izmeklēšanas laikā Politpārvaldes ierēdni nonāca pie secinājuma, ka padomju aģenti zināja, ka L. Noldes sniedz viņiem nepareizas ziņās, bet tomēr nolēma saglabāt sakarus, lai caur viņu īstenotu savu provokāciju.[558]

1932.g. maijā "Pāvela Saveļjeviča" uzmanības centrā BRP vietā nonāca NSNP darbība. Tāpēc L. Nolde "nodibināja" sakarus ar Romānu Zile – NSNP pārstāvju Latvijā, kuru viņš ļoti

---

[551] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l., 3.-7.lp
[552] Turpat, 17.lp.
[553] Turpat, 26.lp
[554] Turpat, 17.lp
[555] LVVA, 3235.f., 6.ap., 214.l., 3.lp.
[556] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.,, 3.lp.
[557] Странга А., *Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета "Сегодня" (1932 г.*), http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/studiju-centri/jsc/resursi/2009/EMM-7_226-258.pdf
[558] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.,, 32.lp. Pats A. Kolbergs stāstīja, ka "Homutovs" un "Kerrs" ļoti daudz uzmanības veltīja L. Nolde darbībai. (LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.,29.lp.) Vēl par labu tam, ka PSRS izlūkdienesti labi zināja L. Nolde īsto vietu BRP liecina jau pieminētājs "Sociāldemokrāta" raksts (2.11.1932), kur bija pasvītrots, ka viņš "deva savu zvērestu" 1929.g.

kritiski raksturoja savas ziņojumos PSRS izlūkdienestiem.[559] Pēc kādu laiku L. Nolde saņēma vēstule no B. Ratinska, ar uzdevumu organizēt teroristu grupējumu, no NSNP dalībniekiem, sūtīšanai caur Latviju uz PSRS teritoriju. Lai aprunātu visas operācijas detālus, L. Nolde aicināja uz Maskavu, kur viņš, pēc leģendas, satikās ar kādiem monarhistiem. Bet viņš negribēja to darīt, tāpēc, ka baidījās, ka viņu tur nogalinās.[560] No L. Nolde ziņojumiem uz Maskavu ir redzams, ka provokācijas plānu viņš, pēc B. Ratinska rīkojuma, izstrādāja pats un, to īpaši jāpasvītro, pats piedāvāja aizbraukt uz Maskavu, lai izstrādātu tālāks rīcības plānu kopā ar savu kuratoru, uzskatot, ka pirmo plāna daļu būs iespējams realizēt 2 mēnešu laikā.[561] Nopratināšanas laikā 1932.g. 31.oktobrī L. Nolde stāstīja, ka viņu visu laiku spieda aizbraukt uz Maskavu "Pavel Saveļjevič", un faktu, ka viņš izstrādāja kādu provokācijas plānu, nopratināšanā viņš nepieminēja.[562] 1933.g. 4.oktorbrī sava intervija avīzes "Сегодня" korespondentam L. Nolde pastāstīja, ka viņš izstrādāja daudz plānus "lai vilcinātu laiku".[563] V. Stoligvo nopratināšanas laikā pastāstīja, ka PSRS izlūkdienesti L. Nolde plānu nepieņēma un izstrādāja savu.[564] Savukārt V. Vrede paziņoja, ka viņš neko nedzirdēja par to, ka L. Nolde izstrādāja kādu plānu.[565]

Ja rūnāt, par konkrētiem plāna uzdevumiem, tad sakumā bija paredzēts atstumt L. Stolbošinska no Rēzeknes nodaļas vadības un izveidot Rezeknē savu BRP grupu. Pēc tam uz viņā (L. Nolde) vārdu nosūtīt vēstule no Pleskavas, no maniem bijušiem kursabiedriem. Par šo notikumu viņš plānoja paziņot organizācijas vadībai uz Berlinu ar lūgumu dot viņam iespēju doties uz PSRS, lai tur organizētu BRP grupu. Pēc vadības atbalsta dabūšanas caur Pleskavu doties uz Maskavu lai saskaņotu talkas rīcības. Pēc atgriešanas no PSRS paziņot par grupas izveidošanu BRP vadībai un ka grupa izvelējas NSNP ideoloģisku platformu. Tālākas rīcības, pēc L. Noldes domam, būs saprotamas atkarībā no operācijas attīstības apstākļiem. No L. Noldes plāna ir iespējams secināt, ka viņa ceļojums uz PSRS bija paredzēts 1932.g. augustā-septembrī. [566]

1932.g.maijā - jūnijā "Pavel Saveļjevič" arvien vairāk pieprasīja no paātrināt teroristiskas grupas izveidošanas procesu no NSNP locekļiem. Īpaši viņš pievērš uzmanību tam, ka vajag

[559] LVVA, 3235.f., 6.ap., 214.l., 11.lp
[560] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.,, 6.lp.
[561] LVVA, 3235.f., 6.ap., 214.l., 20.lp.
[562] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.,, 5.-6.lp.
[563] Сегодня, №274, 4.10.1933. стр.5
[564] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.,, 22.lp.
[565] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.,, 26.lp.
[566] LVVA, 3235.f., 6.ap., 214.l., 20.lp.

paspēt visu izdarīt pirms Latvijas un PSRS sarunām par tirdzniecības līguma pagarināšanu. Tādos apstākļos R. Zile un L. Nolde izdomāja, ka L. Nolde, R. Zile vietā, brauks uz "Sokolu" sanāksme Prāgā 1932.g.jūnijā. Oficiāli "Pavelam Saveļjevičam" bija paziņots, ka R. Zile nozīmēja L. Nolde par savu pilnvarotu pārstāvji, un ka Prāgā L. Nolde būs iespēja satikties ar NSNP vadību un noprezentēt viņiem plānu par kaujinieku nodaļas veidošanu Latvijā. Tādas ziņas "Pavel Saveļjevič", pēc L. Nolde domām, uztvēra pozitīvi un pat apmaksāja L. Noldes ceļojumu, iztērējot kopumā 290 Ls. Prāgā L. Nolde izdevās satikties ar diviem NSNP darbiniekiem – kādiem Kankinu un Curikovu, kuriem viņš pastāstīja, ka no "precīziem avotiem" viņš uzzināja, ka padomju izlūkdienesti gatavo "jaunu Trestu" pret NSNP. Pēc atgriešanas Rīgā L. Nolde paziņoja "Pavelam Saveļjevičam", ka sarunās ar NSNP darbiniekiem bija veiksmīgas un ir dabūta mutiska piekrišanā kaujinieku nodaļas izveidošanai.[567]

1932.g. jūlijā "Pavel Saveļjevič" turpināja aicināt L.Nolde uz Maskavu, lai "nodibinātu sakarus ar pretkomunistiku organizāciju, jo pie mums (Maskavā) viss jau ir gatavs". Tomēr L.Nolde domāja, ka tas ir provokācija, un boļševikiem ir vajadzīgs tieši viņš, lai organizēt tiesas prāvu. Līdzīgi negatīvi ceļojumu uz Maskavu vērtējā arī V. Vrede, R. Zile un V. Stoligvo. Savukārt A. Kolbergs savas vēstules V. Stoligvo rakstīja, ka nedrīkst baidīties no boļševikiem un ka L. Nolde jābrauc uz Maskavu. 1932.g. augustā L. Nolde un V. Vrede nolēma doties uz Berlīne, lai satikties ar pašu A. Kolbergu un aprunāt šo situāciju. Personīgas tikšanas laikā A. Kolbergs atkal pateica, ka pēc viņa domam, L. Nolde nav jābaidās no provokācijas un uzdāvināja L.Noldim organizācijas krustu.[568] Berlīnē L. Nolde tīkas arī ar NSNP pārstāvju kādu Hloponinu, kurš piekrita gan kaujinieku nodaļas izveidošanai, gan arī akceptēja L. Nolde braucienu uz Maskavu. 1932.g. septembra sakumā L. Nolde atgriežas Rīgā un paziņoja "Pavelam Saveļjevičam", ka viņš satīkas Berlīnē ar NSNP un BRP vadību, un ja NSNP pilnīgi piekrita viņa idejām, tad BRP gadījumā vadības akceptu braucienam uz Maskavu dabūt neizdevās. "Pavel Saveļjevič" neizteica īpašas nepatikas, atzīmējot, ka viņš līdz 20.oktobrim būs atvaļinājuma, tāpēc nākošo tikšanu viņi ieplānoja restorānā "Automats". 1932.g. 20.oktobri L. Nolde bija izsaukts uz Politisko Pārvaldi un tāpēc viņam tikties ar Pavelu Saveļjeviču neizdevas.[569]

[567] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.,, 5.lp.,
[568] Turpat, 5.lp
[569] Turpat, 6.lp.

Dažus vārdus jāpieraksta arī par pašu "Pavlu Saveļjeviču", kurš īstenībā, pēc Politiskas Pārvaldes domam, bija PSRS pārstāvniecības sekretārs Pavēls Abramovs.[570] L. Nolde par viņu stāstīja, ka viņam bija tieši sakari ar Maskavu un uz Rīgu viņš bija nosūtīts tieši priekš provokācijas gatavošanas. Rīgā viņām bija daudz pazīstamo cilvēku pat Latvijas armijas štāba virsniekiem.[571]

L. Nolde nebija vienīgais "brālis", kuru savervēja Padomju izlūkdienesti. Berlīnē OGPU darbinieki "pulkvedis Homutovs" un "jūras virsnieks Kerns", kuri sevi devēja par britu "konservatoru partijas" izlūkdienestu darbiniekiem, kuru uzdevums bija pārbaudīt britu valsts izlūkdienesta darbību, jo, ka viņi to pastāstīja A. Kolberam, ienāca ziņas ka tur strādā kādi provokatori, savervēja BRP faktisko vadītāju A. Kolbergu,[572] kuram viņi maksāja lielas naudas summas.[573] Caur A. Kolbergu viņi savervēja arī V. Stoligvo, kuram A. Kolbergs maksāja 200 vācu markas mēnesī[574], par ziņojumiem par notikumiem Latvijā un īpaši par vietējo britu izlūkdienesta aģentūru.[575]

Par A. Kolberu sadarbību ar PSRS izlūkdienestiem uzzināja V. Vrede, kurš 1932.g. augustā viņu atmaskoja. Viņš pats nopratināšanas laikā pastatīja, ka tas notika nejauši, jo viņam bija redzams, ka BRP augstāka ranga "brāļu" vidū ir kāds padomju aģents. "Loģiski, izslēdzot visas neiespējamus variantus" viņš nonāca pie secinājuma, ka aģents ir A. Kolbergs, bet pierādījumus viņam nebija, tomēr viņš, kad satika A. Kolberu Berlīnē uz ielas, izstāstīja viņam savas pārdomas un apvainojumus. Sakumā A. Kolbergs bija šokēts un visu apstiprināja, bet pēc tam viņš atgriežas sava dzīvokli un mēģināja paziņot BRP darbiniekiem, ka V. Vrede ir provokators. Tomēr viņam vairs neviens neticēja un viņš pazaudēja savu amatu.[576] Iespējams, ka V. Vrede dabūja informāciju par A. Kolberga sadarbību ar PSRS aģentiem caur britu izlūkdienestiem, jo V. Stoligvo izmeklēšanas laikā paziņoja, ka V. Vrede bija britu laikraksta "Morning Post" līdzstrādnieks un tieši no V. Vrede V. Stoligvo uzzināja par britu aģentiem Jeliseju Mortuku, Romanu Sudakovu un Grigoriju Berru.[577]

---

[570] Turpat, 26.lp.
[571] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.,,, 6.lp.
[572] Turpat, 26.lp.
[573] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, стр.218
[574] LVVA, PPK, Viktorins Stoligvo, 704.lp.
[575] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.,, 11.-12..lp.
[576] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l., 27.-28.lp.
[577] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l., 14.lp.

1932.g. oktobrī – novembrī Latvijā notika aresti brāļu vidū. 20.oktobrī bija aizturēti K. Didorovs[578] un R. Zile[579], 31.oktobrī bija aizturēts Aleksandrs Kreilis[580], 1. novembrī bija apcietināti L. Nolde[581] un L. Stolbošinskis[582], 11. novembrī – V. Stoligvo[583]. Viņi visi bija ievietoti Rīgas centrālcietuma. Tajā pat laikā (diemžēl precīzs datums nav noradīts dokumentā) bija izsaukts uz Politisko Pārvaldi arī firsts Anatols Līvens, kurš bija brīdināts, ka aktīvas darbības turpināšanas gadījumā viņš būs izsūtīts no Latvijas.[584] 23.decembrī iekšlietu ministrs Jānis Kauliņš un kāra ministrs Jānis Balodis pieņēmusi lēmumu par L. Nolde, R. Zile, V. Stoligvo, K. Leimaņa[585] un L. Stolbošinska izsūtīšanu no Latvijas. Viņi visi izbrauca no Latvijas 1933.g. 2.janvarī (R. Zile izbrauca uz Vāciju, bet visi parēji uz Lietuvu). Lēmums pār K. Didorova izsūtīšanu bija pieņemts 1933.g. 11.janvarī, bet jau 24.janvarī šis lēmums bija atcelts, jo 21.janvarī K. Didorovs deva solījumu izbeigt visas attiecības ar pretboļševistiskam organizācijām[586]. Tāpēc viņš palīka Latvijā. 1933.g. augustā bija atcelti arī lēmumi par L. Nolde, R. Zile, V. Stoligvo un L. Stolbošinska izsūtīšanu un viņi visi atgriežas Latvijā.[587]

1932.g. rudenī firsts A. Livens, V. Vrede, D. Potockis, V.Golicins un Orlovs-Dinisovs (visi trīs piedēji bija organizācijas locekļi no Francijas) mēģināja reformēt BRP un pārcēla organizācijas centru Parīzē. Parīzē bija izveidota jauna "Augstākā aprinda" ar A. Līvenu priekšā.[588] 1933.g. 26. maijā Berlīnē notika Anatola Līvena, Georgija Kočubeja (organizācijas pārstāvis Dancigā), Sergeja Sokolova un Valentīna Vrede sastāvā, par Vācijas nodaļas izveidošanu. Rezultāta bija pieņemts lēmums šo nodaļu organizēt. Par nodaļas vadītāju bija nozīmēts S. Sokolovs, V. Vrede kļuva par viņa vietnieku, bet par nodaļas darbiniekiem – G. Kočubejs un krievu tirgotājs N. Paramonovs. Bet 2.jūnija A. Līvens atgriežas Parīzē un atcēla savu lēmumu par Berlīnes nodaļas izveidošanu un izslēdza visus nodaļās darbiniekus no organizācijas.[589] Rezultātā 1933.g. vasarā jauna "aprinda" sadalījās uz A. Līvena un S. Sokolova atbalstītajiem, attiecības starp kuriem bija ļoti sarežģītas. 1934.g. jūnijā bija izplatīts

---

578 LVVA, PPK, Klimentijs Didorovs
579 Turpat, Romans Zile
580 Turpat, Aleksandrs Kreilis
581 LVVA PPK. Leonīds Nolde
582 Turpat, Leonīds Stolbošinskis
583 Turpat, Viktorins Stoligvo.
584 Turpat, firsts Anatols Līvens
585 LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l., 32.lp. Kāda datumā K. Leimanis bija aizturēts un kad viņš atgriežas Latvijā diemžēl nav zināms, jo viņš ir tikai pieminēts izsūtīto personu sarakstā.
586 LVVA? 3235.f., 2.ap., 4989.l., 1.-3.lp.
587 Sk. attiecīgas PPK kartiņas.
588 Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, стр.220-228
589 LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l., 27.lp.

ziņojums, ka BRP, sakarā ar iekšējam grūtībām pārtrauca jaunu "brāļu" pieņemšanu.[590] Latvijā pēdējās ar BRP saistītas aktivitātes atteicas uz 1934.g. aprīli, kad Jelgavā notika "gada tiesa" starp A. Līvenu un V. Vrede,[591] un 1934.g. oktobri, kad par sadarbību ar BRP bija sodīts ar vienu mēnesi aresta V. Vrede.[592]

Viens no svarīgākiem jautājumiem, sakara ar BRP darbību Latvijā ir ko tieši gribēja panākt PSRS, izmatojot BRP 1932.g. savu mērķu īstenošanai. Jāpasvītro, ka pēc L. Nolde un V. Stoligvo ziņām līdzigas provokācijas bija gatavotas arī Igaunijā un Somijā.[593] Vēsturnieks A.Stranga grāmata "LSDSP un 1934.g.15.maija valsts apvērsums. Demokrātijas likteņi Latvijā" rakstīja, ka PSRS valdība izmantoja "baltgvardu" aktivitātes, lai nedotu Latvijai iespējas pagarināt miera līgumu, jo tajā laikā PSRS valdība tāda līguma pārrakstīšana nebija ieinteresēta.[594] Citu skatījumu uz šo problēmu viņš piedāvāja 2012.g., rakstā "Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета "Сегодня" (1932 г.)", kur viņš pievērš īpašu uzmanību avīzei "Сегодня", uzskatot, ka kopumā visi šī notikumi bija PSRS "cīņa pret "Сегодня"" eksistēšanu, bet attiecībā pret Latvijas valdību – organizēt publisku tiesas prāvu Maskavā un apvainot Latvijas valdību "baltgvardu" organizāciju atbalstīšanā, ko PSRS uzskatīja par miera līguma pārkapšanu.[595] Grāmatas "Latvijas izlūkdienesti 1919.-1940. 664 likteņi" autori uzskatīja, ka padomju provokācijas mērķis bija "saasināt abu valstu attiecības".[596] Krievu vēsturnieks P.Bazanovs uzskatīja, ka provokācijas rezultātā PSRS specdienesti plānoja gan likvidēt "Brālību", gan arī aizslēgt avīze "Сегодня".[597] Politiska Pārvalde 1935.g., sniedzot ziņojumu V. Munteram par "Братство Русской Правды" aktivitātītēm, atzīmēja, ka PSRS provokācijas mērķis bija diskreditētu Latvijas valdību sarunas

---

[590] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, стр.223

[591] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l., 27.lp. Lietas būtība bija sekojoša. 1933.g. otrajā pusē V. Vrede izplatīja "pasaules laikrakstos" informāciju par A. Kolberga sadarbību ar PSRS izlūkdienestiem. Šo viņa rīcību nosodīja A. Līvens, kurš izsauca viņu Kurzemes muižniecības "goda tiesā". Rezultātā tiesa nonāca pie secinājuma, ka V. Vrede bija tiesības publicēt šo informāciju un A. Līvens bija spiests atvainoties par saviem apvainojumiem.

[592] LVVA, PPK, Valentīns Vrede. Viņš bija aizturēts vēl 1933.g. 7.novembrī, bet lēmums par sodu bija pieņemts tikai 1934.g. 25.oktobrī. Interesanti, ka atšķirība no pārējiem BRP locekļiem V. Vrede lietu izskatīja nevis iekšlietu un kara ministri, bet Rīgas apgabaltiesa.

[593] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.,, 6., 22.lp.

[594] Stranga A. *LSDSP un 1934.g.15.maija valsts apvērsums. Demokrātijas likteņi Latvijā*, Rīga, 1998.,78.lpp.

[595] Странга А., *Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета "Сегодня" (1932 г.),* стр. 231, 239 http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/studiju-centri/jsc/resursi/2009/EMM-7_226-258.pdf

[596] Latvijas izlūkdienesti 1919.-1940. 664 likteņi, Rīga, 2001, 230.lpp.

[597] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья*, стр.143-144

par tirdzniecības līguma pagarināšanu laikā.[598] Pats L. Nolde uzskatīja, ka PSRS izlukdienēstu mērķis bija iespaidot PSRS un Latvijas sarunas PSRS labvēlīgajā gaisotnē.[599]

Jāsecina ka kopumā ir iespējams saskatīt trīs svarīgākus mērķus – avizēs "Сегодня" slēgšana, BRP likvidēšana vai diskreditēšanā un vēlme iespaidot Latvijas un PSRS sarunas Padomju Savienībai labvēlīgajā gaisotnē. Iespējams, ka provokācijai bija arī zināmi iekšpolitiski mērķi, jo gan "baltgvardu" organizācijas, gan kapitālistiskas valstīs bija ienaidnieka tēla sastāvdaļas.[600] Un publiskā tiesas prāva, kuru iespējams plānoja organizēt Maskava, bija vēl viens pierādījums tam, ka PSRS dzīvo "ienaidnieku" aplenkumā, kuru vēl paplašina provokācijas, kuras, pēc L. Nolde un V. Stoligvo ziņām, bija plānoti Igaunijā un Somijā, bet 1932.g. sakumā noslēgti neuzbrukšanas līgumi ar Latviju, Somiju un Igauniju, padara provokācijas iekšpolitisko efektu par vēl iespaidīgāko.

[598] LVVA, 3235.f., 1/1.ap., 411.l.,, 31..lp.
[599] Turpt, 6.lp.
[600]Магомедов Р., Чагодарян М., Историко-психологические основания становления образа внешнего врага СССР в начале 1930-х годов, Вестник ОГУ, Оренбург, 2013, №3 (152), стр.123.

Secinājumi

Latvijā krievu emigranti lielā skaitā ierodas pēc Ziemeļrietumu armijas izformēšanas. Šeit daži no viņiem centās turpināt savu cīņu pret Padomju valdību. Starp redzamākām personām krievu emigrantu vidū jāatzīmē pulkvedis V. Sergejevs un ģenerālis A. Pālens. Viņi pēc savas ierašanās Latvijā nodibināja sakarus ar citiem krievu emigrācijas centriem – Varšavu un Parīzi. Bet raksturojot viņu sasniegumus kopumā, var sacīt, ka bija lielas cerības un maz panākumu. Viņi plānoja izveidot Latvijā krievu armiju vai Ziemeļrietumu brīvprātīgo divīziju, bet tas viņiem neizdevās. Viņi plānoja bruņotu sacelšanos Padomju Krievijas teritorijā, bet viņiem neveicās īstenot arī to. Kopumā visi viņu plāni bija nereāli, pat utopiski, jo tajā laikā jau bija skaidrs, ka uzvarēt komunistus nav iespējams. Vienīgā vieta Krievijas eiropeiskajā daļā, kur 1920.g. rudenī saglabājās krievu pretboļševistiskā armija, bija Krimas pussala, kur tajā laikā karoja P. Vrangeļa armija. Latvijas valdība, kā par to liecina Latvijas sūtniecības atskaites no Polijas un Z. Meierovica intervijas[601], bija ļoti piesardzīgi noskaņota pret krievu pretboļševistiskajām organizācijām. Un arī šīs organizācijas pašas nebija gatavas piedāvāt Latvijai kaut ko tādu, kas varēja ieinteresēt Latvijas valdību. Tāpēc runāt par kādu valdības atbalstu krievu pretboļševistiskajām organizācijām nav iespējams.

Vienīgais, ko krievu emigrantiem izdevās organizēt – finansiāli atbalstīt trūcīgus krievu virsniekus un uzsākt krievu bēgļu reevakuācija uz Poliju caur Dancigu. Pēdējo pasākumu ir grūti novērtēt, jo, no vienas puses, paši cilvēki, kuri gribēja evakuēties uz Poliju, cerēja vienkārši aizbraukt uz dzimteni vai pie saviem radiem Polijā, Lietuvā vai Dienvidkrievijā. „Vrangeļa aģentu" vidū, kuru kopējais skaits bija 21 cilvēks, 4 gribēja izbraukt uz savu dzimteni – uz Poliju, 4 bija no Lietuvas un arī gribēja atgriezties mājās, 5 gribēja aizbraukt uz Poliju vai Dienvidkrieviju pie saviem radiem un vienas sievietes mērķis bija tieši Rīga. Par nodomu iestāties kādā armijā runāja tikai viens cilvēks. Tas nozīmē, ka 14 cilvēki negribēja karot, bet vienkārši meklēja labākus dzīves apstākļus. Starp apcietinātajiem kaut ko nopietnu varēja paskaidrot tikai 2 cilvēki – pulkvedis V. Sergejevs un pulkvedis A. Goercs, kurš aizbrauca uz Rīgu 1920.g. septembrī. Kopumā no visiem materiāliem ir iespējams secināt, ka evakuēti bija pārsvarā bijušie Ziemeļrietumu armijas karavīri un viņu ģimenes locekļi. Kopējais

[601] Ārlietu ministrs par starptautisko stāvokli, *Latvijas vēstnesis*, 17.08.1920

evakuēto skaits bija aptuveni 400 cilvēki. Kas attiecas uz sakariem ar valdību šajā jomā, tad īpaši jāpasvītro, ka atbalstīt šo pasākumu uzņēmās ģenerālis P. Radziņš, kurš uzskatīja, ka krievu emigranti Latvijai ir bīstami un tāpēc vajag izmantot šo iespēju atrisināt minēto problēmu. Tas varbūt nebija pārāk labs risinājums, jo deva iespēju sociāldemokrātiem runāt, ka Latvijas armijas virspavēlnieka štāba priekšnieks atbalsta krievu pretboļševistiskās organizācijas. Bet nekādu īpaši tuvu sakaru starp ģenerāli Radziņu un krievu emigrantiem nebija.

Par pamatu visiem apvainojumiem kalpoja tikai viena vēstule, kuru A. Derentāls nosūtīja B. Savinkovam, un kura nonāca Padomju Krievijas sūtņa J. Gaņecka un sociāldemokrātu rokās, bet visi citi avoti runā pret A. Derentāla pārspīlējumiem, ka Latvijas valdība ir gatava viņus atbalstīt. Gan V. Sergejeva un A. Pālena vēstules, gan vēstules no Parīzes – viss liecināja, ka Latvijas valdība tomēr neatbalsta krievu pretboļševistisko organizāciju darbību. Tomēr obligāti jāuzsver, ka noteikta Latvijas sabiedrības daļa, daži Latvijas armijas virsnieki, bija noskaņoti pret krieviem ļoti labvēlīgi.

„Vrangeliāde" sākās laikā, kad Krievijas dienvidos notika sīvas kaujas starp Sarkano armiju un P. Vrangeļa vienībām. Tajā laikā Padomju Krievija gribēja ierobežot jebkādu atbalstu, kuru P. Vrangeļa valdība varēja iegūt. Tāpēc Padomju Krievijas sūtniecība tik asi reaģēja uz ziņām par iespējamu atbalstu no Latvijas valdības puses P. Vrangelim un B. Savinkovam. Šo situāciju izmantoja Sociāldemokrātu partija, lai atrisinātu savas problēmas. Satversmes sapulces vēlēšanu laikā tieši sociāldemokrāti kļuva par lielāko frakciju, bet viņiem neizdevās izveidot savu valdību. Jauno valdību izveidoja Zemnieku Savienība ar Kārli Ulmani priekšgalā. Sociāldemokrāti tādu situāciju uzskatīja par neapmierinošu. Viņus aizskāra tas, ka viņi atrodas opozīcijā, un tāpēc viņi atbalstīja visus apvainojumus pret K. Ulmaņa valdību. „Vrangeliāde" notika vienlaikus ar daudziem korupcijas skandāliem Latvijas valdībā un kļuva par cīņas starp sociāldemokrātiem un K. Ulmaņa valdību sava veida kulmināciju. Sociāldemokrātu runas, raksti bija ļoti emocionāli, bet ar daudziem pārspīlējumiem. Viņu pierādījumu bāze bija nedroša. Padomju Krievija atbalstīja šo lietu, iespējams, arī tāpēc, ka tā bija iespēja izveidot Latvijā sociālistisku valdību, kura varēja kļūt par zināmu Padomju Krievijas sabiedroto. „Vrangeliāde" beidzās, kad jau

bija skaidrs, ka P. Vrangelis ir pilnīgi sakauts, un sociāldemokrātiem neizdevās gāzt valdību.

Vērtējot kopumā apvainojumus, kurus izteica sociāldemokrāti un Padomju Krievijas pārstāvis, jāatzīmē, ka tie bija ļoti, ļoti pārspīlēti. No arhīva materiāliem ir redzams, ka ziņas par sakariem starp valdību un krievu pretboļševistiskām organizācijām nav precīzas. Vienīgais izņēmums ir krievu bēgļu reevakuācijas lieta, kuru atbalstīja ģenerālis P. Radziņš, tiesā viņš šo lēmumu pamatoja ar vēlmi „attīrīt" Latvijas teritoriju no krievu emigrantiem, kurus viņš uzskatīja par „Latvijai naidīgiem elementiem". Nekādas ziņas par kādu krievu armiju Latvijas teritorijā nav. Ir tikai dažu cilvēku plāni un cerība. Tāpēc, man šķiet, ka miera līgums nebija pārkāpts un visa kritika no Padomju sūtniecības un sociāldemokrātu puses bija nepamatota.

Laika posmā no 1921.g. līdz 1928.g. Latvijā visplašāko rezonansi izraisīja četras lietas – "Союз верных" lieta 1921.g. rudenī, 1922.g. pavasarī – lieta par iespējamo atentātu pret Padomju Krievijas Dženovas konferences delegāciju un divas lietas 1927.gadā – "monarhistu-afēristu" lieta un "Krievu jaunatnes biedrības Latvijā" lieta. Atšķirībā no "Vrangeliādes" notikumiem, visas šīs lietas bija daudz mazāk apskatītas Latvijas presē, un daudz mazāk ietekmēja Latvijas un PSRS attiecības. Vienīgais izņēmums bija "Krievu jaunatnes biedrības Latvijā" lieta, kas notika laikā, kad Latvijā notika diskusija par Latvijas un PSRS tirdzniecības līguma ratificēšanu. Visam lietām ir raksturīgi arī diezgan pārspīlēti aģentu ziņojumi izmeklēšanas sākumposmā, kur "monarhistu" darbība ir aprakstīta kā ļoti plaša un veiksmīga, bet izmeklēšanas secinājumi bija daudz pieticīgāki.[602]

"Союз верных" lieta īpaši interesanta ar diviem aspektiem. Pirmkārt, tas bija sadarbības piemērs starp divām ideoloģiski ļoti atšķirīgam krievu pretboļševistiskām organizācijām – pašu "Союз верных", kura bija viena no pirmām monarhiskām organizācijām krievu emigrācijā, un B. Savinkova "Союз зашиты родины и свободы", kura, savukārt bija izteikti sociālistiska. Tomēr jāpasvītro, ka ja "Vrangeliādes" laikā B. Savinkova sakariem ar Latviju bija ļoti daudz pierādījumu, tad

[602] Īpaši labi tas ir redzams sakarā ar iespējamo atentātu pret Padomju Krievijas Dženovas konferences delegāciju, kad aģenti paziņoja par lielām monarhistu grupām, kuras gatavo atentātu, lai saasinātu Latvijas un PSRS attiecības (LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 4.lp.). Bet izmeklēšanas rezultātā no 24 cilvēkiem sodu saņēma tikai 6 cilvēki, kuru starpā lielākais noziegums bija sakaru uzturēšana ar ārzemju monarhistiem. (LVVA, 3235.f., 6.ap., 16.l., 103.-105.lp.)

šajā gadījumā aģentu ziņojumi likās ļoti pārspīleti. B. Savinkova pārstāvis V. Stroganovs, kurš bija plaši pieminēts aģentu ziņojumos, 1921.g. un 1922.g. izmeklēšanas laikā netika atrasts. Līdzīgi arī aģentu ziņojumiem par A. Daņilova plašu izlūkdarbību PSRS pierobežā izmeklēšanas laika pierādījumi netika atrasti. Tāpēc, iespējams, arī abu organizāciju aktīva kopdarbība bija aģentu pārspīlējums. Otra lieta, kura jau ir vērojama "Союз верных" darbībā, bet īpaši spilgti parādās vēlāk 1927.g. "Monarhistu-afēristu" lietā – krievu emigrantu sadarbība ar ārzemju izlūkdienestiem, kuriem tie piegādāja informāciju par notikumiem PSRS. "Союз верных" gadījumā tā bija sadarbība starp "Savienības" pārstāvju Latvijā pulkvedi J. Lukinu un poļu ģenerāli L. Želigovski. Dokuments, kurš par to liecina, ir aģenta ziņojums, kas jau izraisa zināmus jautājumus par precizitātes līmenī, bet zināms pamatojums tam ir, jo krievu pretboļševistiskajām organizācijām bija nepieciešami naudas līdzekļi savas darbības nodrošināšanai, bet izlūkdienestiem informācija par notikumiem PSRS. Pēc aģentu ziņām tieši tāds pamats bija arī J. Lukina un L. Želigovska sadarbībai.

Lieta par iespējamo atentātu pret Padomju Krievijas Dženovas konferences delegāciju, kuras izmeklēšana notika 1922.g. pavasarī, atstāja preventīva pasākuma iespaidu: balstoties uz aģentu sniegtajiem ziņojumiem, bija apcietināti visi, kuri, pēc Politiskās Pārvaldes ziņām, kaut mazākā mērā varēja draudēt Padomju Krievijas delegācijai. Par labu tam liecina fakts, ka visi 24 cilvēki, kuri bija pieminēti aģentu ziņojumos, bija apcietināti neilgi pirms padomju delegācijas ierašanās un pat tie, kuru sakarus ar monarhistiem pierādīt neizdevās, tika atbrīvoti tikai tad, kad padomju delegācija devās tālāk caur Vāciju uz Dženovu. Kaut kādus sakarus ar monarhistiem izdevās pierādīt 5 cilvēkiem (viņu starpā bija arī firsts Anatols Līvens, kurš tajā laikā bija ārpus Latvijas). Vēl vienu cilvēku apvainoja sakaru uzturēšanā ar ārzemju izlūkdienestiem, bet pierādījumi tam izmeklēšanas materiālos netika konstatēti. Jāatzīmē, ka šajā gadījumā pat ziņu sniegšana par savu bijušo pulku ārzemju krievu virsnieku organizācijām, kļuva par nozieguma pierādījumu.

1927.g. "Krievu jaunatnes biedrība Latvijā" nonāca Politiskas Pārvaldes redzeslokā sakarā ar Ļeņingradā notikušo tiesas prāvu, kur 1927.g. septembrī bija apskatīta "piecu monarhistu" lieta, kur apvainoto vidū bija trīs cilvēki, kuri PSRS teritorijā ienāca caur Latviju. Padomju propaganda paziņoja, ka PSRS teritorijā viņi ieradās, lai organizētu atentātu firsta A. Līvena un ģenerāļa A. Kutepova uzdevumā.

Tolaik krievu presē valdīja uzskats, ka "teroristus" piespieda izstāstīt lietas būtību PSRS labvēlīgā gaisotnē. No Politiskas Pārvaldes materiāliem ir iespējams secināt, ka apvainoto vidū diviem - V. Samoilovam un A. Aderkasam - bija sakari ar "Krievu jaunatnes biedrību Latvijā", kur bija izplatīti monarhiski uzskati. Rezultātā biedrība tika slēgta, bet viens no biedriem, kurš uzturēja sakarus ar V. Samoilovu, tika izsūtīts no Latvijas. Tomēr nekādas ziņas par biedrības sakariem ar A. Līvenu un A. Kutepovu atrast neizdevās. Lietas izmeklēšana norisinājās laikā, kad Latvijas presē notika debates par Latvijas un PSRS tirdzniecības līguma ratificēšanu. „Par" nostājās sociāldemokrātu partijas oficiālais laikraksts, bet „pret" – lielākā daļa pārejās preses. Avīzes "Сегодня"[603] un "Latvijas kareivis", aprakstot Ļeņingradā notikušo tiesas prāvu, un tajā pat laikā publicējot rakstus pret līguma parakstīšanu, uzsvēra domu, ka tā bija komunistu provokācija. Savukārt sociāldemokrātu valdība, ar procesu pret Krievu jaunatnes biedrību Latvijā, izdarīja soli sadarbības ar PSRS virzienā. Šis solis Maskavā tika saprasts, jo ziņas par biedrības slēgšanu padomju presē tika uztvertas pozitīvi.

"Monarhistu-afēristu" lieta, atšķirībā no iepriekš minētās "Krievu jaunatnes biedrības Latvijā" lietas, vispār netika apskatīta presē. Lietas sākumā izmeklēšanas centrā bija monarhistu darbība, kuri vāca naudu priekš pretboļševistiskās cīņas, bet izmeklēšanas procesā tā pārveidojās par britu spiega (vai britu-padomju dubultspiega) J. Mortuka aktivitātes izmeklēšanu. Vienīgie izteiktie monarhisti starp 9 apvainotajiem – brāļi Teodors un Aleksandrs Fečneri – plānoja Holandē savākt naudu krievu emigrantu vajadzībām. Bet uzsākt šo procesu viņi nepaspēja. Savukārt pārējie, izņemot J. Maļski-Tolstoju, bija apvainoti sakaru uzturēšanā ar ārzemju izlūkdienestiem, un ar monarhistu kustību viņiem nekādas saistības nebija. Viņu vidū īpaši "vērtīgs" bija J. Mortuks, pie kura bija atrasti slepeni Kominterna ziņojumi. Sakarā ar šo lietu jautājumus izraisa Iekšlietu ministra lēmums piemērot visiem apvainotajiem līdzīgu sodu – izsūtīt viņus no Latvijas, jo tomēr J. Mortuka un, piemēram, brāļu Fečneru darbība, pat ne tuvu līdzīgi ietekmēja Latvijas drošību.

Vērtējot kopumā Latvijas krievu pretboļševistiskās organizācijas darbību Latvijā šajā periodā, jāuzsver, ka baumas par viņu sasniegumiem, kurus atspoguļo aģentu ziņojumi, bija ļoti pārspīlētas, un, īstenībā šo organizāciju panāktie rezultāti bija

[603] *Сегодня*, №216a, 26.09.1927, стр.3

nelieli, bet aktīvo locekļu skaits bija mazs (visvairāk cilvēku bija aizturēti sakarā ar atentāta gatavošanu pret Padomju Krievijas Dženovas konferences delegāciju – 24 cilvēki, visos pārējos gadījumos aizturēto skaits bija daudz mazāks). Šajā laikā bija uzsāktas arī daudzas sīkas lietas pret atsevišķām personām, kuru piederība pie monarhistu organizācijām netika pierādīta.[604] Latvijas īpatnība ir tā, ka viņus visus, neskatoties uz ideoloģiskam atšķirībām, Politiskās Pārvaldes dokumentos apvienoja zem viena nosaukuma – "monarhisti". Toties patiesībā svarīgākais, kas viņus apvienoja, bija nevis monarhisms, bet pretboļševistiska noskaņa.

1929.g.-1934.g. par aktīvāku pretboļševistisku organizāciju Latvijā ir iespējams uzskatīt "Братство Русской Правды", kuras Latvijas nodaļā bija, iespējams aktīvāka un lielāka visā organizācijā. Ziņas par "Brālības" darbību, kā par to liecina krievu vēsturnieka P. Bazanova darbs,[605] bija pārpildītas ar mītiem un pārspīlējumiem. No Politiskās Pārvaldes izmeklēšanas materiāliem redzams, ka "brāļu" skaits Latvijā, neskatoties uz to, ka Latvijas nodaļa bija viena no lielākajām, bija aptuveni 20 cilvēki. No tiem pēc uzvārdiem bija zināmi 10 cilvēki. Viņu aktivitātes izpaužas radiostacijas veidošanā, kas beidzas kopumā neveiksmīgi, jo organizēt raidījumu translāciju uz PSRS teritoriju neizdevās. "Brālības" literatūras piegādi PSRS izdevās nodrošināt ar divu Latvijas armijas štāba virsnieku Nikolaja Podmašinska un Mihaila Titova palīdzību. Caur šo organizāciju padomju izlūkdienesti mēģināja organizēt provokāciju, izveidojot Latvijas teritorijā teroristisko grupējumu sūtīšanai uz PSRS teritoriju. Līdzīgas provokācijas bija gatavotas arī Igaunijā un Somijā. Provokācijas plāns bija izstrādāts laikā, kad Latvijā aktualizējās jautājums par sarunām starp Latviju un PSRS par tirdzniecības līguma pagarināšanu. Šīs provokācijas mērķu vidū jāpiemin vēlme diskreditēt Latvijas valdību, lai iespaidotu sarunu procesu, avīzes "Сегодня" slēgšanu un pašas "Brālības" likvidāciju. Tomēr jāsecina, ka visi šie mērķi ir iespējami, un precīzu informāciju par šo jautājumu būs iespējams uzzināt, tikai caurskatot attiecīgos PSRS izlūkdienestu dokumentus, kas joprojām nav izdarīts.[606] Iespējams, ka īstenībā nekādu "teroristu" grupu sūtīt uz PSRS teritoriju padomju izlūkdienesti neplānoja, bet, uzturot attiecības ar "brāļiem", lai viņus uzskatītu par PSRS aģentiem un sniedzot

[604] Sk. Avotu un literatūras apskats.
[605] Базанов П. *Братство Русской Правды – самая загадочная организация русского зарубежья, Москва,* Посев, 2013
[606] Turpat, lpp. 220

ziņas par vietējo “baltgvardu” aktivitātēm Latvijas valdībai, padomju izlūkdienesti jau panāca savu mērķus – likvidēja “brālību” un apdraudēja laikraksta “Сегодня” eksistēšanu.

Latvijas valdības uzskatīja krievu pretboļševistisku organizāciju darbību par bīstamu, jo par visu šo organizāciju kopējo mērķī tika dēvētā “vienotas un nedalāmas Krievijas” atjaunošana. Tāpēc viņu darbība apdraudēja Latvijas eksistēšanu, neatkarību un patstāvību. Pret organizāciju locekļiem parasti tika piemērots 1917.g. 2.augusta līkums, kurš deva iekšlietu un kara ministram tiesības izsūtīt no valsts cilvēkus, kurus viņi uzskatīja par bīstamiem. Vienīgais izņēmums, par kuru izdevās secināt darba tapšanas laikā, bija V. Vrede, kuram 1934.g. oktobrī Rīgas apgabaltiesa piespieda vienu mēnesī aresta.

Vel reiz jāpasvītro, Latvija attiecīgajā laikā bija viens no krievu pretboļševistiskas kustības lielākiem centriem, tomēr šo organizācijas reāli saniegumi nebija lieli, bet ziņas, par viņu aktivitātēm, kurus sniedza Padomju Krievijas un vēlāk PSRS memorandi, “Sociāldemokrāta” un padomju laikrakstu publikācijas, pat Politiskas Parvaldes informatoru ziņojumi, bija piepildīti ar pārspīlējumiem. Kopumā Politiskas Pārvaldes materiālos ir pieminēti aptuveni 100 cilvēku uzvārdi, kuri tika uzskatīti par aktīviem “monarhistiem”, respektīvi par pretboļševistiskas kustības darbiniekiem. Bija arī daži simti atbalstītāju. Savas darbības rezultāta viņiem neizdevās organizēt teroristu sūtīšanu Padomju Savienībā, jo precīzi zināms ir tikai viens 1927.g. notikums. Ar neveiksmi beidzas arī mēģinājumi dabūt Latvijas valdības atbalstu, kas pierāda, ka apvainojumi, ka Latvijas valdība attīsta, piekop krievu “baltgvardu” organizāciju darbību Latvijā, neiztur kritikas. Tomēr jāatzīst, ka daži virsnieki armijā skatījās uz krievu pretboļševikiem kopumā pozitīvi, bet Politiska Pārvalde izmantoja viņus ziņās vākšanai par krievu emigrantu aprindām. Ar neveiksmi beidzas arī mēģinājums izveidot radiostaciju Latgalē. Vienīgais, ko viņi reāli spēja darīt – piegādāt propagandēs raksturā literatūru PSRS pierobežas teritorijā. Kāda sabiedrības daļa skatījās uz pretboļševistiskas kustības darbinieku aktivitātēm kopumā pozitīvi, tomēr pat Latvijas krievu laikraksti “Сегодня” un “Слово” kritizēja viņu ideoloģiskas pozīcijas, uzskatot viņus par novecojušam un reakcionāram. Tāpēc kopumā jāsecina, ka krievu pretboļševistiskas organizācijas, neskatoties uz savu aktīvu darbību Latvijā, īstenība maz ko spēja panākt, Latvijas valdības nostājas dēļ.

Avotu un literatūras saraksts.

Avoti

Arhīva materiāli

1. LVVA, 2575.f., 1 . (*Latvijas diplomātiskās un konsulāras pārstāvniecības ārzemēs*), 5.apr., 12.l.
2. LVVA, 3235.f., (*Politiskās policijas pārvalde (Rīga)*), 1/1.apr., 13/2.l.
3. LVVA, 3235.f., 1/1.apr., 411.l.
4. LVVA, 3235.f., 1/2.apr., 895.l.
5. LVVA, 3235.f., 1/4.apr., 2.l.
6. LVVA, 3235.f., 1/13.apr., 82.l.
7. LVVA, 3235.f., 2.apr., 195.l.
8. LVVA, 3235.f., 2.apr., 203.l.
9. LVVA, 3235.f., 2.apr., 731.l.
10. LVVA, 3235.f., 2.apr., 1392.l.
11. LVVA, 3235.f., 2.apr., 1954.l.
12. LVVA, 3235.f., 2.apr., 2596.l.
13. LVVA, 3235.f., 2.apr., 3535.l.
14. LVVA, 3235.f., 2.apr., 3651.l.
15. LVVA, 3235.f., 2.apr., 3676.l.
16. LVVA, 3235.f., 2.apr., 3694.l.
17. LVVA, 3235.f., 2.apr., 3695.l.
18. LVVA, 3235.f., 2.apr., 3708.l.
19. LVVA, 3235.f., 2.apr., 4208.l.

20. LVVA, 3235.f., 2.apr., 4246.l.

21. LVVA, 3235.f., 2.apr., 4662.l.

22. LVVA, 3235.f., 2.apr., 4735.l.

23. LVVA, 3235.f., 2.apr., 4989.l.

24. LVVA, 3235.f., 2.apr., 4990.l.

25. LVVA, 3235.f., 2.apr., 4991.l.

26. LVVA, 3235.f., 2.apr., 5688.l.

27. LVVA, 3235.f., 2.apr., 5700.l.

28. LVVA, 3235.f., 2.apr., 5786.l.

29. LVVA, 3235.f., 6.apr., 16.l.

30. LVVA, 3235.f., 6.apr., 155.l.

31. LVVA, 3235.f., 6.apr., 214.l.

32. LVVA, 3234.f., (*Iekšlietu ministrijas administratīvais departaments*),2.apr., 2782.l.

33. LVVA, 3601.f., (*Latvijas armijas virspavēlnieka štābs*), 1.apr., 117.l.

34. LVVA, 3601.f., 1.apr., 464.l.

35. LVVA, 3601.f., 1.apr., 465.l.

36. LVVA, 3601.f., 1.apr., 469.l.

37. LVVA, 3601.f., 1.apr., 901.l.

38. LVVA, (*Armijas štāba personas lietu kolekcija*), 5601.f., 1.apr., 5752.l.

39. LVVA, Politiskas Pārvaldes kartotēka, Klementijs Didorovs.

40. LVVA, Politiskas Pārvaldes kartotēka, firsts Anatols Līvens.

41. LVVA, Politiskas Pārvaldes kartotēka, Leonīds Nolde.

42. LVVA, Politiskas Pārvaldes kartotēka, Viktorins Stoligvo.

43. LVVA, Politiskas Pārvaldes kartotēka, Romans Zile.

44. LVVA, Politiskas Pārvaldes kartotēka, Valentins Vrede.

45.

Publicēti materiāli

46. *Satversmes sapulces stenogrammas.* III sejums, Satversmes Sapulces izdevums, Rīga,1920, 1331.lpp.

47. Кичкасов Н. *Белый террор против СССР*, Москва, Литиздат Народного комиссариата по иностранным делам, 1928.

48. *"Совершенно Секретно": Лубянка Сталину о положении в стране (1922-1934 гг)*, в 10-ти т. Т.1-3, ред.кол. Дьяков Ю.Л. и др. Москва, 2001.

Laikraksti

49. *Brīvais Vārds*, 09.09.1927, №45.

50. *Komunāru Cīņa*, 18.05.1932, №114.

51. *Latviešu Balss*, 15.05.1932., №19.

52. *Latvijas Kareivis*, 16.10.1920. № 198.

53. *Latvijas Kareivis*, 24.10.1920. № 205.

54. *Latvijas Kareivis*, №69, 17.02.1922

55. *Latvijas Kareivis*, 02.10.1927, №222.

17. *Latvijas Sargs* 26.08.1920. № 192.

18. *Latvijas Sargs* 25.09.1920. № 218.

19. *Latvijas Sargs*, 17.10.1920. № 237.

20. *Latvijas Sargs*, 19.10.1920. № 238.

21. *Latvijas Sargs*, 24.10.1920. № 243.

22. *Latvijas Sargs*, 26.10.1920. № 244.

23. *Latvijas Sargs*, 28.10.1920. № 246.

24. *Latvijas Sargs*, 29.10.1920. № 247.

25. *Latvijas Sargs*, 05.11.1920. № 253.

26. *Latvijas Sargs*, 09.11.1920. № 256.

27. *Latvijas Sargs* 24.11.1920. № 268.

28. *Latvijas Sargs*, 14.05.1927, №107.

29. *Latvijas Vēstnesis*, 17.08.1920. № 26.

30. *Latvijas Vēstniesis*. 22.10.1920. № 83.

31. *Latvijas Vēstniesis*, 20.11.1920. № 108.

32. *Latvijas Vēstniesis*, 23.11.1920. № 110.

33. *Sociāldemokrāts*, 15.10.1920. № 235.

34. *Sociāldemokrāts*, 20.10.1920. № 239.

35. *Sociāldemokrāts*, 24.10.1920. № 243.

36. *Sociāldemokrāts*, 26.10.1920. № 244.

37. *Sociāldemokrāts*, 27.10.1920. № 245.

38. *Sociāldemokrāts*, 28.10.1920. № 246.

39. *Sociāldemokrāts*, 30.10.1920. № 248.

40. *Sociāldemokrāts*, 06.11.1920. № 254.

41. *Sociāldemokrāts*, 09.11.1920. № 256.

42. *Sociāldemokrāts*, 10.11.1920. № 257.

43. *Sociāldemokrāts*, 12.11.1920. № 259.

44. *Sociāldemokrāts*, 02.12.1920. № 275.

45. *Sociāldemokrāts*, 13.05.1927, №106.

46. *Sociāldemokrāts*, 07.09.1927, №200.

47. *Sociāldemokrāts*, 09.10.1927, №228.

48. *Sociāldemokrāts*, 21.05.1932, №111.

49. *Sociāldemokrāts*, 29.09.1932, №220.

50. *Sociāldemokrāts*, 30.09.1932, № 221.

51. *Sociāldemokrāts*, 2.11.1932, №248.

52. *Stradnieku avīze*, 21.10.1920. № 241.

53. *Valdīvas Vēstnesis, 5*.11.1920. №254.

54. *Valdības Vēstnesis,* 6.11.1920. №255.

55. *Valdības Vēstnesis,* 9.11.1920. №257.

56. *Ленинградская правда*. 23.09.1927. №217(3734).

57. *Либавское русское слово,* 12.11.1920. №263.

58. *Либавское русское слово,* 13.11.1920. №262.

59. *Либавское русское слово,* 16.11.1920. №263.

60. *Либавское русское слово,* 24.11.1920. №269.

61. *Либавское русское слово,* 26.11.1920. №271

62. *Правда*. 21.09.1927. №215(3747).

63. *Русская жизнь,* 24.10.1920. №53.

64. *Русская жизнь,* 28.10.1920. №56.

65. *Русская жизнь,* 29.10.1920. №57.

66. *Русская жизнь,* 02.11.1920. №60.

67. *Русская жизнь,* 04.11.1920. №62.

68. *Русская жизнь,* 05.11.1920. №63.

69. *Русская жизнь,* 06.11.1920. №64.

70. *Сегодня*, 13.08.1920. № 171.

71. *Сегодня*, 18.08.1920. № 175.

72. *Сегодня*, 20.08.1920. № 177.

73. *Сегодня*, 26.08.1920. № 182.

74. *Сегодня*, 11.09.1920. № 196.

75. *Сегодня*, 24.09.1920. № 207.

76. *Сегодня*, 05.10.1920. № 216.

77. *Сегодня*, 17.10.1920. № 227.

78. *Сегодня*, 21.10.1920. № 230.

79. *Сегодня*, 22.10.1920. № 231.

80. *Сегодня*, 26.10.1920. № 234.

81. *Сегодня*, 27.10.1920 № 235.

82. *Сегодня*, 29.10.1920 № 237.

83. *Сегодня*, 30.10.1920 № 238.

84. *Сегодня*, 02.11.1920 № 240.

85. *Сегодня*, 03.11.1920 № 241.

86. *Сегодня*, 05.11.1920 № 243.

87. *Сегодня,* 06.11.1920 № 244.

88. *Сегодня,* 07.11.1920 № 245.

89. *Сегодня*, 11.11.1920 № 248.

90. *Сегодня,* 12.11.1920 № 249.

91. *Сегодня*, 23.11.1920 № 257.

92. *Сегодня*, 30.11.1920 № 263.

93. *Сегодня*, 03.12.1920 № 266.

94. *Сегодня,* 05.12.1920 № 279.

95. *Сегодня*, 29.12.1920 № 287.

96. *Сегодня*, 30.12.1920 № 288.

97. *Сегодня*, 29.03.1922, №72.

98. *Сегодня*, 30.03.1922, №73.

99. *Сегодня*, 01.04.1922, №75.

100. *Сегодня*, 02.04.1922, №76

101. *Сегодня*, 13.05.1927, №106.

102. *Сегодня*, 07.09.1927, №200.

103. *Сегодня*, 20.09.1927, №211

104. *Сегодня*, 26.09.1927, №216а.

105. *Слово,* 01.01.1926, №1.

106. *Слово*, 12.04.1926, №120.

Atmiņas

107. Cielēns F., *Laikmetu maiņa,* 3.grāmata, Stokholma, Memento, 1998., 212.lpp.

108. Ceilēns F., Laikmetu maiņa, 4. grāmata, Stokholma, Momento, 1999., 232.lpp.

Literatūra

1. *Latvijas atbrīvošanas kara vēsture*. II sējums, virsred. M. Peniķis, Rīga, Austrālijas latviešu balva Jaunsargiem, 2006., 475.lpp.

2. *Latvijas izlūkdienesti 1919.-1940*. 664 likteņi, Rīga, LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2001, 296.lpp.

3. Andersons E., *Latvijas vēsture 1914-1920*, Stokholma, Daugava, 1967., 754. lpp.

4. Andersons E., *Latvijas vēsture 1920-1940. Ārpolitika*, Stokholma, Daugava, 1982, 704.lpp.

5. Apine I., Volkovs V., *Latvijas krievu identitāte*: *vēsturisks un socioloģisks apcerējums*, Rīga, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts,2007., 264.lpp.

6. Bērziņš J, Latvijas republikas tautsaimniecības atjaunošanas svarīgākie pasākumi. *Latvijas Valstiskumam 90.* at. red. Jānis Bērziņš, Rīga, Latvijas vēstures institūta apgāds, 2010., 178.-204.lpp.

7. Bērziņš, V. (atb. red.).*20. Gadsimta Latvijas vēsture. II: Neatkarīgā valsts. 1918-1940*, Rīga, Latvijas vēstures institūta apgāds, 2003., 1022.lpp.

8. Dunsdorfs E., *Kārļa Ulmaņa dzīve: Ceļinieks. Politiķis. Diktators. Moceklis*, Rīga, Zinātne, Lana, 1992., 460.lpp.

9. Jēkabsons Ē. Latvijas un Krievu Ziemeļu korpuss (Judeņiča Ziemeļrietumu armija 1918-1920). *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata,* II, Latvijas Kara muzejs, Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, Rīga, 2001., 54.-84.lpp.

10. Jēkabsons Ē. Latgale vācu okupācijas laikā un pulkveža M. Afanasjeva partizānu nodaļas darbība Latvijā 1918. gadā. *Latvijas vēstures institūta žurnāls*. Rīga, Latvijas Vēstures institūta apgāds, 1996., №1., 42.-59.lpp.

11. Ķirša K. Antisemītisma diskurss laikrakstā „Latvijas Sargs" (1920-1928), *Latvijas preses vēsture: diskursi un identitātes*, Skudras O. redakcijā, LU SZF, 2010., http://www.nacionalaidentitate.lv/wp-content/uploads/2010/12/working-paper-skudra-1.pdf (pārbaudīts 12.05.16.)

12. Krēsliņš U., Krievu emigrācija un monarhistu kustība Latvijā: 20. gs. 20. gadi un 30. gadu sākums , *Latvijas Vēstures Institūtā Žurnāls*. 2004. №. 2, 70.—98. lpp

13. Puriņš Ā. Sarkanais terors Latvijā, 1917 – 1919, *Latvijas Vēsture*, Rīga, Latvijas Universitāte, 1998., № 4., 15.-23.lpp.

14. Stranga A., *Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. Augusta*, Rīga, fonds "Latvijas vēsture", 2000., 258. lpp.

15. Stranga A., *LSDSP un 1934.gada 15.maija valsts apvērsums*, Rīga, autora izdevums, 1998., 286.lpp.

16. Treijs R., *Latvijas diplomātija un diplomāti (1918-1940),* Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2003, 416.lpp.

17. Varslavāns A. *Latvijas Republika starpvalstu attiecību sistēmā. Pirmā desmitgade 1919 – 1929.* Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, 2008., 294.lpp.

18. Volkovs V., Krievi Latvijā, *Mazākumtautības Latvijā. Vēsture un tagadne,* sas. Dribins Leo, Rīga, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007, 91.-139.lpp.

19. Абисогомян Р. *Роль русских военных деятелей в общественной и культурной жизни Эстонской Республики 1920–1930-х гг. и их литературное наследие, диссертация на соискание научной степени magister artium,* Тарту, Тартусский Университет, 2007,

20. Антоненко Н. В., *Идеология и программа монархического движения русской эмиграции*: автореф. дис. Москва, 2005.

21. Базанов П. Братство Русской Правды – самая загадочная организация Русского Зарубежья, Москва, Посев, 2013, 426 стр.

22. Будницкий О.В, *История терроризма в России в документах, биографиях, исследованиях*, Ростов-на-Дону, Феникс, 1996., 576 стр.

23. Будницкий О. Братство Русской Правды — последний литературный проект С.А. Соколова-Кречетова, *Новое Литературное Обозрение*, 2003, №64, http://magazines.russ.ru/nlo/2003/64/budn9.html (pārbaudīts 12.05.2016)

24. Волков С., Российское офицерство как служилое сословие, Офицерский корпус русской армии. Опыт самопознания, *Российский военный сборник*, вып. 17, Москва, Военный университет, 2000, стр. 489–511.

25. Гаврилин А. В., Русская эмиграция в Латвии в 20 - 30- х годах XX века, *Seminarium Hortus Humanitatis,* http://shh.neolain.lv/seminar14/gavrilin1.htm, (pārbaudīts 12.05.2016)

26. Ганелин Р. От черносотенства к фашизму, *Ad hominem. Памяти Николая Гиренко*. Санкт-Петербург, МАЭ РАН, 2005, стр. 243-272.

27. Ивакин Г.А., Идейно-политическая жизнь в среде русских эмигрантов-монархистов в начале 1920-х годов, *Интеллигенция и Мир*, Иваново, ИГУ, 2015, №4, стр. 46-60

28. Иванов А *«Мы должны связать и красных и белых». Политическая деятельность Н.Е. Маркова в годы Гражданской войны и эмиграции (1918 - 1930-е гг.)*, Русская линия, http://rusk.ru/st.php?idar=172245, (pārbaudīts 12.05.2016)

29. Извергина В.П., И.А. Ильин и идеология Белого движения, *Регионология*, МГУ им. Н.П. Огарёва, Саранск, 2012, №1 (78), стр. 228-232.

30. Клавинг В., *Гражданская война в России: Белые армии*, Санкт-Петербург, Terra Fantastica, 2003, 637 стр.

31. Магомедов Р., Чагодарян М., Историко-психологические основания становления образа внешнего врага СССР в начале 1930-х годов, *Вестник ОГУ*, Оренбург, 2013, №3 (152), стр. 121-126.

32. Окроков А.В., Краткий исторический обзор политических организаций русской эмиграции, *Трибуна русской мысли*, №11, http://www.cisdf.org/TRM/TRM11/okorokov_11.html, (pārbaudīts 12.05.2016)

33. Серегин А.В., Монархисты-легитимисты и Русский общевоинский союз, *Новый исторический вестник*, Москва, 2014, №39, стр.89-104.

34. Серегин А.В., Программы русской монархической эмиграции в Европе в 1920-30-х гг. по реставрации монархии в России, *Преподаватель XXI век*, Москва, МПГУ, 2009, №4, стр.228-233.

35. Седунов А. "Белые террористы" на Северо-Западе России в 1920-1930-е годы, *Псков. Научно-практический, историко-краеведческий журнал*, Псков, 2012, №36, стр. 147-171.

36. Стефан Д. *Русские фашисты: Трагедия и фарс в эмиграции, 1925—1945*, Москва, Слово, 1992, 441 стр.

37. Странга А., *Торговля, политика, отношения Латвии с СССР и газета "Сегодня" (1932 г.)*, http://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/materiali/studiju-centri/jsc/resursi/2009/EMM-7_226-258.pdf (pārbaudīts 12.05.2016)

38. Терезов А. С., Идейно-политические искания и организационное оформление русской белоэмигрантской молодежи в 1920-1930-е годы на примере национального союза нового поколения, *Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского*, Пенза, 2008, №10, стр. 84-88.

39. Урядова А.В., Генуэзская конференция и русская эмиграция, *Вестник РГГУ*, Серия «История. Филология. Культурология. Востоковедение», №17, 2009, стр. 137-147.

40. Фейгмане Т., *Русские в довоенной Латвии*, Рига, 2000, SIA "Jumi", 384 стр.

41. Харина Н.А. «Русский Берлин» (1921–1923 годы), *Журналистика русского зарубежья XIX – XX веков*, под ред. Г.В. Жиркова, Санкт-Петербург, 2003, http://evartist.narod.ru/text5/20.htm#з_04, (pārbaudīts 12.05.2016)

Uzziņu literatūra

1. *Latvijas PSR Mazā enciklopēdija*, 2. sējums, Rīga, Zinātne, 1968., 776. lpp.

Maģistra darbs "*Krievu pretboļševistiskā kustība Latvijā 1920.-1934.g.*" izstrādāts LU Vēstures un filozofijas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Pāvels Peļevins / / 16.05.2016.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Dr. hist., profesors Ēriks Jēkabsons, / / ___.05.2016.

Recenzents: Dr.hist. Jānis Taurēns

Darbs iesniegts Vēstures un filozofijas fakultātē ____.05.2016.

Studiju metodiķe:

Darbs aizstāvēts Maģistra studiju programmas "Vēsture" gala pārbaudījumu komisijas sēdē

___.05.2016. prot. Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____ /doc. Mārtiņš Mintaurs/